

Partiprogram

miljöpartiet de gröna

Innehåll

Förord	2
1. Våra grundvärderingar	3
2. Demokrati	6
3. Jämställdhet	8
4. Kretsloppsekonomi	11
5. Arbetsmarknad	18
6. Näringsliv	21
7. Internationella frågor	23
8. Fred	26
9. Flyktingar och invandrare	28
10. Naturvård	31
11. Jordbruk, fiske och skog	34
12. Energi	39
13. Kommunikation	41
14. Bostäder	44
15. Kultur	46
16. Rättsfrågor	49
17. Utbildning	53
18. Socialpolitik	57
19. Hälso- och sjukvård	60
20. Landsbygd – glesbygd	64
21. Staden i kretsloppet	66
22. Stigfinnarna – slutord	68
Sökordsregister	69

Förord

Detta är Miljöpartiet de Grönas andra partiprogram vilket fastställdes på kongressen i juni 1997. Det första partiprogrammet antogs i november 1993.

Vid partiets bildande 1982 så antogs ett allmänt idéprogram och ett antal handlingsprogram i olika frågor. Dessa har reviderats och utvecklats genom åren för att 1993 sammanställas i ett partiprogram.

Det aktuella partiprogrammet kompletteras av ett antal rapporter och faktablad som utvecklar aktuella eller särskilt komplicerade frågor.

Partiprogrammet försöker åskådliggöra hur den gröna ideologin kan användas i vårt samhälle för att åstadkomma minskad miljöbelastning med målet att få balans i det ekologiska systemet. Samtidigt vill det visa hur en fungerande och rättvis ekonomi utformas tillsammans med social trygghet och global solidaritet.

Det är hög tid att lägga om kurs.

1. Våra grundvärderingar

Vår ideologi

Vår vision är långsiktigt uthålliga, demokratiska samhällen som lever och verkar inom naturens ramar, lokalt och globalt. Dessa samhällen lever i fredlig samexistens och jämlikt samarbete.

Vår politik vilar på en fyrfaldig solidaritet

- solidaritet med djur, natur och det ekologiska systemet
- solidaritet med kommande generationer
- solidaritet med världens folk
- solidaritet med människor i vårt eget land

Vår grundsyn är att människan är aktiv och skapande och vill och kan ta ansvar. Varje människa har positiva utvecklingsmöjligheter.

Vår ideologi vilar på övertygelsen att människor måste leva i samklang med naturen och agera i samspel med den övriga mänskligheten. Vi kan inte överlåta åt ekonomiska aktörer att åstadkomma ekologisk balans. Denna omställning kräver människors kunskap, omdöme och vilja i form av politisk handling.

Vår ideologi är decentralistisk. Den bygger på uppfattningen att koncentration av makt och ägande fjärrar oss människor från vår naturliga miljö och begränsar vårt direkta deltagande och vår ansvarskänsla genom att sätta upp hinder för fantasi, kommunikation, kritiskt sinne och skapande förmåga.

De biologiska processerna ingår i naturliga kretslopp som bygger på principen uppbyggnad – nedbrytning – ny uppbyggnad. De drivs av solens energi och är produktiva i ordets egentliga mening. Den industriella produktionen bedrivs däremot huvudsakligen i linjära system med raka vägar från gruvan, via konsumenten, till avfallshögen. Målsättningen att omvandla industrisamhället till ett långsiktigt uthålligt samhälle kräver stora förändringar. Därför har vi utvecklat ett nytt ekonomiskt synsätt som bygger på vår idé om ett miljö-

riktigt och socialt ansvarsfullt samhälle. Vi kallar det kretsloppsekonomi.

Vår viljeinriktning

- Vi vill att kunskap om och känsla för de ekologiska sammanhangen ska ligga till grund för politiska beslut.
- Vi vill med demokratiska medel bygga ett kretsloppssamhälle där skyddet av livsförutsättningarna väger tyngre än kortsiktiga vinstintressen.
- Vi vill att ekonomin underställs ekologiska, sociala, demokratiska och kulturella målsättningar.
- Vi vill använda lagstiftning och ekonomiska styrmedel så att människor och företag agerar innanför de ekologiska och sociala ramarna.
- Vi vill genom den ekonomiska politiken se till att det som är hållbart långsiktigt också blir lönsamt kortsiktigt för hushåll och näringsliv.
- Vi vill att det politiska systemet ska sätta ramar, garantera rättvis fördelning och allmän välfärd.
- Vi vill att de goda delarna av den svenska modellen försvaras. Barnomsorg, skola, sjukvård och äldreomsorg ska i huvudsak vara offentligt och solidariskt finansierad.
- Vi vill minska klyftorna i samhället, dela på jobben, bekämpa främlingsfientlighet och skapa verklig jämställdhet mellan kvinnor och män.
- Vi vill stimulera till småskaligt löntagar- och brukarägande och begränsa det internationella kapitalets rörlighet.
- Vi vill att Sverige ska kunna ta egna steg för ökad handel med tredje världen, för nedrustning och för införande av regler som stoppar miljödumpling.
- Vi vill medverka till en ny solidarisk världsordning och ökat internationellt samarbete för nedrustning och mänskliga rättigheter.

- Vi vill att världshandeln underställs ekologiska och sociala regler samt att bindande miljökonventioner upprättas.
- Vi vill att Sverige ska utträda ur den Europeiska unionen och i stället stärka det all-europeiska samt det globala samarbetet.

Det är först när denna viljeinriktning förverkligas som ett ekologiskt och solidariskt samhälle kan byggas.

Vår världsbild

Det finns spelregler som vi människor inte kan bortse från eller förhandla bort. Dessa regler säger oss att jordens naturresurser är ändliga. De består av icke-förnybara lager (fossila bränslen, metaller med mera), och förnybara flöden och fonder (till exempel grödor, vatten, skogs- och fiskbestånd). I ett hållbart samhälle måste människan leva på flödena och den tillväxt ("ränta") som fonderna ger.

Spelreglerna säger oss att den enda verkliga produktionen på jorden sker genom fotosyntesen. Mänskliga verksamheter baseras däremot på konsumtion av naturresurser. Detta innebär att människans nuvarande negativa påverkan på naturen minskar den verkliga produktionsförmågan.

Spelreglerna säger oss att ingenting försvinner och att allting sprider sig. Det innebär till exempel att innehållet i den olja vi bränner upp inte försvinner utan bara övergår i en annan och skadligare form.

Spelreglerna säger oss att allt hänger ihop och att människan är en sårbar del i ett känsligt ekologiskt system. Varje art och varje del i det ekologiska systemet har ett egenvärde oavsett sin nytta för människan. Varje gång vi människor bryter mot spelreglerna slår det tillbaka mot oss i form av miljöförstöring, minskat välbefinnande och försämrade livsförutsättningar.

Förutsättningarna för liv på vår jord är mycket känsliga för yttre påverkan. Den biologiska mångfalden, den genetiska variationen och det skyddande ozonskiktet är exempel på sådana livsförutsättningar som steg för steg håller på att slås ut. Detta låter människan ske mot bättre vetande, ofta styrd av ekonomiska idéer som inte tar hänsyn till konsekvenserna för miljön. I allt högre takt förvandlar människan begränsade och lagrade naturresurser till fasta sopor och så kallade molekylsopor. Samtidigt ökar den radioaktiva bakgrunds-

strålningen. Människan är på väg att skapa en miljö som hotar förutsättningarna för liv på jorden.

Alla människor har samma värde och gemensamma grundläggande behov. Vi vill med politiska medel garantera alla både rätten och möjligheten att tillfredsställa dessa behov. Människan är i första hand en biologisk, social och andlig varelse. Men i den politiska och ekonomiska debatten har hon reducerats till en ekonomisk enhet, vars främsta uppgift är att vara en kugge i det ekonomiska hjulet. En förutsättning för att vi människor ska kunna återerövra vår värdighet är att ekonomin underställs ekologiska, demokratiska, sociala och kulturella mål.

Att leva är mer än att bara finnas till. Att leva är att känna, älska, gråta, ta ansvar och växa. Vi kan som människor inte växa om vi inte ges möjlighet att verkligen delta i samhällets utveckling. Vi måste kunna påverka det bygge som är vår framtid. Därför verkar vi miljöpartister för en deltagande demokrati. (Se vidare under kapitel 2, Demokrati.) En deltagande demokrati förutsätter att fördelningen i samhället är rättfärdig och att alla människor, efter sina förutsättningar, ges rätt och möjlighet att växa i frihet. Genom en rättvis fördelning med garanterad social och materiell grundtrygghet för alla skapar vi goda förutsättningar för ett samhälle i balans.

Sverige i världen

Vi bejakar fritt kulturutbyte, möjlighet att arbeta och studera i andra länder, vidgad handel och internationellt samarbete. Däremot accepterar vi inte kapitalets internationalisering och de laglösa valutamarknader som tillåter ett hänsynslöst spel med människor och länder. Kapitalets fria rörlighet undergräver demokratin genom att flytta makten från öppna folkvalda församlingar till slutna kapitalvalda fora. Ekologiska, sociala, demokratiska och kulturella värden underställs kortsiktiga tillväxt- och förräntningskrav.

Själv tillit innebär minskat beroende av olika maktcentra, minskad sårbarhet, vidgad handel och större möjlighet för regioner och människor att påverka sin egen situation. Ökad självförsörjning med basförnödenheter som mat och energi är en del av en strategi för ökad själv tillit. Lokal, regional och nationell kon-

Alla människor har samma värde och gemensamma grundläggande behov. Vi vill med politiska medel garantera alla både rätten och möjligheten att tillfredsställa dessa behov.

Kapitalets fria rörlighet undergräver demokratin genom att flytta makten från öppna folkvalda församlingar till slutna kapitalvalda fora.

troll över naturresurser (till exempel skog, jord och vatten) och infrastruktur (till exempel tele-
nät, elnät, post och järnväg) är andra viktiga
delar i en strategi för självtillit.

Europeiska unionens uppbyggnad och mål-
sättning strider mot våra grundläggande vär-
deringar. EU präglas bland annat av byrå-
kratisk centralstyrning, miljöfientliga tillväxt-
ambitioner och en strävan att bygga upp en
militärt beväpnad, federal statsbildning med
skarpa gränser mot omvärlden. EU försvårar
decentralisering, ekologisk balans och global
solidaritet samt kan skapa ökade internatio-
nella motsättningar genom att bidra till makt-
kamp mellan olika stormaktsblock. EMU med-
för ökad centralstyrning utan demokratisk
kontroll och försvårar en socialt och ekologiskt
inriktad ekonomisk politik. Vi motsätter oss
därför svenskt medlemskap i EMU och ver-
kar för att Sverige ska utträda ur EU.

Det finns ett stort behov av regioner som
vågar gå före och visa vägen mot en långsik-
tigt hållbar utveckling. Sverige och Norden
kan fylla ett sådant behov. Sverige har stora
energitillgångar, förhållandevis god ekonomi
och ett fungerande näringsliv. Sverige har de-
mokrati, utvecklade sociala skyddsnet och hög
utbildningsnivå. Dessutom har vi länge levt i
fred. Därmed har Sverige och Norden goda
förutsättningar att fungera som förebild när det
gäller en socialt och ekologiskt hållbar utveck-
ling.

Den rika delen av världen utgör bara 20
procent av jordens befolkning men lägger be-
slag på 80 procent av jordens naturresurser.
Det är ohållbart och orättfärdigt. Högkon-
sumerande världsdelen måste öppna sig mot
omvärlden, skriva av u-ländernas penning-
skulder, stötta en ny solidarisk världsordning
och överge kraven på materiell tillväxt.

2. Demokrati

Demokrati betyder folkstyre. Trots det tas i dagens Sverige allt fler beslut i slutna sällskap utan folklig insyn eller påverkan. Politiska beslut får alltmer karaktären av beställningsarbeten från de ekonomiska maktavarna. Elitism och centralisering kännetecknar utvecklingen. Vi kan inte acceptera att demokratin urholkas. Vi arbetar därför för ett djupgående trendbrott i samhällsutvecklingen. Besluten och makten att genomföra dem ska föras närmare människorna. Genom ökade kunskaper, delaktighet, ansvar, insyn och makt kan människor tillsammans forma ett bättre samhälle.

Vi ser ett mer effektivt folkstyre med medvetna och aktiva medborgare som en nödvändighet för att nå ett uthålligt samhälle.

Det öppna samhället

För att demokrati ska fungera krävs öppenhet från maktavare gentemot medborgare och massmedier. Medborgarnas och massmediernas möjligheter och skyldigheter att granska maktavare är i själva verket avgörande för demokrati och samhällsutveckling. Vi arbetar för att förbättra möjligheterna till insyn och information på alla politiska nivåer liksom i kommunala bolag, banker och näringslivet i övrigt.

Den lagstadgade offentlighetsprincipen ska också omfatta konsumenternas rätt till full information om produkter och företag. Yttrande- och meddelarfriheten måste värnas. Möjligheten att yttra sig måste förbättras genom bland annat mångfald och ägandespridning när det gäller massmedier. Möjligheten för alla att ta del av de nya elektroniska informationsvägarna måste delvis vara samhällets ansvar. Vi kräver att lagar och förordningar ska vara tydliga och begripliga så att allmänheten kan läsa sig till och förstå sina rättigheter och skyldigheter.

Deltagande demokrati

För att människor i större utsträckning än i dag ska känna och ta ansvar krävs mer delaktighet

och deltagande i beslutsprocesserna. Alla borde under någon del av livet få möjlighet att arbeta politiskt och ha ett politiskt uppdrag. Det är väsentligt att den enskilde i större utsträckning blir engagerad i samhällsstyrningen och tar på sig sin del av det gemensamma ansvaret. Vi anser också att barnens möjligheter att påverka samhällsutvecklingen måste stärkas.

Vi vill ge ungdomarna möjlighet att påverka sin framtid genom att sänka rösträttsåldern till 16 år. Samma år man fyller 18 ska man vara valbar till riksdag, landsting, regionfullmäktige och kommunfullmäktige.

För att sprida det politiska arbetet och förhindra att förtroendeuppdragen blir livstidsyrken för proffspolitiker tar vi avstånd från mångsyssleri. Vi vill införa regler som säger att ingen ska ha uppdrag inom riksdag, landsting eller kommun samtidigt. Ingen ska heller inneha ett uppdrag i mer än tre mandatperioder i följd i riksdag eller landsting och helst ej heller på kommunal nivå.

Vi ser med stor oro hur demokratin allvarligt skadas av att den politiska makten inte hävdas gentemot den ekonomiska. (Se vidare kapitlet Kretsloppsekonomi, avsnitten Ekonomins globalisering och Gränser för kapitalets frihet.) Politik är viktigare än någonsin. En förutsättning för att det demokratiska systemet ska fungera är att politiker kan styra och ta ett reellt ansvar för verksamheten. Det finns oroande tendenser som pekar på att demokratin undergrävs genom att makten i realiteten ofta överlämnas till tjänstemän istället för att utövas av de politiskt valda församlingarna.

Stärkt grundlag

Det är nödvändigt att reformera valsystemet så att de lokala frågorna ges större tyngd. Skilda valår för riksdagsval och kommunalval är ett led i den processen. För att öka demokratin i det parlamentariska systemet bör fyraprocentsspärren till riksdagen avskaffas.

Genom ökade kunskaper, delaktighet, ansvar, insyn och makt kan människor tillsammans forma ett bättre samhälle.

Vi vill också att en författningsdomstol ska inrättas med uppgift att granska att regering och riksdag verkar inom grundlagens ramar och för dess målsättningar. Vidare motsätter vi oss bestämt varje grundlagsändring som medför att EUs eller någon annan stats lagstiftning tar över svensk lag.

EU

Av demokratiska skäl vill vi att Sverige ska utträda ur EU. Effekten av medlemskapet har blivit en omfattande avdemokratisering av det svenska samhället. Så länge Sverige kvarstår i EU kommer vi att motarbeta ytterligare överföring av befogenheter och inflytande till EUs institutioner. Samtidigt arbetar vi aktivt, både i EU-parlamentet och i Sverige för att påverka EU-beslut i grön riktning.

Decentralisering

Vi anser att beslut ska fattas så nära människorna som möjligt. I dagens verklighet är direkt demokrati inte möjlig mer än i begränsad utsträckning. Men många viktiga steg kan ändå tas. Vi vill till exempel genomföra lagändringar så att beslutande folkomröstningar blir möjliga, både på kommunal, regional och nationell nivå.

Den representativa demokratin kan också decentraliseras. Vi anser att de statliga länsstyrelserna och landstingen ska sammanföras till direktvalda länsparlament. Kommunerna ska ha rätt att dela upp sig i mindre kommuner och kommundelar som helt eller delvis ska kunna vara självstyrande.

Det kommunala självstyret bör stärkas. Kommunerna ska ha ett absolut veto när det gäller stora eller djupt ingripande exploateringsplaner. Vi vill också utvidga den kommunala beskattningsrätten när det gäller till exempel företag och miljö.

Folkomröstning ska genomföras på begäran av en viss andel av de röstberättigade väljarna (så kallat medborgarinitiativ). Dessutom förordar vi motionsrätt för kommuninvånare och att öppna nämndsammanträden införs i möjligaste mån för att öka medborgarnas engagemang för sin närmiljö.

Nära ägande

Ägandet berör både natur och samhälle, vilket även medför ett ansvar för att natur- och kulturvärden bevaras. Ett land eller en region

behöver ha kontroll över sina naturresurser för att kunna påverka utvecklingen. Ett spritt, småskaligt ägande som bygger på delaktighet och närhet ger de bästa förutsättningarna för verklig demokrati.

Vi vill särskilt stimulera till småskaligt brukarägande och ökat löntagarinflytande. Vi vill bland annat införa bo- och brukarplikt inom jord- och skogsbruket och förköpsrätt för anställda då ett företag ska säljas eller läggas ned. Vi vill också ge stöd till småskaliga kooperativ.

Minoritetsskydd

Vi kräver ett stärkt skydd för minoriteter och utsatta grupper i samhället. En sådan minoritet är den samiska befolkningen. Vi kräver att deras beslutande församling ges betydande befogenheter. Sametinget ska bland annat tillerkännas vetorätt när det gäller exploateringar i renbetesland. Vidare ska konventionen från ILO, International Labour Organisation, om ursprungsbefolkningars rätt gälla samerna och tillämpas i Sverige.

Religionsfrihet

Religionsfriheten är en hörnsten i ett demokratiskt samhälle. Vi vill att alla samfund ska behandlas lika.

Etiska regler för politiker

Vi anser att följande etiska regler ska gälla för förtroendevalda:

- En politiker ska arbeta för samhällets bästa och inte sträva efter förmåner för sig själv, sina anhöriga eller sitt parti samt undvika jävighetssituationer.
- En politiker ska ha hög moral och hålla sig till sanningen och inte förvränga fakta.
- En politiker ska vara ett föredöme och så långt som möjligt efterleva de idéer som hon eller han förespråkar.
- Innan en person nomineras till ett val ska hon eller han deklarerat de eventuella avvikelser från sitt partis program och vallöften som hon eller han förespråkar.
- En politiker ska vara beredd att på begäran lämna uppgifter om sin privata ekonomi inklusive eventuella aktieinnehav.
- I debatter ska politiker argumentera i sak och undvika personangrepp.

Ett spritt, småskaligt ägande som bygger på delaktighet och närhet ger de bästa förutsättningarna för verklig demokrati.

3. Jämställdhet

Målet om jämställdhet innebär att kvinnor och män ska ha lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter i samhället. Det handlar ytterst om rättvisa, demokrati och god resursanvändning. Män och kvinnor har delvis olika kunskaper och erfarenheter. I det jämställda samhället kan båda könen förverkliga sig allra bäst. En viktig förutsättning för jämställdhet är att både män och kvinnor arbetar för den. Vi anser att både kvinnor och män tjänar på ökad jämställdhet.

Kvinnor och män har formellt samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter i vårt samhälle. Trots det har kvinnor generellt sett betydligt mindre politisk och ekonomisk makt än män inom så gott som alla områden. Att män generellt värderas högre än kvinnor återspeglas i arbetsdelning, inkomst, hälsa, utbildning, maktfördelning etcetera. Vi lever alla i ett samhälle där dessa föreställningar om könen är en del av de mer eller mindre medvetna uppfattningarna om tillvarons beskaffenhet. Det innebär att de finns i varierande grad i allas föreställningsvärld. Med tanke på att det handlar om attityder som vi börjar tillägna oss redan vid födelsen tar det tid att åstadkomma förändringar. De enda botemedlen mot bristen på jämställdhet är medvetenhet samt en vilja att upphäva ojämställdheten.

Vi anser att jämställdhetsarbetet inte får sluta vid vår nuvarande formella jämställdhet. I ett framtida grönt samhälle kommer kvinnor och män i realiteten att ha lika möjligheter, skyldigheter och rättigheter; både politiskt, ekonomiskt och socialt.

Politik för ökad jämställdhet

Vi arbetar för en jämn fördelning mellan kvinnor och män inom alla områden i samhället. Det gäller till exempel inom olika utbildningar och yrken, vid aktiviteter i samhället, vård av hem och barn samt för maktpositioner. Vi vill också att både kvinnors och mäns kunskaper

och erfarenheter tas tillvara och får berika och påverka utvecklingen i samhället.

Kvinnor utgör 51 procent av Sveriges befolkning. Därför är det ett rimligt och rättvist krav att kvinnor också ska ha hälften av makten. Män har dock sedan länge dominerat i beslutsfattande församlingar trots kvinnors formellt lika möjligheter att delta. Det är viktigt att vi erkänner informella manliga strukturer och nätverk som en orsak till denna skevhet. Denna utgångspunkt blir också bärande för vilka medel vi väljer för att öka representationen av kvinnor. För att bryta upp dessa strukturer krävs i många sammanhang olika tekniker, till exempel könskvotering. Vårt mål är dock att dessa på sikt inte ska behövas då jämställdhet blivit en självklarhet.

Vi kräver lagstiftning om att könsfördelningen ska vara 50 procent, plus minus en person i politiskt tillsatta nämnder och styrelser. Denna könsfördelning gäller givetvis även vid tillsättningar inom Miljöpartiet. Vi vill fortsätta på den inslagna vägen med kvotering såväl i privata som offentliga sammanhang. Vi vill också verka för att införa positiv särbehandling av det underrepresenterade könet vid lika meriter.

Men jämställdhetspolitik får inte stanna vid en lika andel kvinnor och män i beslutsfattande församlingar. Det är viktigt att också själva politikens former och innehåll förändras så att kvinnors intressen och angelägenheter får en betydligt högre prioritet på den politiska dagordningen.

Att arbeta politiskt är fortfarande att arbeta i ett mansdominerat sammanhang. För kvinnor blir detta på olika sätt problematiskt och är erfarenheter som kvinnor inte kan dela med män. Kvinnliga ledare har t ex ofta dubbla krav på sig, å ena sidan att vara som "män", å andra sidan att påverka och förändra i "kvinnlig" riktning. Kvinnor behöver därför "egna rum" för att diskutera, stödja, utvecklas och dela erfarenheter, till exempel i form av mentorskap, nätverk och stödgrupper.

Målet om jämställdhet innebär att kvinnor och män ska ha lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter i samhället. Det handlar ytterst om rättvisa, demokrati och god resursanvändning.

Kvinnor utgör 51 procent av Sveriges befolkning. Därför är det ett rimligt och rättvist krav att kvinnor också ska ha hälften av makten.

Jämställdhet berör alla samhällsområden. Politiska förslag om till exempel utbildning, sociala frågor, hälso- och sjukvård samt ekonomi får olika konsekvenser för män respektive kvinnor beroende på skilda levnadsvillkor och positioner i samhället. Vi vill därför att alla förslag och beslut på lokal, regional och nationell nivå ska analyseras ur ett jämställdhetsperspektiv. För att detta ska kunna bli möjligt krävs att all statistik görs könsuppdelad.

Jämställdhetsplaner är ett viktigt verktyg för det aktiva jämställdhetsarbetet. Enligt jämställdhetslagen ska alla arbetsplatser med minst tio anställda ha en plan för sitt jämställdhetsarbete.

Vi anser att uppföljning och utvärdering av jämställdhetslagen måste bli bättre. Vi vill ge länens jämställdhetsexperten ett tillsynsansvar för tillämpningen av jämställdhetslagen.

Utbildning och arbetsmarknad

Vi vill att samhället aktivt motverkar de könsuppdelade valen av utbildning och yrke. De senaste åren har stora ansträngningar gjorts för att få flickor att välja tekniska och naturvetenskapliga utbildningar och yrken. För att detta ska lyckas måste stora satsningar göras för att utveckla utbildningsprogram och tillämpningar som anknuter även till flickors traditionella intressesfärer. Vi anser det lika viktigt att uppmuntra pojkar till att söka sig till områden där kvinnor idag dominerar.

Vi vill ha en större satsning på kvinnomans- och jämställdhetsforskning vid universitet och högskolor och inom samtliga utbildningar på alla nivåer. Könsmaktsperspektiv är särskilt viktigt inom lärarutbildning och utbildning för dagispersonal eftersom föräldrar och lärare tillsammans fostrar barnen. Pedagogik och metodik behöver utvecklas genom tillämpning av moderna forskningsrön så att både flickor och pojkar får reella möjligheter att utveckla sina individuella talanger på ett jämställt sätt i skolan.

Kvinnor används som en buffert i arbetslivet. När de behövs på arbetsmarknaden har social infrastruktur byggts ut för att göra det möjligt för fler kvinnor att yrkesarbeta.

Kvinnor har blivit en arbetskraftsresurs på männens villkor. I den ekonomiska krisens spår förstärks denna trend. Kvinnor får nu allt

svårare att skaffa sig ett arbete som ger ekonomiskt oberoende. Samtidigt utför de fortfarande mer obetalt omsorgsarbete än män. Eftersom arbetsmarknaden är starkt könsuppdelad så är kvinnor mer beroende av den gemensamma sektorn – som arbetstagare och som användare av service. Vi vill värna om den gemensamma sektorn. Vårt förslag om skatteväxling gör tjänster billigare.

Vi vill också "dela på jobben" genom att införa 30 timmars arbetsvecka. Detta kommer att innebära en omfördelning av arbetstillfällen från män till kvinnor, eftersom män i realiteten arbetar heltid och kvinnor deltid idag. Kortare arbetsvecka ger också ökade möjligheter för både män och kvinnor att nå balans i livet - mellan arbete, fritid och familjeliv, och ökat utrymme att delta aktivt i samhällsbygget.

Män tillhör den privilegierade gruppen i samhället. Men det finns områden där de har mindre inflytande än kvinnor, till exempel omvårdnad om barn, hem och familj. Vi vill bygga ut föräldraförsäkringen och öka mannens del till tre månader. Trots nuvarande jämställdhetslag finns det i dag sakligt omotiverade löneskillnader mellan män och kvinnor. Låglönegrupperna är kvinnodominerade. Vi vill arbeta för att kvinnors arbete värderas högre såväl i status som i ekonomiska termer och att målet om lika lön för lika eller likvärdigt arbete realiseras. Vi kräver en kartläggning av och åtgärder för att minska löneskillnader mellan kvinnor och män på alla arbetsplatser. Detta ska ingå i den årliga jämställdhetsplanen.

Sexualiserat våld

Vi vill verka för att utbudet av pornografi minskas. Detta kan till exempel ske genom att exponering av pornografi förbjuds på ungefär samma sätt som reklam för tobak och alkohol. Vi vill skärpa och utöka lagstiftningen om barnpornografi och pornografi som innehåller sexualiserat våld. Prostitution är en form av handel med sexuella tjänster som bygger på samma princip som pornografien. Vi vill att samhället i högre grad än idag arbetar för att förebygga och bekämpa prostitution. Vi vill kriminalisera könsköp. De prostituerade ska få ökad hjälp till utbildning och arbete, samt hjälp för att komma bort från eventuellt drogmissbruk.

Misshandel, sexuella övergrepp och annat våld mot kvinnor är det yttersta uttrycket för kvinnoförakt och förtryck. Våld mot kvinnor speglar också den obalans som råder i maktförhållandet mellan könen. Våldet i samhället ökar. Stödet till de utsatta grupperna måste därför utökas. Vi vill att våldtagna kvinnor ska ha rätt till terapi och till lekmannaombud vid polisförhör och rättegång. Vi anser att män som upprepat utövar våld mot kvinnor ska få terapeutisk behandling. Incestoffer ska ha tillgång till incestjour och kvalificerad hjälp från samhället. Alla kvinnors hus, kvinnorörelsens självverksamhet, ska ges möjligheter att bygga ut sin verksamhet och erhålla statligt stöd.

Den kommersiella bilden av kvinnor och män som reklamen gödslar med, påverkar självklart vårt sätt att vara och reagera på varandra. Trådmala kvinnor och muskulösa män skapar konstlade könsroller.

Våldsinslag i spelfilm och TV ökar, attityder för att tillåta allt grövre sexualiserat våld mot kvinnor och barn förskjuts hela tiden. Det är fortfarande lagligt att inneha videofilmer med så grovt sexualiserat våld mot kvinnor och barn att det kan betraktas som tortyr. Samhällets normer och värderingar återspeglas i de straff som utdöms för våld och sexuella övergrepp mot kvinnor och barn i dag. Vi anser att attityder går att förändra genom att skärpa straffsatserna.

4. Kretsloppsekonomi

Traditionella politiska ideologier, ofta definierade genom motsättningen vänster – höger, har urgamla traditioner. Det beror säkert på att de rymmer viktiga idéer som människor hyst i alla tider om samhället.

Vänstern karaktäriseras – när den är som bäst – av en strävan efter rättvisa och solidaritet med de svaga och maktlösa. Högern kräver ökad personlig frihet och möjlighet för den enskilde att vara kreativ och skapa nya värden.

Olikheten blir tydlig när dessa ideologier tillämpas på det ekonomiska området: Vänstern kräver en betydande ekonomisk styrning för att kunna omfördela produktionsresultatet till förmån för de ekonomiskt svagare. Högern betonar den enskildes rätt till resultatet av arbetet och möjligheten att skapa en personlig förmögenhet som är okränkbar.

Vi medger att både vänstern och högern står för viktiga krav på samhällets utformning. Ett samhälle utan solidaritet faller sönder och all makt tillfaller de ekonomiskt och intellektuellt starka. Ett samhälle med enbart solidaritet, utan frihet, blir ett fångläger. Därför har vi alltid vägrat att ansluta oss till något av de politiska blocken – de har ju båda i viss mån rätt. Men deras ideologier är ändå helt otillräckliga som grund för samhällets organisation i dag: den livsnödvändiga ekologiska dimensionen saknas. De traditionella ideologierna har inte insett att solidaritet mellan människor kräver att vi upphör med att förstöra grunden för vår existens: de biologiska systemen och jordens resurser. Varken högern eller vänstern har heller insett att frihet förvandlas till armod och tvång om vi förstör det ekologiska systemet.

Därför vill vi lansera ett nytt ekonomiskt-politiskt synsätt som ska ersätta deras syn på hur naturens begränsade resurser ska utnyttjas och fördelas samt vilken inriktning det mänskliga arbetet bör ha. Vi kallar det kretsloppsekonomi.

Några grundläggande utgångspunkter

Kretsloppsekonomi utgår från kunskaperna om de ekologiska sammanhangen och insikten att jordens resurser är ändliga. Den ger därför miljö- och överlevnadsfrågor en central roll. Kretsloppsekonomi bygger på naturlagar, som man inte kan förhandla om.

Vårt nuvarande ekonomiska system leder till att naturresurser förbrukas, naturens produktionsförmåga minskar och produktionen av synliga sopor och molekylsopor ökar. Detta är en väg som leder till fattigdom. I stället måste vi lära oss att leva av naturens avkastning. Det avfall som bildas ska vara biologiskt nedbrytbart och bidra till återuppbyggnad av nya resurser.

Kretsloppsekonomi är ett medel att återföra samhället till en hållbar utveckling som bygger på att ändliga naturresurser inte förbrukas och att naturens tillgångar inte konsumeras snabbare än de nybildas. Därmed skapas förutsättningar för långsiktig välfärd och överlevnad.

Miljökonsekvenser och människors sociala situation måste bli styrande för såväl företag som andra delar av samhället. Ekonomi får inte reduceras till penningmässiga kalkyler. Därför måste ickemonetära beslutsunderlag utvecklas och ickemonetära principer ges en överordnad ställning när det gäller att styra ekonomin i en ekologiskt hållbar och socialt rättvis riktning.

Utmaningen för en hållbar utveckling är en värld där naturens begränsade resurser fördelas rättvist både mellan oss som lever nu och kommande generationer. Om man vill åstadkomma global rättvisa är dagens ekonomi omöjlig. I dag lägger 20 procent av jordens befolkning beslag på 80 procent av resurserna. En omfördelning är nödvändig för att vi ska klara av att både försörja jordens befolkning och skapa en långsiktigt uthållig ekonomi. Vi

Kretsloppsekonomi utgår från kunskaperna om de ekologiska sammanhangen och insikten att jordens resurser är ändliga.

De traditionella ideologierna har inte insett att solidaritet mellan människor kräver att vi upphör med att förstöra grunden för vår existens: de biologiska systemen och jordens resurser.

Utmaningen för en hållbar utveckling är en värld där naturens begränsade resurser fördelas rättvist både mellan oss som lever nu och kommande generationer.

behöver helt enkelt en eller två planeter till, utom den enda vi har, om alla ska leva på svensk standard.

Vi lever på ett begränsat utrymme, på en begränsad planet och har ingenstans att fly. Förändringen måste komma nu. Ju längre vi väntar, desto svårare blir omställningen och desto större blir risken att vi misslyckas.

Hållbar ekonomi

I en kretsloppsekonomi fattas besluten på två nivåer. Naturens och människans långsiktiga intressen måste tas till vara genom demokratiska beslut. På den politiska nivån fastställs därför de ramar som samhället måste byggas inom. Där beslutas också vilka styrmedel som ska användas. På marknaden fattas beslut om produktion och konsumtion inom dessa ramar.

På marknaden ska konsumenter och producenter mötas på lika villkor. För att det ska bli möjligt måste konsumentinflytandet i flera avseenden stärkas. Producenten ska ge full information om vad en vara eller en tjänst innehåller – konsumenten ska välja. Priset avgörs dock inte bara av tillgång och efterfrågan. I kretsloppsekonomin är ekonomiska styrmedel ett naturligt inslag, eftersom produktion och konsumtion ska styras mot långsiktig uthållighet. Enklare uttryckt: Det som är långsiktigt rätt ska vara billigt, det som är skadligt ska vara dyrt och det som är farligt ska förbjudas.

Vi måste kunna stoppa tendenser till koncentration, där ett litet antal stora företag styr marknaden. Då måste konkurrensförhållanden hela tiden kontrolleras med hjälp av en skärpt konkurrenslagstiftning med god lokal och nationell övervakning.

Lokal produktion för lokala marknader är i många fall mindre resurskrävande än produktion i dagens starkt centraliserade strukturer. Genom att vi inför miljömotiverade avgifter på energi och råvaror och sänkt skatt på arbete kommer produktionen av framför allt dagligvaror att decentraliseras i allt högre grad.

Människan får inte reduceras till enbart konsument och löntagare. Grundläggande frågor om etik och samhällsansvar kan inte skrivas om i penningmässiga termer. Därför bygger vår kretsloppsekonomi på delaktighet och strävar efter ett decentraliserat och spritt ägande. Genom att stimulera till löntagar- och

brukarägande vill vi successivt demokratisera ekonomin och stärka det personliga ansvaret.

Kretsloppsekonomi bygger på kunskapen om de ekologiska systemen och naturens egen strävan mot mångfald. Vi menar att också kulturell och social mångfald är nödvändig för ett samhälle som vill utvecklas. Mångfald kräver att människan garanteras frihet, så att hon kan växa efter sina förutsättningar. För att friheten inte bara ska vara en rättighet utan också en möjlighet för alla kräver vi en rättfärdig fördelning av samhällets resurser. Då skapas förutsättningar för utveckling i ett harmoniskt samhälle.

Nya ekonomisk-politiska mål

För att det ska vara möjligt att styra utvecklingen mot en kretsloppsekonomi måste målen för den ekonomiska politiken förändras. Vår utgångspunkt är en helhetssyn på människa och natur. Utveckling innebär inte bara att materiella behov tillfredsställs. Människan har andra, lika fundamentala behov som till exempel delaktighet, skapande och frihet. De måste också räknas in i ekonomin. Mänskors själsliga och kroppsliga hälsa, en god livsmiljö, levande skogar, sjöar och hav, frisk luft, rent vatten och biologisk mångfald måste stå i samklang med målet om en god och trygg försörjning. Detta synsätt gör att vi måste komplettera innebörden i ordet effektivitet. Effektivitet är också att tillfredsställa de mänskliga behoven och att bevara resurser i stället för att förstöra dem.

För att komma ur industrisamhällets återvändsgränd av växande arbetslöshet och fattigdom talar vi hellre om rätten till en rimlig försörjning än om full sysselsättning. Det är inte bara genom lönearbete som en människa kan försörja sig. Även i den informella sektorn finns möjligheter att bidra till basförsörjningen. I stället för höjda löner och ökad konsumtion vill vi framhålla mindre lönearbete, en rättfärdig fördelning och självtillit.

Vi vill återskapa ett solidariskt skattesystem, där de som har en bättre ekonomisk situation betalar en högre andel av sin inkomst till det gemensamma och till dem som behöver stöd och hjälp. Vi eftersträvar en samhällsekonomi i balans, det vill säga sunda statsfinanser, låg ränta, låg inflation och låg arbetslöshet. I själva verket är genomförandet

Det som är långsiktigt rätt ska vara billigt, det som är skadligt ska vara dyrt och det som är farligt ska förbjudas.

Människan får inte reduceras till enbart konsument och löntagare.

Effektivitet är också att tillfredsställa de mänskliga behoven och att bevara resurser i stället för att förstöra dem.

av kretsloppssamhället sannolikt avgörande för möjligheterna att uppnå en grundläggande samhällsekonomisk stabilitet. Låg ränta är viktig för ett samhälle i balans och för långsiktiga investeringar och miljöåtgärder. Vi har en vision om ett samhälle utan ränta och inflation, ett samhälle där varje människa har en uppgift och behövs.

En obegränsad materiell tillväxt är inte möjlig på en begränsad planet. Jordens begränsade resurser sätter gränser för ekonomins expansionsmöjligheter. All mänsklig produktion har nämligen sitt pris, sina kostnader, i form av energi- och råvaruförbrukning. Mycket av det som kallas produktion är i själva verket konsumtion av naturresurser. Den enda eviga energikällan är ur ett mänskligt perspektiv, solen, och den enda verkliga produktionen sker genom växternas fotosyntes. Vi kan använda jordens resurser mer effektivt än i dag och till exempel övergå till förnybara energislag. Men vi kan inte komma ifrån att ökad materiell välfärd och ekonomisk tillväxt leder till att vi får en snabbare utarmning av jordens resurser, miljöförstöring och i slutändan minskad biologisk produktion, vilket är den egentliga förutsättningen för liv.

I ett globalt perspektiv är det nödvändigt och rimligt att de fattiga länderna får en ökad andel av den gemensamma kakan och därmed en ökad ekonomisk tillväxt. I mer välmående samhällen, som det svenska, kan dock inte traditionell ekonomisk tillväxt vara ett politiskt mål längre. I stället ska vi titta närmare på produktionens innehåll och fokusera på kvalitet istället för kvantitet.

Tillväxtpolitikens anhängare hävdar att tillväxt är nödvändig för att skapa resurser till miljövärdande insatser. Tesen lyder: Tillväxt först, därefter miljövärd. Det grundläggande felet är att man inte har försökt att seriöst analysera konflikten mellan det traditionella tillväxtbegreppet och miljön. Ett oreserverat bejakande av fortsatt tillväxt legitimerar även miljöförstörande industriprojekt.

Tillväxtpolitikens "miljötes" fungerar inte, helt enkelt därför att miljön blir underordnad ekonomin. Då kan vi i princip få vänta hur länge som helst på miljöåtgärder. Solidariteten med kommande generationer kan inte förenas med denna väntan.

Industriella kretslopp

De biologiska processerna ingår i naturliga kretslopp som bygger på principen uppbyggnad – nedbrytning – ny uppbyggnad. De drivs av solens energi och är effektiva och produktiva i ordets egentliga mening. Den industriella produktionen bedrivs däremot huvudsakligen i linjära system med raka vägar från gruvan, via konsumenten, till avfallshögen. Målsättningen att omvandla industriprocesserna och varuflödet till industriella kretslopp kräver stora förändringar:

- Hushållningen med naturresurser måste förbättras.
- Varorna och materialen måste ingå i återanvändnings- och återvinningssystem med minimala svinn.
- Produkterna ska vara lätta att demontera.
- Produktionsprocesserna ska fungera som slutna system, vilket innebär att mängden föroreningar (molekylsoporna) minskas till nära noll.

Teknikutveckling måste stimuleras i riktning mot miljöanpassning. I en kretsloppsekonomi är det lönsamt att producera varor som kan användas under lång tid. Produktion och konsumtion måste ses i ett sammanhang. I Sverige, som i övriga industriländer, kräver en hållbar utveckling att vi anpassar oss till en betydligt mindre resurskrävande livsstil.

Lagstiftning

Lagstiftning och ekonomiska styrmedel måste komplettera varandra. Vi har under lång tid bland annat drivit krav på lagstiftning om ersättningsprincipen (substitutionsprincipen), försiktighetsprincipen, livscykel-specifikation på varor, producentansvar, miljökonsekvensbeskrivningar och en miljöbalk. Vi vill således radikalt skärpa lagstiftningen. Men vi vill också samordna den så att miljömål inte motverkas av andra gällande lagar eller bidragssystem.

Vi vill samla en skärpt och samordnad miljölagstiftning i en miljöbalk. I den ska en långt driven avfalls- och återvinningslag ingå som även reglerar ett fullständigt producentansvar. Detta producentansvar innebär att varje utsläpp, förpackning och produkt ska utformas så att minsta möjliga avfall uppkommer. Det betyder också att återanvändning och återvin-

I själva verket är genomförandet av kretsloppssamhället sannolikt avgörande för möjligheterna att uppnå en grundläggande samhällsekonomisk stabilitet.

Vi har en vision om ett samhälle utan ränta och inflation, ett samhälle där varje människa har en uppgift och behövs.

Tillväxtpolitikens "miljötes" fungerar inte, helt enkelt därför att miljön blir underordnad ekonomin. Solidariteten med kommande generationer kan inte förenas med denna väntan.

ning gynnas samt att slutligt omhändertagande sker med minsta möjliga skada på hälsa och miljö. Producentansvaret är såväl ett ekonomiskt och fysiskt ansvar som ett informationsansvar:

- Avfallsproducenter ska betala vad det kostar att återanvända, återvinna eller slutligt omhändertaga avfallet. Producenter och importörer får också ansvaret för att genomföra detta. Även andra miljökostnader ska ingå i det ekonomiska ansvaret.
- Det fysiska ansvaret innebär en skyldighet att återta förbrukade, miljöfarliga varor och att ombesörja transport och slutligt omhändertagande av avfallet.
- Informationsansvaret innebär bland annat att myndigheter ska ges tillgång till all information om det som produceras och om det avfall som kan uppkomma av produkten eller varan. Miljörevision, miljödeklaration och märkning för att underlätta avfalls-sortering är andra, viktiga åtgärder.

Det finns en rad mycket farliga och giftiga kemiska ämnen och tungmetaller som genom industrisamhället kommit i omlopp i de ekologiska systemen. De är ofta stabila och anrikas i naturens näringskedjor. För dessa ämnen finns det ingen nivå som kan anses ofarlig, varken för människor eller djur. Användningen av ämnen som kvicksilver, bly, kadmium och klorerade organiska ämnen måste därför förbjudas.

Uttunningen av ozonskiktet är ett av de allvarligaste problem som mänskligheten stått inför. Produktion och användning av ozonnedbrytande ämnen måste därför omedelbart förbjudas. Ett omfattande nät av uppsamlingsstationer för CFC och andra ämnen som bryter ned ozonskiktet måste snarast byggas ut, och förbud måste införas mot att skrota produkter utan att ta hand om dessa skadliga ämnen.

Växthusgaserna (till exempel koldioxid) hotar att förändra klimatet, livsförutsättningarna och ekosystemen över hela jorden. Försurande utsläpp av bland annat svavel och kväve hotar att utarma den biologiska mångfalden, förgifta vattnet och döda både skogar och sjöar. Oavsett om det medför stora omedelbara kostnader eller förändrade konsumtionsvanor måste utsläppen av dessa ämnen nedbringas till en nivå som naturen kan hantera.

Ekonomiska styrmedel

Vi vill också använda ekonomiska styrmedel för att leda in Sverige på vägen mot ett kretsloppssamhälle. Genom systematiska miljöskatter, miljöavgifter, panter, återlämningspremier, miljöstöd och skatte-subventioner vill vi göra det lönsamt för företag och enskilda att använda sig av teknik och produkter som passar in i en långsiktig strategi för framtiden. Det som är rätt i ett längre tidsperspektiv ska också vara lönsamt på kort sikt:

- För näringslivet vill vi sänka arbetsgivaravgifterna och istället höja skatterna på energi och utsläpp. Därmed blir miljörelevanta investeringar lönsamma. Det gör också återvinning mer lönsamt, eftersom det kräver mer arbetskraft och mindre energi än produktion baserad på jungfruliga råvaror.
- För jordbruket vill vi lägga en hög avgift på handelsgödsel och bekämpningsmedel. Avgiften ska oavkortat gå tillbaka till jordbruket i form av arealbidrag. Därmed blir det företagsekonomiskt lönsamt att gå över till biologisk odling utan att skattetrycket ökar för näringen.
- För hushållen vill vi ta bort moms på basmat och kollektivtrafik för att i stället öka energibeskattningen och införa styrande miljöavgifter på konsumtionsvaror. Därmed blir det lönsamt att effektivisera energianvändningen och köpa varor som är bättre för miljön.
- Vi vill införa höga utsläppsskatter för bland annat svaveldioxid, kväveoxider, kolväten, klorerade ämnen och vissa metaller.
- Vi vill införa höga miljöböter för utsläpp över tillåtna nivåer.
- Vi vill införa höga miljöavgifter för miljöstörande och knappa råvaror och öka miljöavgiften för bensin och diesel.

Vi förordar en solidarisk fördelningspolitik med skatt efter bärkraft. Vi kan inte acceptera de stora inkomstskillnader, kombinerade med låga skatter för höginkomsttagare och stora förmögenheter, som existerar i dag. Det är en viktig och grundläggande samhällsprincip att de människor som har det ekonomiskt bättre också ska bidra i betydligt högre grad till det gemensamma och till dem som behöver samhällets stöd.

Det är en viktig och grundläggande samhällsprincip att de människor som har det ekonomiskt bättre också ska bidra i betydligt högre grad till det gemensamma och till dem som behöver samhällets stöd.

Ekonomins globalisering

De senaste decennierna har världsekonomin förändrats på ett djupgående sätt. Produktionen och produktionssystemen har i väsentliga delar blivit globala. Två förutsättningar har varit låga energipriser och att tullar och andra restriktioner har minskat. Idéerna om frihandel har vuxit sig allt starkare. Ekonomins globalisering har både goda och dåliga sidor. De goda handlar om att frihandel på kort sikt ökar möjligheterna att skapa materiell välfärd. Även kontakter och utbyte mellan folk och länder ökar. De dåliga sidorna handlar om att frihandel sällan sker på lika villkor och att den kan hindra både social utveckling och en bra miljöpolitik. De fattiga länderna i världen har i stor utsträckning förlorat på det beroende och den specialisering som utrikeshandeln har drivit dem in i. Den form av ansvarslös frihandel som råder idag tar inte hänsyn till vare sig miljö eller allvarliga sociala brister, som till exempel barnarbete.

Därför vill vi att frihandel kompletteras med såväl miljö- som sociala regler. Varje land måste dessutom ges rätt att gå före genom att ställa höga miljökrav på produkter vad gäller såväl innehåll som produktionsmetoder. Ur miljö- och framtidsperspektiv är det globala produktionssystemet i huvudsak av ondo och knappast möjligt att försvara. Det bygger på transportsystem som i längden inte är ekologiskt hållbara.

Från makt- och demokratisynpunkt är den globaliserade ekonomin också negativ. Den leder till ett anonymt ägande där besluten fattas mycket långt från folket. Möjligheterna för den enskilde att påverka sin egen livssituation blir mycket små. Länder och regioner hamnar i ensidiga beroendeförhållanden, som sätter folkstyret ur spel.

Frihandelsprincipen och principen om självtillit står i motsats till varandra. Frihandel uppmuntrar en ekonomi som är beroende av export och import och undergräver möjligheten för det enskilda landet att självständigt utveckla sin mångfald enligt de egna förutsättningarna. Vi förespråkar i stället en utveckling mot högre grad av självtillit för alla länder och regioner, vilket bland annat innebär självförsörjning när det gäller baslivsmedel och energi. Den gröna rörelsen i Sverige och

världen över arbetar dessutom för att minska transporterna och energianvändningen, bland annat genom höjda avgifter och skatter på energi. Därigenom understöds den lokala ekonomin.

Vi anser att import av varor som har producerats på ett miljövidrigt sätt eller med metoder som är oacceptabla från social synpunkt ska stoppas. Social- och miljöklausuler ska föras in i internationella handelsavtal. Det är av avgörande betydelse för framtiden att internationella handelsavtal inte skrivs så att de hindrar enskilda länder att ta viktiga steg framåt i vare sig sociala eller miljömässiga avseenden. I övrigt accepterar vi en fri handel. Det innebär att vi anser att alla kvoter, tullar och restriktioner som inte faller under ovanstående begränsningar ska avskaffas. Med länder i Östeuropa och tredje världen förespråkar vi bilaterala handelsavtal som är förmånliga även för dem.

Gränser för kapitalets frihet

Idéerna om kapitalets internationella rörelsefrihet har antagits som dogm och högsta sanning i flertalet industriländer. Tanken är att resurser används mest effektivt om kapitalet rör sig till den bransch och den plats där det ger högst avkastning. Problemet är att makt samtidigt flyttas ut från demokratiskt valda församlingar. Dessutom är kapitalets egna marknader – valuta- och räntemarknaderna – mycket känsliga och instabila och så omfattande att de över en natt kan kasta hela länder in i kris.

Kapitalets frihet måste begränsas. Det är viktigt att utveckla nya system för att motverka snabba förändringar på kapitalmarknaderna och därmed skapa ett vidgat handlingsutrymme för den ekonomiska politiken. Ett sätt är att införa en avgift för internationella valuta-transaktioner som inte är relaterade till handel med varor eller tjänster.

Genom mer utvecklade internationella överenskommelser kan man också skapa motmedel för att kraftigt begränsa kapitalmarknadernas destruktiva tendenser.

Valutaunionen i EU

En ekonomisk och monetär union i Europa (EMU) medför en kraftig centralisering av ekonomisk-politiska beslut till europeiska unionens centrala institutioner. För svensk del

Det är av avgörande betydelse för framtiden att internationella handelsavtal inte skrivs så att de hindrar enskilda länder att ta viktiga steg framåt i vare sig sociala eller miljömässiga avseenden.

skulle ett medlemskap i ett eventuellt EMU medföra stor risk för bland annat högre arbetslöshet och ökade svårigheter att utveckla en rättvis, offentligt finansierad välfärd. En sådan utveckling strider mot våra grundläggande värderingar och politiska målsättningar. Vi motsätter oss att EMU genomförs. Om EMU ändå införs motsätter vi oss svenskt medlemskap. Sverige ska ha en självständig valuta- och penningpolitik.

Gröna räkenskaper

Det är naturligtvis inte möjligt att "sätta pris på miljön". Värden av en art eller fortsatt liv på jorden kan inte mätas med hjälp av penningssystemet. Försöken att "sätta pris på miljön" är ändå pedagogiskt värdefulla för att synliggöra verkliga ekonomiska skeenden som annars lämnas utanför beräkningarna. Det är till exempel betydelsefullt att det syns i nationalräkenskaperna att vi har ett energisystem som vi inte har råd med. Det är också viktigt att utveckla försöken att beräkna kostnaderna för att restaurera miljön, den så kallade miljöskulden. Framför allt gäller det dock att utveckla värderingsmetoder som kan lyfta fram icke-monetära effekter på människor och miljö, faktorer som inte kan mätas eller räknas i pengar. I dag finns ett flertal sådana metoder. Dessa måste vidareutvecklas och utgöra en viktig del av beslutsunderlaget för såväl offentlig som privat verksamhet.

Vi anser att miljökonsekvensanalyser ska användas vid alla större miljörelaterade projekt. Beslutsunderlaget ska lyfta fram till exempel konflikter mellan olika intressen, alternativa lösningar och även konsekvenserna vid så kallade nollalternativ (att inte agera alls).

Miljörelaterade nyckeltal, så kallade miljötal, bör också införas och få stor betydelse både i miljökonsekvensanalyser och i det löpande budgetarbetet inom såväl den gemensamma sektorn som den privata.

Vi vill att miljöbalansräkningar ska införas för att svara på frågan vart insatta fysiska produktionsresurser tar vägen. Hur mycket av det som kommer till fabriken går ut genom portarna som varor och hur mycket går ut genom skorstenen eller avloppet, alternativt skickas direkt till soptippen? Miljöbalansräkningar kan bidra till att ge en bättre bild av en produktionsenhetens verkliga effektivitet och miljöbelastning.

I takt med att gröna räkenskaper integreras i det normala ekonomiska livet blir också miljörevision ett naturligt inslag. Vi anser att det ska göras i all verksamhet som har stor inverkan på miljön.

Konsumentmakt

En förutsättning för att marknadsekonomin ska styras mot en kretsloppsekonomi är starka miljö- och konsumentorganisationer samt kunliga och medvetna konsumenter. Konsumenternas medvetna val kan i vissa fall vara effektivare än lagstiftning när man vill uppnå viktiga miljömål. För att konsumenterna ska ha möjlighet att göra riktiga val när det gäller pris och kvalitet krävs dock lagar som garanterar en fullvärdig konsumentupplysning. Vi kräver att en generell och offentligt övervakad allergi- och miljömärkning med så kallade livscykel-specifikationer införs för alla varor.

I dag är producenternas makt överlägsen konsumenternas. Det är svårt att värja sig mot reklamen, som ofta är både vilseledande och ovederhäftig. Dessutom utgör den en betydande maktfaktor när det gäller att skapa normer i samhället.

Vi anser att reklam i princip ska vara efterfrågad. Därför är det viktigt att värna de öar av köpfrid som ännu finns i vår vardagsmiljö. Vi vill till exempel bevara reklamfria radio- och TV-kanaler. Köpfriden ska också utökas genom att exempelvis förenkla möjligheten att slippa all reklam via postlådan samt minska påträngande reklam i utomhusmiljön. Tobaksreklam, alkoholreklam och reklam riktad till barn bör helt förbjudas. Vi kräver höjd skatt på kommersiell reklam.

Själv tillit och självförvaltning

Två nyckelbegrepp för kretsloppsekonomi är själv tillit och självförvaltning.

Innebörden i begreppet själv tillit är att man litar till sina egna grundläggande resurser och möjligheter. Småskalig, lokal och decentraliserad produktion ökar på bekostnad av koncentration och centralisering. Det innebär att länder, regioner och människor tar vara på de lokala möjligheterna att klara sin basförsörjning av exempelvis mat och energi. Ökad själv tillit ökar tryggheten och mångfalden i ekonomin och minskar sårbarheten och beroendet av olika maktcentra.

Det är viktigt att utveckla försöken att beräkna kostnaderna för att restaurera miljön, den så kallade miljöskulden. Framför allt gäller det dock att utveckla värderingsmetoder som kan lyfta fram icke-monetära effekter på människor och miljö, faktorer som inte kan mätas eller räknas i pengar.

I dag är producenternas makt överlägsen konsumenternas. Det är svårt att värja sig mot reklamen, som ofta är både vilseledande och ovederhäftig. Dessutom utgör den en betydande maktfaktor när det gäller att skapa normer i samhället.

Självförvaltning och kooperativa organisationsformer är viktiga medel för att i större utsträckning ta till vara hela människan som individ och social varelse. Vi människor är inte enbart egoistiska aktörer på en marknad – vi har också behov av delaktighet, insyn, ansvar och gemenskap. Självförvaltning är en väg att närma sig ekonomisk demokrati.

Vi vill att privata, kooperativa och statliga företag verkar sida vid sida. Trots vår strävan att decentralisera samhället kommer det alltid att finnas tillverkning som fordrar stora företag. När transporter blir dyrare med hjälp av bland annat energi- och utsläppsskatter kommer vi att få se en utveckling mot fler företag för att tillfredsställa lokala behov.

Den gemensamma sektorn

Organisationen av statlig, kommunal och landstingskommunal verksamhet ska präglas av kvalitet, effektivitet och mångfald. Vård, skola och omsorg ska huvudsakligen vara offentligt och solidariskt finansierad. Vi anser att det är viktigt att inte all offentlig verksamhet schablonmässigt utsätts för ett traditionellt företagsekonomiskt synsätt. Det är orimligt att sjukvård, barn- och äldreomsorg samt utbildning ska styras enligt ett förenklat konkurrens- och resultat tänkande. Politiker har till uppgift att sätta mål, men även att ställa rimliga medel till förfogande.

Vi anser att staten har ett ansvar för att medborgarna i hela landet ges en någorlunda likvärdig service till likvärdiga kostnader. Det innebär att vi kräver en solidarisk prissättning på exempelvis post- och teletjänster. Vi accepterar inte heller att klyftorna ökar mellan olika delar av landet när det gäller utbudet av vård, omsorg och skola av god kvalitet. Staten ska i större utsträckning än i dag verka för en utjämning av kommunernas inkomster. Vi an-

ser också att man i många fall kan decentralisera statens, landstingens och kommunernas verksamhet för att åstadkomma en jämnare fördelning av arbete och offentlig verksamhet över hela landet.

Vi arbetar för en välfärdspolitik som gäller alla. Grundprincipen ska vara att samhället garanterar en god grundtrygghet.

Den informella sektorn

Den informella sektorn är allt arbete och all handel som utförs vid sidan av lönearbete och företagsverksamhet i samhället. Här ingår hushållsarbete, jakt, fiske, odling, byte av tjänster och mycket annat. Den informella sektorn är en betydelsefull del av ekonomin. Utan de insatser som görs varje dag här, skulle knappast andra delar av ekonomin fungera heller. Vi vill uppvärdera det arbete som utförs inom den informella sektorn. Vi vill också genom politiska beslut öka människors möjligheter att själva tillfredsställa sina behov utan att gå omvägen över penningekonomin.

Att investera för framtiden

För att omvandla Sverige till ett långsiktigt uthålligt samhälle krävs stora förändringar och stora investeringar. Det gäller att bygga nya energisystem och effektivisera energianvändningen i bostäder, kontor och industri. Vi behöver en radikal ombyggnad av transportsystemet: en stor satsning på järnvägar, moderna kollektivtrafiksystem i städerna, nya drivmedel och fordon. Industrin behöver slutna produktionsprocesser och nya återvinningssystem. Att investera för framtiden är alltid lönsamt. Vi vill satsa på barnen och den sociala infrastrukturen, till exempel på bra och hälsosamma skolor och daghem, mindre klasser och en god livsmiljö.

*Vi arbetar för en
välfärdspolitik
som gäller alla.
Grundprincipen
ska vara att
samhället
garanterar en
god
grundtrygghet.*

5. Arbetsmarknad

Vi vill avliva myten om lönearbetet som det mest centrala i människors liv. Vi vill skapa förutsättningar för människor att kunna fylla sina liv med många värden. Lönearbete ska inte vara ett självändamål som livet kretsar kring. Samhällets strukturer, system och normer ska inte utvecklas för att ensidigt tillfredsställa rollen som lönearbetare.

Vi anser således att människors liv är för värdefullt för att domineras av lönearbete. Därför vill vi omvärdera och avdramatisera detta. Vi vill skapa förutsättningar för människor att bygga självkänsla och självrespekt på betydligt bredare grunder.

Vi vill skapa förutsättningar för sociala och kulturella nätverk att växa fram och frigöra delar av trygghetssystemen från kopplingen till lönearbetet. Vi menar att människan bör arbeta för att leva – inte leva för att arbeta. Den del av våra liv som upptas av lönearbete ska vara meningsfull.

Vi vill att yrkesrollen och lönearbetet ska avdramatiseras och att vi människor ska kunna bygga vår självkänsla på betydligt bredare grunder. Lönearbete ska vara meningsfullt, både för individen och samhället som helhet. En utgångspunkt för vår ekonomiska politik är att alla ska ha rätt till arbete. Arbetslöshet upplevs som destruktivt och passiviserande för många människor. Det är samtidigt ett fruktansvärt slöseri med både den enskildes och samhällets resurser. Medborgarlön kan i framtiden möjligen bli en väg till grundtrygghet för alla.

Den industriella revolutionen har haft sin storhetstid. En realistisk framtidsbedömning är att rationaliseringarna inom industrin fortsätter och att allt färre kommer att kunna arbeta inom denna sektor. Tjänstesektorn kommer däremot att växa, inte minst den del som innehåller vård, omsorg, kultur och utbildning. Men så kallad ”full sysselsättning” kommer ändå inte att uppnås om inte arbetstiden snabbt går mot 30-timmarsvecka. För den som varit utan jobb

i några år ökar risken att för resten av livet ställas utanför arbetsmarknaden.

En gemensam sektor är en viktig del av vår samhällsstruktur. Behovet av vård och omsorg minskar inte genom nedskärningar där. Vi anser att den gemensamma sektorn är ett område som även i framtiden ska vara en gemensam angelägenhet.

Hög arbetslöshet är orimligt ur såväl ett ekonomiskt som ett socialt och ekologiskt perspektiv. Om man accepterar att många människor går utan arbete är man också med på en övergång till ett samhälle med allt större klyftor. Då skapas en grogrund för oro, konflikter och sociala spänningar. I ett sådant samhälle finns allt mindre utrymme för miljöhänsyn och förståelse för ekologiska realiteter.

Dela på jobben

En minskning av lönearbetstiden är både önskvärd och nödvändig för att vi i framtiden ska kunna erbjuda arbete åt alla. Vi vill sänka normalarbetstiden till 30 timmar i veckan. Dels skulle det skapa fler arbeten. Ur en social synvinkel skulle det dessutom öka livskvalitén och ge fler möjlighet att delta i samhällsbygget genom informellt arbete, till exempel samverkan inom bostadsområden, kring barn, ungdomar och äldre. Erfarenheterna av sänkt arbetstid är att en stor del av den frilagda tiden medför effektiviseringar och rationaliseringar, färre sjukdagar och färre arbetsskador. Det innebär att den frilagda tiden vid en sänkning av normalarbetstiden inte fullt ut behöver ersättas med ny arbetskraft. I väntan på 30 timmars arbetsvecka vill vi ge arbetstagare möjlighet att ta ut löneökningar i form av sänkt arbetstid.

Möjligheten till ett friår är en annan reform som minskar arbetslösheten och ökar livskvalitén. Den som väljer att ta tjänstledigt ska erbjudas ersättning från a-kassan, förutsatt att en arbetslös får jobbet.

Människan bör arbeta för att leva – inte leva för att arbeta. Den del av våra liv som upptas av lönearbete ska vara meningsfull.

En minskning av lönearbetstiden är både önskvärd och nödvändig för att vi i framtiden ska kunna erbjuda arbete åt alla.

I väntan på 30 timmars arbetsvecka vill vi ge arbetstagare möjlighet att ta ut löneökningar i form av sänkt arbetstid.

Grön skatteväxling

Samhället måste styras i grön riktning. Det kan ske genom att marknaden får ekonomiska motiv att rationalisera bort miljöförstöring samtidigt som fler jobb stimuleras fram. Till sammans med den internationella gröna rörelsen har vi valt att ge vår strategi namnet ”grön skatteväxling”. I grunden består den av att sänka kostnaderna för arbete och höja skatten på energi, råvaror och miljöfarliga utsläpp. En grön skatteväxling skulle skynda på övergången till ett hållbart samhälle och skapa nya jobb. Arbetskraftsintensiva verksamheter gynnas, vilket leder till fler jobb inom såväl den sociala sektorn (vård, omsorg, kultur och utbildning) som den gröna sektorn (återvinning, reparation, underhåll, närproduktion, arbete med förnybar energi).

Vi föreslår en långsiktig strategi för en grön skatteväxling. Syftet är att ge näringslivet långsiktiga spelregler för att kunna investera i rätt tid. Genom den gröna skatteväxlingen kommer både industri som baseras på industriellt kretslopp och gröna konsumtionsmönster att växa.

Gröna jobb

Vi vill stimulera till jobb som är förenliga med ett ekologiskt hållbart samhälle. Genom politiska beslut kan miljöförstörande aktiviteter och arbeten motverkas. Därför är det viktigt för samhället att konsekvensbeskriva nya typer av jobb och endast stimulera de som bidrar till ett ekologiskt och socialt hållbart samhälle. Exempel på dessa typer av arbeten är närproduktion, reparation, återvinning, arbete med förnybar energi och arbete inom den sociala sektorn.

Självföretag och självförvaltning

Nyckelbegrepp för kretsloppsekonomi är att man litar till sina egna grundläggande resurser och möjligheter – självföretag. Småskalig, lokal och decentraliserad produktion på bekostnad av koncentration och centralisering.

Det innebär att människor tar vara på de lokala möjligheterna att klara sin basförsörjning av exempelvis mat och energi. Självförvaltning och kooperativa organisationsformer är viktiga medel för att ge självföretag. Självförvaltning är en väg att närma sig ekonomisk demokrati. Genom ekono-

miska styrmedel och förändringar i skattesystemet vill vi stärka självföretag i lokalsamhället och därmed människors möjlighet till försörjning.

Arbetsrätt

Dagens lagstiftning måste förnyas så att skyddet för den enskilde ökar, men också så att mindre företag kan ges undantag. De kan till exempel få möjlighet att undanta två anställda från turordningsregeln under förutsättning att lagar som förbjuder könsdiskriminering och föreningsrättskränkning inte kan kringgås. Den gröna ideologin betonar fysiska personers rättigheter och trygghet snarare än juridiska. Facklig vetorätt enligt medbestämmandelagen ska finnas eftersom den kan utgöra ett skydd mot oseriösa företag. Däremot anser vi att man ska införa ett förbud mot stridsåtgärder mot enmans- och familjeföretag. Det är inte rimligt att facken ska kunna blockera ett företag för att uppnå kollektivavtal, som i praktiken inte kommer att reglera arbetsvillkoren för någon. Familjeföretagen måste ges rätten att bestämma vilka inbördes förhållanden som ska råda så länge man håller sig inom lagens gränser.

Ramarna för arbetstidsreglering i lagen ska skärpas. Normalarbetstiden ska sänkas till 30 timmar i veckan. Gränserna för hur mycket övertid som tillåts ska vara snäva och möjligheten till dispens för större övertidsuttag begränsas. Lagstiftningen bör vara flexibel så att arbetsmarknaden utvecklas mot att inte efterfråga när och var ett arbete blir utfört – utan att det blir utfört och till rätt kvalitet. Det innebär också en större flexibilitet i arbetstidsförläggningen men också ett ansvar som människor vill och kan ta.

Arbetsmiljö

Vi anser att grundprincipen för allt arbetsmiljöarbete ska vara att undanröja riskkällorna i själva produktionsprocessen eller arbetsmomentet snarare än att minska skadeverkningarna med till exempel personlig skyddsutrustning.

Den psykosociala arbetsmiljön måste uppmärksammas mer. Skador av psykosocial natur ska jämföras med fysiska arbetsskador när det gäller ersättning. Vidare ska arbetstagare ges ett verkligt inflytande över sin arbetsituation: Arbetsrotation, lagarbete och självstyrande grupper ska främjas.

Genom den gröna skatteväxlingen kommer både industri som baseras på industriellt kretslopp och gröna konsumtionsmönster att växa.

Vi anser att grundprincipen för allt arbetsmiljöarbete ska vara att undanröja riskkällorna i själva produktionsprocessen.

Med en allt större tjänstesektor och ökad användning av modern informationsteknik kan det skapas förutsättningar för nya sätt att organisera arbete. Distansarbete kan ge människor nya valmöjligheter för boendet och kan medföra nya sätt att geografiskt sprida arbetstillfällena och ge miljöförbättringar genom färre arbetsresor. Det är dock viktigt att vara uppmärksam på risken för social isolering. Dessa miljövänliga och resurssnåla arbetsformer vill vi stödja under förutsättning att de kan genomföras på ett för människorna tryggt sätt.

På många arbetsplatser är kemiska hälsorisker av olika slag ett stort problem. Många av de farliga ämnena ger inga varningssymptom. Vi vill att försiktighetsprincipen ska gälla vid introduktion av nya kemiska ämnen. Substitutionsprincipen ska också tillämpas. Den innebär att varor och produkter ska ersättas med de minst miljö- och hälsofarliga märken som finns på marknaden.

Forskning om hur olika ämnen reagerar med varandra och påverkar människors hälsa ska ges ökade resurser. Gränsvärden ska sättas så lågt att de säkert skyddar mot skadeverkningar, även på lång sikt. Gränsvärden ska vara juridiskt bindande och medföra betydande påföljder om arbetsgivaren inte följer dem.

Den fysiska arbetsmiljön har i många viktiga avseenden förbättrats. Ändå skadas, invalidiseras och dödas varje år ett stort antal människor på grund av brister, slarv och ointresse i kombination med dålig kunskap och bristande tillämpning av lagstiftningen. Vi anser att lagen måste tydliggöras och skärpas. Vi har också sett hur nya problem och riskgrupper tillkommit, framför allt inom kontorsbranschen. Vi kräver att gränsvärdet för buller ska sättas på en nivå som är ofarlig för hälsa och välbefinnande.

Riskerna med elektromagnetiska fält måste tas på allvar av myndigheter och företag. Fler forskningsinsatser och utredningar behövs. Gränsvärden för elektromagnetiska fält ska fastställas i enlighet med försiktighetsprincipen.

Saneringen av asbest ska fortsätta och en totalinventering av var ämnet finns ska genomföras. Sanering av hälsovådliga lokaler och ekologiskt byggande är andra väsentliga insatser för att minimera riskerna i arbetsmiljön.

Lönebidragsanställningar

Det är viktigt att samhället ger alla möjlighet att få fotfäste på arbetsmarknaden, även de som har funktionshinder. Lönebidragsanställning där arbetsgivaren får ersättning i relation till grad av funktionshinder, är en viktig del i den politiken.

Utbildning och livslångt lärande

Vi anser att arbetsmarknadspolitiken ska präglas av meningsfullt arbete och utbildning, inte bara kontantersättning. Alla bör ges möjlighet till ständig kompetensutveckling. Ett lärlingsystem ska skapas för att öka möjligheterna att komma ut på arbetsmarknaden. Det kan gälla både ungdomar och studerande. Det är viktigt att stimulera människor att studera mera. Det gäller både fortbildning av anställda och möjlighet för arbetslösa att vidareutveckla sin kompetens. Studiemedelsystemet bör reformeras så att bidragsdelen ökar för att på sikt leda till studielön.

Jämställdhetsaspekter

Vi vill verka för en arbetsmarknad där alla har lika möjligheter oavsett kön. Det finns lågavlönade både bland kvinnor och män, men kvinnorna är i majoritet. Det finns ett samband mellan andelen kvinnor i en yrkeskår och dess lönesättning. Ju fler kvinnor desto lägre löneläge. Vi anser att lika lön för likvärdigt arbete är en självklarhet samt att den kollektiva lönediskrimineringen som finns inom människovårdande arbeten måste upphöra. Vi stöder rätten att kvotera underrepresenterat kön vid lika meriter. Sverige har ratificerat FN-konventionen om jämställdhet som tillåter positiv särbehandling.

Arbetslöshetsförsäkring

Vi anser att en allmän statlig arbetslöshetsförsäkring ska finnas. Den ska finansieras solidariskt. Ersättningens storlek ska bygga på att man inför ett så kallat brutet tak. Det innebär en högre procentuell ersättning för de först intjänade inkomsterna upp till en viss nivå, brytpunkten. Ovanför den nivån ges en lägre ersättning. Vi motsätter oss olika former av förtäckt beskattning av arbete genom så kallade egenavgifter som ska finansiera obligatoriska försäkringar. Vi anser att medborgarna redan genom skattesystemet har betalat en allmän grundförsäkringspremie.

Varor och produkter ska ersättas med de minst miljö- och hälsofarliga märken som finns på marknaden.

Vi anser att lika lön för likvärdigt arbete är en självklarhet samt att den kollektiva lönediskrimineringen som finns inom människovårdande arbeten måste upphöra.

6. Näringsliv

Genom ett väl fungerande näringsliv ska samhället försörjas med mat, kläder och andra varor och tjänster av hög kvalitet. Produktion och konsumtion ska ske på ett uthålligt sätt i samklang med natur och människor. För att detta ska vara möjligt måste samhället och våra gemensamma regelverk utformas så att stort utrymme lämnas för människors kreativitet och skaparvilja. Delaktighet och närhet till beslutsfattandet måste stärkas. Fantasi, flexibilitet och mångfald ska uppmuntras. I vårt Sverige utvecklas företag och teknik i ett samspel mellan globala nätverk och lokala näringslivet.

Vi lever i en tid som rymmer unika möjligheter lika väl som stora hot. Å ena sidan centralisering, arbetslöshet, fattigdom och miljöproblem. Å andra sidan välfärd, frihet och gröna tekniska lösningar.

För att ta tillvara dessa möjligheter och möta hoten behöver samhället växa utifrån en världsbild som inte är fokuserad på materiell konsumtion utan mer inriktad på kulturell utveckling, självtillit och livskvalité. Politikens roll inom näringslivet är framförallt att skapa lagar och regler som underlättar mångfald och förändring samtidigt som gränser sätts för marknadens utrymme ur sociala och miljömässiga aspekter. Ett fungerande näringsliv förutsätter att den gemensamma sektorn kan erbjuda bra och fungerande barnomsorg, skola, vård och äldreomsorg.

Näringslivsstruktur

Vi förespråkar ett differentierat ägande bestående av såväl privata, kooperativa, kommunala som statliga företag. Offentligt styrda företag ger av flera skäl ett väsentligt bidrag till näringslivet. Det gäller till exempel i situationer där det är viktigt att ha demokratisk kontroll över strategiska naturtillgångar, infrastruktur med mera. För framtiden vill vi framförallt stödja de små företagen i enskild

och kooperativ ägo. Dels ger ett spritt ägande i ett decentraliserat näringsliv de bästa förutsättningarna för en demokratisk samhällsutveckling. Dels anser vi att småföretag måste stärkas för att arbete och försörjning ska tryggas. Mindre företag står oftast för den idériedom och livskraft som är nödvändig för förnyelse och utveckling av vårt näringsliv.

Kooperativa idéer ger möjlighet till delaktighet och samarbete mellan människor på lika villkor. Kooperativa företag har därför stora förutsättningar att bli den vitamininjektion och folkrörelse som behövs i svenskt näringsliv.

Idag domineras det svenska näringslivet av ett litet antal mycket stora företag. I vissa fall är det både bra och nödvändigt, men i andra fall är det till skada för både konsumenter och samhället i stort. Vi vill därför skärpa konkurrenslagstiftningen i Sverige så att branscher med alltför stor koncentration tvingas till en förändring.

Förnyelse

Det är oerhört viktigt att Sverige får ett näringsliv som i större utsträckning än i dag kan förnya och förändra sig. Nya företag måste kunna finna en jordmån att växa i och de som redan finns måste kunna utvecklas genom nya idéer och projekt. Innovatörer och uppfinnare behöver till exempel få betydligt bättre utvecklingsmöjligheter. Någon måste också vara beredd att ta risker. Delvis handlar det om att förändra attityder både inom finansvärlden, politiken och industrin.

Men vi kan också underlätta en förnyelse genom att förbättra regelverk och organisation. Vi vill skapa en ny form av riskkapitalfonder med fördelaktiga skattevillkor för att öka tillgången till privat riskvilligt kapital i större utsträckning. Det är också viktigt att lagar och skatteregler utformas så att det finns goda möjligheter att bygga upp ett eget kapital inom företagen.

Ett fungerande näringsliv förutsätter att den gemensamma sektorn kan erbjuda bra och fungerande barnomsorg, skola, vård och äldreomsorg.

Vi stödjer en utveckling mot fler lokala och regionala banker. Det ger bättre chanser för det lokala näringslivet att få fram finansiering samtidigt som människors sparande blir till nytta för bygden. Vi vill också stimulera lokal produktion för lokal konsumtion för att minska sårbarheten och transportsträckorna. Vi anser att det lokala samhället ger bättre möjlighet till arbete och försörjning samtidigt som demokratin förstärks. Den informella sektorn kan också ge ett betydande bidrag till människors försörjning.

Utbildning är en avgörande faktor för förnyelse och förändring. Lärlingssystem och yrkesskolor är två viktiga inslag för att bättre ta till vara ungdomars skaparkraft och förmåga.

En grön skatteväxling för att minska skatten på arbete och höja den på energi och utsläpp är ett viktigt medel för att underlätta övergången från industrisamhället till ett grönt och uthålligt samhälle. För näringslivet ger en sådan växling signaler om att det kommer att bli billigare att anställa människor och att företagen vinner på att investera i en bättre miljö.

Vi vill stödja en satsning på vidareförädling av råvaror i glesbygd, särskilt inom trävaru- och livsmedelssektorerna. Vi vill också förbättra möjligheterna att förlägga tjänsteföretag i gles-

bygden. En väg för att underlätta en sådan utveckling är att införa en solidarisk taxa på tele- nätet i hela landet.

Mycket talar för att kvinnor kan leda utvecklingen mot ett starkare och stabilare näringsliv i glesbygden. Sannolikt är en ökad satsning för att stärka kvinnors företagande i lands- och glesbygd en förutsättning för att återskapa en livskraftig utveckling i dessa regioner. Att öka självtilliten och företagandet i de regioner som idag får regionalpolitiskt stöd bör vara ett viktigt inslag i den förda politiken. Ett sätt är att återberda en större andel av vinsterna till det område där de har produceras.

En uthållig utveckling inom näringslivet kräver stora samhällsinsatser för att bygga ut järnväg och sjöfartsförbindelser. Vägtransporter kommer att bli dyrare i framtiden, vilket gör att mer miljövänliga transportalternativ måste finnas att tillgå. Fortsatta satsningar för att få god datakommunikation över hela landet är också nödvändiga.

För att öka det personliga ansvaret i näringslivet bör system utvecklas som medför att större aktieägare tvingas till ansvar för företagets verksamhet.

7. Internationella frågor

På en enda jord med begränsade resurser är vi alla beroende av varandra. Ansvar för tillståndet i världen är gemensamt. Vi vill verka för en utjämning och en mer rättvis fördelning av jordens resurser. Alla människor måste få sina grundläggande behov tillgodosedda.

Världen står inför gigantiska utmaningar i form av en kraftig befolkningsökning, storskalig miljöförstöring, minskande bördighet och brist på vatten och livsmedel. Konkurrensen om jordens resurser skapar starka spänningar och konflikter. Både politiska ledare, internationella organ och enskilda medborgare måste ta sitt ansvar. En solidarisk livsstil ställer stora krav på förändringar i vårt samhälle. Vi behöver resurseffektiva, nya lösningar när det gäller energiproduktion, energianvändning, transportsystem samt industri- och livsmedelsproduktion. I ett globalt miljö- och rättviseperspektiv är det nödvändigt att den rika världen skyndar på mot kretsloppssamhället.

Bistånd

Vi vill att självtillit ska bli ett nytt biståndsmål. Biståndet måste utformas så att länderna får större möjlighet att utvecklas efter sina egna förutsättningar och traditioner och i en takt som gör att människorna inte känner sig utanför och främmande inför de förändringar som sker. Detta är också en förutsättning för att demokratin ska kunna utvecklas i u-länderna.

Produktionen av livsmedel, energi och andra basvaror bör i första hand inriktas på att tillfredsställa den egna befolkningens behov och först därefter på handel med omvärlden. Många problem, både i den fattiga och i den rika världen, beror på en alltför ensidig inriktning på ett fåtal exportprodukter. Det har skapat sårbarhet och beroende i stället för utveckling och trygghet.

Kvinnor i u-länder bär en tung börda. De har ofta ansvar för hem, barn och familjens jordbruk. Vi anser därför att mer av biståndet

ska satsas på kvinnorna, deras arbete och utbildning. De familjerådgivningsprogram som finns i tredje världen behöver starkt stöd. Preventivmedel är ofta svåra att få tag i, och de kostar pengar. Vi vill att Sverige genom FN och andra organisationer ska gå i spetsen för en kraftigt ökad utbildning i familjeplanering och dessutom satsa på preventivmedelsservice. En konsekvens av detta är att Sveriges bistånd till de fattiga länderna måste öka – ett absolut minimum är en procent av BNP. Det är viktigt att biståndsresurserna används effektivt och riktat för att de ska bidra till en långsiktig hållbar utveckling. Biståndet ska inte ses som ett stöd till svensk industri.

Två internationella fonder för miljöinsatser ska också inrättas, en för u-länderna och en för Östeuropa. Vi anser att miljökonsekvensbeskrivningar ska ingå i all biståndsverksamhet.

U-landsskulden

I dag går nettoflödet av ekonomiska resurser från fattiga länder till rika. U-länderna betalar mer i amorteringar och räntor på lånen från de rika länderna än vad de får tillbaka i bistånd. Denna skuldfälla förvärras genom Världsbankens och Internationella valutafondens omfattande strukturanpassningsprogram, som måste följas för att få fortsatta lån. Programmen går ut på att anpassa u-ländernas ekonomier till den export- och importriktade världsekonomin. Följden blir minskad självtillit och ett ökat beroende av i-länderna. Samtidigt medför strukturanpassningen att budgeten för socialvård, hälsovård och skola ofta måste skäras ned. Vi anser att Sverige aktivt ska föregå med gott exempel genom att skriva av de fattiga ländernas skuldbörda. Dessutom ska Sverige arbeta för en allmän avskrivning av utvecklingsländernas offentliga skulder till staten, Internationella valutafonden och Världsbanken.

Vi vill verka för en utjämning och en mer rättvis fördelning av jordens resurser. Alla människor måste få sina grundläggande behov tillgodosedda.

I ett globalt miljö- och rättviseperspektiv är det nödvändigt att den rika världen skyndar på mot kretsloppssamhället.

Vi anser att Sverige aktivt ska föregå med gott exempel genom att skriva av de fattiga ländernas skuldbörda.

Rika länder står i en omfattande miljöskuld till de fattiga länderna genom den globala miljöförsämring som vår livsstil orsakar. Vi anser att denna miljöskuld ska erkännas, så långt möjligt beräknas och återbetalas. Vi kräver att miljö- och utvecklingsfrågor får hög prioritet i GATT-förhandlingarna. I-länder måste öppna sina marknader för u-länder på rättvisa villkor, men frihandel får inte bli ett självändamål eller lanseras som nyckeln till en hållbar utveckling. Sociala, politiska och miljömässiga krav ska utgöra ramarna för frihandeln och inte tvärtom.

Världsutvecklingen

Den starka internationalisering som präglar världen är på gott och ont. Den globala miljökrisen och vapenteologins så kallade framsteg förenar nu alla människors livsöden mer än någonsin och gör globalt samarbete nödvändigt. Men samtidigt medför internationella beroenden att lokalsamhällen utplånas, att den kulturella mångfalden urholkas och att avståndet mellan människor och ekonomiska och politiska makthavare ökar.

I den industrialiserade västvärlden på norra halvklotet har tendenser till ekonomisk och politisk internationalisering dominerat utvecklingen. Under samma tid har övriga delar av världen präglats av att imperier och kolonialvälden har brutit samman och att många nya suveräna stater har etablerats. Efter upplösningen av de europeiska kolonialväldena har turen nu kommit till Östeuropas frigörelse från Sovjetimperialismen.

Lokalt självbestämmande

Huvudmålet för det internationella samarbetet är att finna en rimlig avvägning mellan legitima demokratiska krav på lokalt, regionalt och nationellt självstyre och tillfredsställandet av nödvändiga behov av samarbete över större regioner och inte minst över hela jordklotet. Den så kallade funktionalistiska samarbetsmodellen innebär att suveräna stater samarbetar utan att ge avkall på sitt självbestämmande annat än i mycket begränsad utsträckning. Den har resulterat i FN-systemet, Europarådet, Europeiska säkerhetskonferensen och mängder av liknande samarbetsstrukturer. Det funktionella samarbetet bör effektiviseras genom att vissa begränsade

beslutsfunktioner överförs till överstatliga organ, främst när det gäller gränsöverskridande miljöföreningar, mänskliga rättigheter och fredsskapande åtgärder.

Vi avvisar däremot den så kallade federalistiska samarbetsmodellen, som syftar till att successivt förvandla suveräna stater till län i nya supermakter. Vi är i princip positiva till varje folks självbestämmande. Denna grundsyn är ett huvudskäl till att vi säger nej till en europeisk union och liknande supermaktsystem i andra delar av världen. I stället förordar vi en förstärkning av FN-systemet och andra funktionella samarbetsstrukturer, där stater och folk kan mötas på lika villkor.

Supermakter och nord-sydkonflikter

Frånvaron av supermakter är tyvärr ingen garanti för fred. Men medan inbördeskrig eller lokala och regionala krig kan förgöra många människor är det bara konflikter mellan supermakter och militärallianser som kan förgöra hela mänskligheten. Därför ser vi med oro på tendensen till några få supermaktsblock i den rika världen, maktblock som konkurrerar om världsherraväldet. Det finns flera risker med denna utveckling, dels kan den leda till ökande klyftor mellan nord och syd, dels till handelskrig mellan supermaktsblocken. Båda scenarierna kan i sin tur orsaka militär konfrontation.

Miljösamarbete

En rad viktiga miljöpolitiska frågor är internationella eller globala problem, till exempel försurningen, övergödningen av haven, uttunnningen av ozonskiktet och ökningen av växthusgaser i atmosfären. För att lösa dessa miljöproblem behövs ett omfattande internationellt samarbete. Internationella avtal och konventioner är viktiga och bör utvecklas genom att man kopplar kontrollmekanismer och bindande beslut till undertecknandet. Vi anser också att en internationell miljödomstol måste inrättas. Där ska även frivilligorganisationer ha talerätt.

I Europa bör bindande beslut om lägsta gemensamma normer kunna fattas i viktiga miljöfrågor genom Europarådet. Även FNs Europaavdelning (ECE) är ett viktigt forum för ett alleuropeiskt miljösamarbete där bindande beslut kan fattas. En europeisk miljöfond bör upprättas för att användas mot regionala

miljöproblem som faller utanför det nationella miljöarbetet. Sverige bör också verka för en internationell ”Marshallplan” för Östeuropas miljö.

På global nivå är FN en naturlig samarbetsorganisation som i betydligt större utsträckning borde användas i miljöarbetet. En reformering av FN-stadgan som möjliggör en utveckling av bindande miniminormer genom majoritetsbeslut skulle också vara av mycket stor betydelse.

Sverige måste gå före

Internationellt samarbete är viktigt för att åstadkomma förändringar. En annan väg är att gå före och genom det goda exemplet visa att en positiv förändring inte bara är önskvärd utan också möjlig. Hittills har denna strategi varit den mest framgångsrika. Genom att enskilda länder och delstater har vågat fatta radikala miljöbeslut utan att invänta internationella överenskommelser har miljöopinionen världen över blivit starkare, och så småningom har andra länder följt efter. Även i det internationella arbetet med bland annat miljökonventioner, har det goda exemplet haft stor betydelse.

Internationella överenskommelser blir inte automatiskt en del av den nationella rätten i Sverige. Vi anser att traktat som ingåtts av Sverige måste införlivas i svensk rätt, detta för att de ska gälla i svenska domstolar. Det ska inte vara möjligt för statsmakter att ingå avtal och konventioner, som till exempel besluten vid miljömötet i Rio 1992 eller FN:s barnkonvention, utan att dessa följs upp av riksdagen och leder till praktisk, politisk handling.

Vi vill att Sverige ska bli ett ekologiskt modelland som vågar gå steget före och som på så sätt medverkar till att skjuta fram positionerna i det internationella miljöarbetet. Det är av avgörande betydelse för det globala miljöarbetet att handelsavtal och internationellt samarbete inte innebär begränsningar av rätten för enskilda länder att ta progressiva steg för en bättre miljö.

Vi vill också att Sverige ska ta initiativ till att föra in miljöklausuler i internationella handelsavtal. Rovdrift och låga miljökrav i enskilda länder ska inte kunna försvåra det internationella miljöarbetet.

Grannsamarbete

Samarbetet med grannländer är naturligen av speciellt slag. De ekonomiska, sociala och historiska banden är starka och kommunikationerna väl utvecklade. I Norden har också ett mycket omfattande samarbete skett, det vill vi vidareutveckla. Nordiska rådet bör få större befogenheter och väljas i direkta val. De områden som särskilt kan utvecklas inom ett nordiskt samarbete är:

- gemensamma miljöprogram för att åstadkomma mer effektiva åtgärder i vårt närområde
- ett ökat säkerhetspolitiskt samarbete
- ekonomiskt samarbete

Grannsamarbetet bör också utvidgas till att omfatta hela Östersjöregionen och Nordkalotten. Förutom miljöinsatser bör bland annat den gemensamma nordiska arbetsmarknaden utvidgas till de baltiska länderna.

De övriga EU-länderna är också nära grannar till Sverige, vilket motiverar särskilda samarbetsformer. Vi vill att Sverige ska gå ur EU. Så fort som möjligt bör en folkomröstning om utträde ur EU äga rum. Istället för EU-medlemskap eller EES-avtal förespråkar vi frihandelsavtal med EU och EES-länderna. Vi är positiva till fri rörlighet för människor. Däremot måste rörligheten för kapital och varor begränsas om inte den ekonomiska politiken ska urholkas och möjligheterna till en god miljö- hälso- och konsumentpolitik äventyras.

Aktiv svensk utrikespolitik

Svensk utrikespolitik ska syfta till global ekonomisk utjämning, fred och nedrustning, spridning av demokrati och mänskliga rättigheter och ett undanröjande av de globala miljöhoten. Dessa mål måste vara överordnade begränsade svenska intressen, som att främja svensk export.

För att det ska vara möjligt att främja dessa syften måste Sverige kunna driva en självständig utrikespolitik och vara obunden av förpliktande allianser. Sverige ska ha oinskränkt rätt att tala med egen röst på världsarenan. Eftersom detta inte är möjligt inom ramen för EU ger det oss ytterligare ett skäl att kräva utträde ur unionen. Sveriges tradition att visa särskilt intresse för världens fattiga och förtryckta ska inte offras – den ska snarare förstärkas och vidareutvecklas.

Vi vill att Sverige ska bli ett ekologiskt modelland som vågar gå steget före och som på så sätt medverkar till att skjuta fram positionerna i det internationella miljöarbetet.

Svensk utrikespolitik ska syfta till global ekonomisk utjämning, fred och nedrustning, spridning av demokrati och mänskliga rättigheter och ett undanröjande av de globala miljöhoten.

8. Fred

Vi förespråkar en gradvis övergång från militära till civila delar i samhället för att minska det ekonomiska beroendet, värna om människor och miljö, minska sårbarheten och öka självtilliten. Vi strävar efter total militär avrustning och att försvaret på sikt ska bli helt civilt. Sverige bör gå före på nedrustningens väg mot det övergripande målet – en global avrustning.

Ett viktigt steg på vägen är att minska de militärindustriella intressenas makt och inflytande över politiken. De utgör ett ständigt hot mot freden och demokratin. Deras kortsiktiga intressen kan inte tillåtas styra utvecklingen.

För att stå fritt och oberoende i förhållande till stormakterna ska Sverige återupprätta och utveckla neutralitetspolitiken. Sverige ska vara alliansfritt i fred för att kunna vara neutralt i krig. Det är ett av de starka skälen till varför Sverige bör gå ur EU.

Vidgad hotbild

Säkerhetspolitik gäller inte enbart militära frågor. Orsakerna till krig och konflikter är ofta av ekonomisk, ekologisk, religiös eller kulturell natur. För människor i Sverige är de militära hoten begränsade och potentiella medan andra hot är reella i den meningen att de redan skadar och dödar människor och natur, varje dag.

I dag finns inte några militära hot mot Sverige. Situationen kan dock förändras. Därför måste vi ha en beredskap för att på olika sätt möta militära angrepp. Om till exempel EU utvecklas till en stormakt som hamnar i konflikt med en annan stormakt, kan det militära hotet återuppstå. Den största insatsen kan vi göra genom att återupprätta neutralitetspolitiken, minska sårbarheten, öka antalet handelskontakter, minska vår exploatering av fattiga länder och på andra sätt förebygga konflikter i världen.

Vår frihet och överlevnad hotas på ett flertal sätt genom en kontinuerlig kemisk påverkan. Människans celler utsätts för gifter som

de aldrig tidigare i mänsklighetens historia varit utsatta för. Konflikter och flyktingströmmar till följd av ekologiska katastrofer ökar. En orsak är de klimatförändringar som vi i den rika världen bär det största ansvaret för. En stor del av miljöproblemen härrör från det militära försvaret, både i Sverige och i andra länder. Vi kräver att militär verksamhet underställs samma lagar och miljökrav som civil verksamhet. Miljökonsekvensanalyser ska genomföras vid alla materialinköp och strategiska beslut.

Majoriteten av världens befolkning lever i fattigdom och många svälter. Tillsammans med den ojämna resursfördelningen är fattigdomen ett ständigt hot mot världsfreden, både lokalt och globalt. Den rika världens behandling av den fattiga majoriteten kan på sikt utlösa storkrig. För att minska fattigdomen förespråkar vi bland annat en avskrivning av de fattiga ländernas skulder.

Sårbarhet och ensidiga beroendeförhållanden kan också leda till konflikter och hota vårt demokratiska styrelseskick och vår regionala och nationella självständighet. Det handlar framför allt om energi- och livsmedelsförsörjningen, men också om den ekonomiska internationaliseringen, som skapar beroende av starka maktcentra utan demokratisk förankring.

Fred är vägen

Fred är inte bara målet utan också vägen. Därför tar vi avstånd från våld som ett sätt att lösa konflikter. Erfarenheterna av vapen användning vid konflikter är djupt nedslående. Vapenutveckling och ökad militarism har på intet sätt lett till fred eller mänskligare relationer mellan folk och nationer. Snarare har militarismen lett till mänsklig förnedring och oändligt lidande, trots att det nästan alltid hävdats att det militära våldet använts i det godas tjänst. Freden garanteras inte heller av ett svenskt eller nordiskt EU-medlemskap.

Vi strävar efter total militär avrustning och att försvaret på sikt ska bli helt civilt. Sverige bör gå före på nedrustningens väg mot det övergripande målet – en global avrustning.

Fred är inte bara målet utan också vägen. Därför tar vi avstånd från våld som ett sätt att lösa konflikter.

Den svenska säkerhetspolitiken ska bygga på en trovärdig neutralitet och arbete för internationella överenskommelser i frågor som nedrustning, icke-våldsfördrag, kärnvapenavrustning, avtal om biologiska och kemiska stridsmedel och demilitariserade zoner. Bindande överstatliga beslut ska kunna fattas när det gäller nedrustning, grundläggande sociala och mänskliga rättigheter och miniminormer för miljöpolitik. Sverige ska arbeta aktivt för fred och säkerhet inom FN och OSSE. Vi står bakom FNs målsättning om allmän och total militär avrustning. Sverige bör ta initiativ till att FN går in aktivt för att utveckla metoder för konflikthantering utan våld.

Vi anser att kärnvapen inte ska få finnas på svenskt territorium. Sverige måste därför avvisa alla flottbesök där man inte lämnar uttryckliga garantier för att kärnvapen inte finns ombord. Sverige ska också arbeta för att skapa en kärnvapenfri zon i Norden, som ett led i strävandena att nå en kärnvapenfri värld.

Sveriges engagemang för spridningen av kärnteknologi, bland annat genom det aktiva svenska medlemskapet i IAEA (Internationella atomenergiorganet) och den svenska produktionen av vapenplutonium bidrar till att underlätta kärnvapenspridningen i världen. Vi anser att Sverige i stället ska verka för att hindra spridningen av kärnteknologi och att stoppa plutoniumproduktionen. Därför ska också kärnkraften avvecklas snabbt.

Den svenska vapenexporten bidrar till att våld och krig uppfattas som ett naturligt sätt att lösa konflikter. Därför går inte svensk vapenhandel att förena med en aktiv fredspolitik. Den svenska vapenexporten och vapenimporten måste upphöra. Sverige ska avstå från vapenutveckling med andra länder.

Omrustning

I ett modernt försvarstänkande är en successiv militär nedrustning en viktig komponent. Därför är det nödvändigt att utveckla

försvarsmetoder som bygger helt på icke-militära inslag. Vi måste ta vara på de erfarenheter som finns av civilmotstånd, handelsblockader och andra sanktionsmöjligheter samt analysera och utveckla idéer på detta område.

Det ligger ett demokratiskt värde i att medborgarna – kvinnor och män – på något sätt deltar i värnet av de människor som behöver hjälp och den miljö som hotas. Det finns inget demokratiskt i den militära tvångsrekrytering som kallas värnplikt. Vi anser att värnplikten ska avskaffas och ersättas av en frivillig värtjänst. I takt med att det militära försvaret minskar kommer värtjänsten att i allt högre grad inriktas på civila insatser. Flera av våra landskapsregementen kan omvandlas till miljövårdsregementen. Lämpliga uppgifter är till exempel att medverka i internationella räddnings- och katastrofinsatser samt att bevaka miljösituationen i havet, luften och på land. Inom miljövården skulle värtjänsten kunna innebära allt från aktivt miljöarbete med restaurering och nyanläggning av våtmarker och skötsel av nationalparker till provtagnings- och analysarbete samt kartläggning och skydd av hotade arter. Inom sjukvård och omsorg skulle en värtjänst kunna innebära en förstärkning av den ordinarie personalstyrkan, om nödvändig utbildning ges. Genom volontärarbete i andra länder skulle värtjänsten kunna öka förståelsen för och kunskapen om andra kulturer och därigenom bidra till en fredligare värld.

Vi anser att aktivt miljöbestånd ska utgöra en viktig del av säkerhetspolitiken. Detta för att åtgärda miljöhot och förebygga potentiella konflikter i samband med ekologiska katastrofer. Sveriges ansvar på detta område ligger i första hand inom vårt närområde. Betydande insatser för att minska utsläppen från Ryssland och de baltiska staterna får därmed hög prioritet.

Den svenska vapenexporten bidrar till att våld och krig uppfattas som ett naturligt sätt att lösa konflikter. Därför går inte svensk vapenhandel att förena med en aktiv fredspolitik. Den svenska vapenexporten och vapenimporten måste upphöra.

Vi anser att värnplikten ska avskaffas och ersättas av en frivillig värtjänst. I takt med att det militära försvaret minskar kommer värtjänsten att i allt högre grad inriktas på civila insatser.

9. Flyktingar och invandrare

Vi anser att människor ska kunna röra sig fritt över gränserna och vistas, arbeta och studera i det land de önskar. Vår inställning till flyktingar och invandrare grundar sig på solidaritetstanken, att vi efter bästa förmåga ska hjälpa människor i nöd. Arbetet ska framför allt ske genom förebyggande insatser och hjälp i nödsituationer i till exempel flyktingläger, men också genom en flyktingpolitik som är generös mot dem som söker en fristad i vårt land.

Sverige är idag ett mångkulturellt samhälle där erfarenheter, idéer och livsmönster från så gott som hela världen möts. För att förverkliga vår vision om det mångkulturella samhället vill vi föra en politik som syftar till integration. Det mångkulturella samhället ska kännetecknas av valfrihet, jämlikhet och samverkan istället för assimilering, där invandrare ensidigt förväntas anpassa sig till det svenska samhället. Jämlikhetsmålet innebär att invandrare ska få samma rättigheter och skyldigheter som befolkningen i övrigt. Valfrihetsmålet innebär att invandrare ska få möjlighet att välja i vilken grad de vill ingå i en svensk kulturell identitet med svenska livsmönster samt i vilken grad de vill behålla och utveckla den ursprungliga kulturella identiteten med tillhörande livsmönster. Målet om samverkan innebär att ett ömsesidigt och omfattande samspel mellan invandrar- och minoritetsgrupper och den svenska infödda befolkningen bör komma till stånd. Genom samverkan utvecklas och berikas det svenska samhället.

Att förebygga flyktingströmmar

Vi vill att den svenska utrikes- handelsbistånds- och miljöpolitiken ska ha en inriktning som minskar flyktbehoven i världen. Den rika världens miljöförstöring, förbrukning av ändligen råvaror och exploatering av tredje världens naturresurser är några av de företeelser

som vi kan påverka. De måste förändras om flyktingströmmarna ska kunna minskas. Svenskt samarbete i flyktingfrågor bör ske via internationella fora såsom FN och OSSE. Vi motsätter oss en gemensam flyktingpolitik inom ramen för EU och Schengenavtalet.

Planera för en europeisk flyktingvåg

Under flera decennier har flyktingströmmarna varit störst i tredje världen. I Afrika och Asien har många miljoner människor tvingats fly från krig, torra och fattigdom. Grannländerna har vanligtvis tagit emot de flesta av de flyende. De närmaste åren får vi dock räkna med stora folkomflyttningar i vår egen världsdel. Denna nya situation ställer stora krav på oss. Sverige måste planera för att kunna ta emot betydligt fler flyktingar än tidigare. Framförallt måste vi göra vad som står i vår makt för att hjälpa till att förbättra levnadsvillkoren i våra grannländer i öster och stödja en fredlig utveckling i Europa.

Generösare flyktingbegrepp

Enligt Genèvekonventionen, som Sverige har undertecknat och bygger sin flyktingpolitik på, räknas inte de som flyr undan krig, svält eller miljöförstöring som flyktingar med asylrätt. I Afrika, Asien och Latinamerika har man liknande flyktingdokument men använder en bredare definition med generösare regler. Det är nödvändigt att Genèvekonventionen om flyktingar utvidgas till att också omfatta människor som flyr undan krig, svält och miljöförstöring. Det ger utrymme för en mer human syn på flyktingar och mänskliga rättigheter.

Det är också viktigt att definitionen av en flykting vidgas till att omfatta även den diskriminering och de övergrepp som kvinnor är utsatta för. Vi vill med kraft verka för att Sveriges utlänningslag ändras så att en human flykting- och invandrapolitik blir möjlig.

Vi anser att människor ska kunna röra sig fritt över gränserna och vistas, arbeta och studera i det land de önskar. Vår inställning till flyktingar och invandrare grundar sig på solidaritetstanken, att vi efter bästa förmåga ska hjälpa människor i nöd.

Det är nödvändigt att Genèvekonventionen om flyktingar utvidgas till att också omfatta människor som flyr undan krig, svält och miljöförstöring. Det ger utrymme för en mer human syn på flyktingar och mänskliga rättigheter.

Asyl

Vid ankomsten till Sverige ska en flykting mötas av icke-polisiär personal. Redan inför första utredningen ska flyktingen ha tillgång till tolk och juridiskt biträde som han eller hon har godkänt. Beslut i frågan om asyl ska fattas i domstol. Inga asylsökande får hållas i fängsligt förvar om de inte har begått brott.

Vi anser att flyktingförläggningar bara ska användas för mycket korta vistelser. Flyktingarna ska så snabbt som möjligt beredas plats i samhället för att lättare kunna arbeta, få tillgång till skola för barnen och kunna delta i ett socialt liv. De ska under vistelsen på förläggningen ges god information, på sitt eget språk, om det samhälle de befinner sig i, om sina rättigheter och skyldigheter och om svenska seder och bruk.

Handläggningstiderna för behandling av uppehållstillstånd måste förkortas. Det är en omänsklig psykisk press för en flykting att vara tvungen att vänta flera år innan han eller hon får besked. Vi anser därför att uppehållstillstånd bör ges automatiskt efter tolv månader. Den asylsökande har rätt till ett första besked i sitt ärende inom sex månader.

Barnens rättigheter

Barnens rättigheter blir ofta försummade i flyktingsammanhang. Barnens situation är särskilt känslig, och ofta har barnen blivit förföljda, hotade och till och med torterade i sitt hemland. Måste barn förhöras ska det göras av utbildad personal, och stor hänsyn ska tas till deras berättelser och upplevelser. Tolken av asylrätten bör vara särskilt generös när det gäller barn. De ska aldrig tas i förvar och inte heller skiljas från sina föräldrar om inte mycket speciella skäl föreligger. För att stärka barns position i samhället anser vi att FNs barnkonvention ska införlivas i svensk lag.

Introduktion

När en flykting fått permanent uppehållstillstånd är bostad, svenskundervisning, förberedelser för yrkeslivet, studier, praktik och arbete det viktigaste. Stor tyngdpunkt måste också läggas vid den individuella handlingsplan som ska göras upp i samarbete med flyktingen/invandraren. Vi anser att flyktingarnas

tidigare utbildning, yrkes- och språkkunskaper bör tas till vara bättre än vad som nu sker.

Segregering

Det mångkulturella samhället präglas idag av en ökad etnisk segregation. Inom många samhällsområden blir invandrare diskriminerade med fattigdom, utanförskap och känsla av maktlöshet som följd. Segregationen leder till att möten mellan svenskar och invandrare i vardagslivet blir allt färre. Sveriges befolkning har alltmer kommit att leva i olika världar som kännetecknas av ojämlika levnadsvillkor. Boendesegregationen speglar invandras sociala och ekonomiska villkor i stort. Invandratäta områden blir ofta lågstatusområden och underhåll och upprustning eftersätts. Vi vill öka samhällets resurser till dessa områden så att en god boendemiljö uppnås. För att höja statusen vill vi förlägga myndigheter och institutioner hit samt stimulera företagsetablering. Det är också viktigt med en fungerande offentlig service. Vi vill dessutom öka möjligheten till självförvaltning och delaktighet i närmiljön.

Diskriminering av invandrare på arbetsmarknaden kan motverkas på olika sätt. Sverige måste bli bättre på att översätta utländska utbildningar, samt erbjuda ökad möjlighet till komplettering. Stat och kommun bör gå före och ha som jämlikhetsmål att aktivt rekrytera invandrare till sina verksamheter. Diskrimineringsombudsmannen (DO) bör ges ökade befogenheter och resurser.

Modersmål

Skolans modersmålsundervisning har stor betydelse för invandrabarns identitet och trygghet. Den ökar deras möjligheter att klara övergången till den nya kulturen och samtidigt hålla den gamla levande. Modersmålsundervisning är också viktig med tanke på att många förr eller senare återvänder till sitt gamla hemland. Vi vill att det ska vara obligatoriskt för kommunerna att anordna undervisning i modersmål.

Rösträtt och medborgarskap

Vår långsiktiga lösning är att rösträtten ska kopplas till folkbokföringsorten och inte till medborgarskapet. Efter tre års uppehåll i Sverige ska en invandrare kunna rösta vid alla

För att stärka barns position i samhället anser vi att FNs barnkonvention ska införlivas i svensk lag.

politiska val och, om han eller hon vill, erhålla medborgarskap. Där en människa bor, arbetar och fostrar sina barn ska hon också kunna påverka samhället politiskt. För att minoritets- och invandrargrupper ska kunna påverka samhället krävs bättre och rättvisare representation i politiska organisationer och beslutsfattande församlingar.

Rasism – främlingsrädsla

Etnocentrism innebär att se sin egen kultur som så naturlig och allmänmänsklig att bärare av andra kulturer uppfattas som onaturliga och nedvärderas. För att motverka och förebygga etnocentrism är det viktigt att vi ökar vår för-

måga att se det egna livsmönstret som ett av många möjliga mänskliga alternativ. För detta krävs att invandrare och svenskar får möjlighet att mötas på lika villkor och förmedla kunskap om varandra i ömsesidighet och samverkan.

De yttersta uttrycken för etnocentrism är främlingsfientlighet och rasism. Det är viktigt att medborgarna tillsammans tar ett kraftfullt avstånd från sådana uttryck. Vi vill att samhället aktivt arbetar mot rasistiska och främlingsfientliga organisationer, samt att lagar och praxis på området skärps.

10. Naturvård

Vårt samhälle tyngs av växande miljöproblem. Trots en omfattande lagstiftning, internationella överenskommelser, information och utbildning har ytterst få miljöproblem lösts. Tvärtom tilltar miljöhoten och skadorna både lokalt och globalt sett. Livsförutsättningarna försämras påtagligt. Jordens biologiska produktionsförmåga minskar. Allt fler arter försvinner eller befinner sig nära gränsen till utrotning. Möjligheterna att försörja människor med livsmedel, vatten, bränsle med mera minskar. Miljörelaterade sjukdomar ökar snabbt världen över. Vi anser att politikens viktigaste uppgift de närmaste decennierna är att anpassa industrisamhället till naturens krav och förutsättningar.

Naturvården i Sverige är eftersatt. Trots att antalet hotade arter ökar och trots att situationen i många fall är akut har vi inget effektivt skydd för vare sig djur, växter eller naturtyper som är hotade. Våra skyddade arealer är i ett internationellt perspektiv små och långt ifrån tillräckliga för att säkerställa den biologiska mångfalden. De nationalparker och naturreservat som finns har visserligen i många fall bildats på goda grunder men återfinns till helt övervägande delen i magra marker med en, relativt sett, liten artrikedom. Dessutom tillåter Sverige betydande störningar av djur- och växtliv även i skyddade områden. Människor måste inte bara ta större hänsyn till naturen i sina verksamheter - vi måste också anpassa oss till förutsättningarna för livet och dess mångfald. Vi människor måste ställa betydligt högre krav på oss själva och kombinera detta med juridiskt bindande regler. Forskningen om djur och växter, deras levnadsmönster och krav på livsmiljön, bör också utökas.

Naturvården kan inte ses isolerad. Det som sker inom ekonomin och samhället i övrigt påverkar naturen och livsmiljön för alla arter. Den som vill ha en mer komplett bild av hur vi vill lösa miljö- och resursproblemen och

skapa ett långsiktigt uthålligt samhället måste också läsa programavsnitten om kretslopps-ekonomi, internationellt samarbete, kommunikationer och energi.

Miljölagstiftning

Vi anser att miljö- och naturlagstiftningen ska förenklas, skärpas och samordnas inom en miljöbalk. Miljökvalitetsnormer ska införas och utgöra rättsligt bindande krav för såväl myndigheter som verksamheter som påverkar miljön. Ett problem i dag är att ytterst få har rätt att föra naturens och drabbade människors talan inför rätta. Vi förespråkar därför att miljöorganisationer och enskilda drabbade ska kunna vara sakägare och få talerätt inför domstol när det gäller miljöbrott. En radikal artskyddslagstiftning som skyddar i princip alla utsatta arter och naturtyper bör inrättas i miljöbalken.

Biologisk mångfald

Biologisk mångfald är ett mått på naturens rikedom och variation. Vi vill att alla arter, raser eller underarter ska garanteras långsiktig överlevnad under naturliga betingelser i livskraftiga bestånd inom sina naturliga utbredningsområden. Vi vill att utarmningen av naturmiljön ska stoppas genom ökat naturskydd, större krav på hänsyn inom jord- och skogsbruk, renskötsel och fiske, minskade utsläpp av miljöstörande ämnen och minskat uttag av naturresurser.

Skyddet av ur- och naturskogar, av våtmarker och stränder och ett flertal andra biotoper som förekommer i landet måste utvidgas och skärpas. Den skyddade arealen ska vara tillräckligt stor för att säkra åtminstone arter och underarters fortbestånd, vilket totalt sett bör betyda minst tio procent.

Vi anser att våra nationalparker ska grundlagsskyddas. Även de före detta Domänreservaten bör skyddas enligt lag. Det krävs

Vi anser att politikens viktigaste uppgift de närmaste decennierna är att anpassa industrisamhället till naturens krav och förutsättningar.

Naturvården kan inte ses isolerad.

Det som sker inom ekonomin och samhället i övrigt påverkar naturen och livsmiljön för alla arter.

Skyddet av ur- och naturskogar, av våtmarker och stränder och ett flertal andra biotoper som förekommer i landet måste utvidgas och skärpas.

ökade resurser för att göra det möjligt att förbättra skötseln och förhindra djurlivets utarmning i dessa värdefulla och ofta känsliga naturområden.

Försurningen av mark och vatten utgör ett av de allra största hoten mot den biologiska mångfalden. Den har redan lett till att ett stort antal skogslevande arter har försvunnit från sina naturliga utbredningsområden i Sverige. Försurningen måste stoppas genom en drastisk minskning av utsläppen från trafik, industri, kraftverk med mera.

Konstgjord spridning av främmande arter kan ses som en förorening av den biologiska miljön som regelmässigt ger allvarliga ekologiska störningar. Detta gäller i ännu högre grad spridning av biotekniskt manipulerade djur, växter och mikroorganismer i den naturliga miljön. Vi anser att ett generellt förbud mot spridning av främmande arter och biotekniskt manipulerade organismer i naturen snarast bör införas. Vi accepterar inte heller att tillstånd ges för patent på levande djur eller växter.

Miljö- och naturvårdskraven på jord- och skogsbruk ska skärpas. Brukande och ägande av skog och mark måste kopplas till ett ansvar för att det naturliga livet inte ska utarmas. (Se vidare under kapitel 11 Jordbruk, fiske och skog.) För att inte skogsmark ska förstöras genom tillförsel av metaller och naturfrämmande ämnen vill vi införa gränsvärden och kontrollsystem över de substanser som släpps ut i skogen.

Större insatser bör göras för att återskapa en del av den natur som försvunnit i till exempel odlingslandskapet. Det kan handla om att ta fram en uträdd ås ursprungliga lopp, vilket skulle ge positiva effekter på både djur- och växtlivet och minska kväveläckaget till grundvattnet. En annan naturtyp som det visat sig möjligt att återskapa, under vissa förutsättningar, är den svenska ängsmarken. Betesdrift, slåtter och reducerad gödsling på gräsmark kan få försvunna örter att återkomma. Vi vill också att naturliga reningsverk ska skapas, till exempel odlingsfria zoner längs vattendrag, uppsamlingsdammar i avrinningsområden, våtmarker etc.

Vatten och havsmiljö

Skyddet av vattenmiljöer: grundvatten, sjöar, vattendrag och hav, ska skärpas och utvidgas.

En kraftig minskning av utsläppen är nödvändig för att rädda livet i Östersjön, Bottenviken och Västerhavet.

Vatten är vårt viktigaste livsmedel. Vi måste stoppa slöseriet med vatten i industrier, tvätterier, hushåll, badrum och toaletter. För att få vattenmiljöerna att tillfriskna krävs omfattande åtgärder för att minska utsläpp från transporter, jordbruk och industri. Utsläpp av stabila och giftiga metaller och kemikalier måste stoppas. Vi vill också att stora insatser ska göras för att minska utsläppen till Östersjön från Polen, Baltikum och Ryssland. Här har Sverige och övriga nordiska länder ett speciellt ansvar.

Vi anser att kväveläckaget från jordbruket måste minskas mycket kraftigt. Vi vill att en hög miljöavgift ska införas på handelsgödselkväve och att naturgödselhanteringen ska förbättras så att kväveförlusterna minskar kraftigt. Vi vill också uppmuntra till en ökad användning av odlingssystem där marken är täckt med gröda året om.

Vi anser att utsläpp av miljöstörande ämnen som kväve, fosfater och tungmetaller från reningsverken ska minskas kraftigt genom att industri- och hushållsavlopp separeras, avlopps nätet förbättras och miljöfarliga produkter byts ut enligt ersättningsprincipen (substitutionsprincipen). Vi vill införa förbud mot klorblekning av pappersmassa.

Vi säger nej till all oljeborring i Östersjön. Supertankrar lastade med olja eller andra miljöfarliga ämnen måste förbjudas. Vi anser också att alla oljetransportfartyg i Östersjön, Vänern och Mälaren ska ha tredubbla skott och dubbla bottnar för att i möjligaste mån förebygga oljeutsläpp vid olyckor. Avsiktliga oljeutsläpp är vanligt förekommande både på svenskt och internationellt vatten. Därför vill vi prioritera uppföljning och skärpning av straffpåföljderna vid sådana utsläpp.

Försurningen av sjöar, vattendrag och grundvatten är allvarliga hot mot betydande delar av de ekologiska systemen och livets mångfald. Redan vid en sänkning av pH-värdet med en enhet minskar den biologiska mångfalden till ungefär hälften i sjöar och vattendrag. Även människan hotas genom att dricksvattnet förgiftas. Radikala åtgärder mot luftföroreningarna måste högprioriteras. Försurningen har dock redan gått så långt att omfattande kalkningsprogram måste sättas in

Vi anser att ett generellt förbud mot spridning av främmande arter och biotekniskt manipulerade organismer i naturen snarast bör införas. Vi accepterar inte heller att tillstånd ges för patent på levande djur eller växter.

Skyddet av vattenmiljöer: grundvatten, sjöar, vattendrag och hav, ska skärpas och utvidgas. En kraftig minskning av utsläppen är nödvändig för att rädda livet i Östersjön, Bottenviken och Västerhavet.

för att de långsiktiga skadorna åtminstone delvis ska kunna begränsas. För att riskerna med kalkning ska minimeras bör den ske återkommande, med stor varsamhet och med långsamt vittrande material.

Vi vill grundlagsskydda våra orörda älvar och älvsträckor. Vattenkraften är färdigutbyggd i Sverige.

11. Jordbruk, fiske och skog

Jordbruk

Vi arbetar för en övergång till ett ekologiskt jordbruk som utgår från ett kretsloppstänkande med minsta möjliga påverkan på naturliga livsprocesser. Vi vill bevara och återskapa ett odlingslandskap med mångfald i flora och fauna. Vidare anser vi att alla ska garanteras tillgång till livsmedel av hög kvalitet, fria från tillförda giftsubstanser. Vi vill också att Sverige ska uppnå regional balans inom jordbruk och livsmedelsindustri och vara självförsörjande på baslivsmedel.

Den mycket omfattande användningen av handelsgödsel och den ensidiga stråsådesodlingen medför ett betydande kväveläckage och ofta försurning av jorden. Dessutom minskar jordens naturliga mullhalt och bördighet samt mikrolivets förmåga att förse växterna med näring. Rester av de kemiska bekämpningsmedlen finns ofta kvar i maten och i jorden och förs vidare ut i både vattendrag och grundvatten. Kemikaliejordbruket inverkar också negativt på flora och fauna i kulturlandskapet.

Med ekologiskt jordbruk menar vi ett långsiktigt hållbart jordbruk där till exempel både biodynamisk och organisk-biologisk odling ingår. Vi anser att en successiv övergång till ett ekologiskt jordbruk ska åstadkommas genom ekonomiska styrmedel som till exempel höga avgifter på konstgödselkväve och kemiska bekämpningsmedel. Avgifterna ska återföras till jordbruket genom arealbidrag och stöd till forskning om ekologiskt jordbruk.

Dagens ekologiska jordbruk är beroende av det industriella lantbrukets förädlade sorter och utsädesodlingar. Vi vill därför stödja en utveckling av ekologiskt utsäde, baserat på decentraliserade former av växtförädling och lokalt framtagna och utprovade sorter. Det ekologiska jordbruket måste ges undantag från EUs krav på registrering enligt sortlistan.

Vi vill att miljöstörande ämnen och produkter ska ersättas. Jordarnas naturliga bördighet måste återställas. Genom att särskilja hushållens avlopp från industrins avlopp kan man återföra det biologiska avfallet till åkerjorden. På så sätt är det möjligt att sluta jordbrukets kretslopp utan att förgifta åkermarken.

Kemiska bekämpningsmedel som har allvarliga eller långtidsverkande miljöeffekter eller är av begränsad betydelse ska förbjudas omedelbart. För att inte jordbruksmarken långsiktigt ska förgiftas vill vi att tillförseln av metaller inte ska få vara större än bortförslin. Det är inte långsiktigt hållbart att tillföra till exempel kadmium från jordskorpan via konstgödsel. På sikt måste jordens gödsling ske genom att kretsloppen sluts. Detta innebär också att våra avloppssystem måste kretsloppsanpassas och nya lösningar utvecklas. Målsättningen måste vara att urin, fekalier, BDT-vatten (bad, dusch, tvätt), industriavlopp etc hanteras var för sig. Användningen av kemiska bekämpningsmedel ska minskas och snarast upphöra.

Jordbruksmark är en oskattbar tillgång i en värld med ökande befolkning och därmed ökade försörjningssvårigheter. Markpolitiken i Sverige måste vara förebyggande. Den bör gå ut på att förhindra att jordbruksmark förstörs genom asfaltering, bebyggelse eller annan exploatering. Det är också viktigt att den biologiska mångfalden inte reduceras genom att jordbruksmark slås ut. Ängs- och hagmarker är viktiga inslag i landskapet för att bevara kunskap om landets kulturhistoria.

Djurens rättigheter

Vi kräver en sund djurhållning inom lantbruket. Djuren ska behandlas så att det överensstämmer med deras naturliga sätt att vara. Vi accepterar inte genteknisk manipulation av djur, inte heller tillväxthormoner, trånga stres-

Vi arbetar för en övergång till ett ekologiskt jordbruk som utgår från ett kretsloppstänkande med minsta möjliga påverkan på naturliga livsprocesser.

Vi anser att en successiv övergång till ett ekologiskt jordbruk ska åstadkommas genom ekonomiska styrmedel som till exempel höga avgifter på konstgödselkväve och kemiska bekämpningsmedel. Avgifterna ska återföras till jordbruket genom arealbidrag och stöd till forskning om ekologiskt jordbruk.

sande djurstallar eller burar. Antibiotika får bara ges till sjuka djur. I ett ekologiskt lantbruk, som kräver en högre andel vall, kommer gårdar med idisslare som nötkreatur, får och getter att ges en större plats. Denna förändring kommer att ske på bekostnad av exempelvis de mycket specialiserade svin- och stråsädesgårdarna. För att bevara den biologiska mångfalden vill vi också värna om de gamla svenska husdjursraserna i jordbruket. Raser med genetiskt betingade defekter som Belgisk Blå samt många högproduktionsavlade höns får inte användas.

Det västerländska samhället tenderar att se allt icke-mänskligt liv som objekt, som produktionsfaktorer. Den härskande föreställningen är att naturen utan människan inte har någon mening, att människan skapar ordning ur kaos. Utifrån vår solidaritet med djur, natur och det ekologiska systemet kräver vi att moraliska hänsyn tas även till djur. Ett grundläggande skydd måste utsträckas till att omfatta alla varelser på jorden. Vi vill ha en livsmedelsproduktion där djurens behov och naturliga beteenden tillgodoses. EUs bestämmelser som innebär högre bidrag till frakt av levande än döda djur anser vi oacceptabla. Alla djur har rätt att slippa bli transporterade långa sträckor. Vi anser att pälsdjursfarmer ska avvecklas.

I dag saknas en samlad kraft när det gäller djurens rättigheter i stort. Vi vill därför införa en djurskyddsmyndighet som ser till att djurskyddslagen följs. Denna centrala myndighet skulle kunna fungera som en spjutspets i arbetet med utredningar, forskning, utvärderingar och kunskapsinhämtning.

Djurskyddslagens syfte är att skydda djur mot lidande, försöksdjuren undantagna. Vi anser att en lag som förhindrar lidande för försöksdjur ska införas. Varje djurförsök behandlas i dag av en djurförsöksetisk nämnd vars uppgift är att väga nyttan av försöket mot lidandet för djuren. För att öka kompetensen vill vi att minst en forskare med kunskap om alternativa metoder deltar på dessa nämndmöten. Vi vill också att konsumenter ska upplysas om en viss varas innehåll är testat på djur eller inte, genom en etikett på varan. Internationellt arbetar vi för att all djurtestning av kosmetika ska förbjudas. Vi vill också se till att försvarrets djurförsök omedelbart stoppas.

Livsmedel

Vi anser att alla ska garanteras tillgång till livsmedel av hög kvalitet, fria från tillförda giftsubstanser. Matvaror ska märkas tydligt med tillverkningsplats och -datum samt sista förbrukningsdag. Bestrålning ska inte vara tillåten. För att behovet av färska livsmedel ska kunna tillgodoses bör en mer decentraliserad förädlingsindustri återskapas. Genom avgifter på förpackningar ska också resursanvändningen minska. Genmanipulerade växter ska inte tillåtas. Gener för resistens mot kemiska bekämpningsmedel kan spridas och orsaka ekologiska katastrofer. Trots faran finns redan majs som har en antibiotikaresistent gen på marknaden. Om maten är genmanipulerad ska detta anges på varan.

Om man vill uppnå rättvisa konkurrensvillkor och undvika export av miljöproblem till andra länder är det väsentligt att samma regler gäller för importerade som för svenska livsmedel. Detta innebär exempelvis att vi måste kräva att importerat kött kommer från djur som fötts upp utan tillväxthormoner och med sunda djurhållningsmetoder. Livsmedel ska ursprungsmärkas, och det ska klart framgå på förpackningen om varan helt eller delvis innehåller livsmedel från annat land än Sverige. Sverige ska också agera i internationella sammanhang för att övriga världen ska acceptera ett ekologiskt och långsiktigt uthålligt lantbruk som grund för frihandel. Miljökrav ska inte ses som handelshinder utan accepteras.

Varje större region behöver vara självförsörjande på baslivsmedel, bland annat för att man ska undvika långa transporter och trygga tillgången i kristid.

Jordbruksstöd

För att vi ska uppnå regional balans och ett livskraftigt jordbruk i hela landet krävs ekonomiskt stöd till jordbruket i norra Sverige. Vi anser också att möjligheterna att bedriva deltidjordbruk ska förbättras. Speciellt i glesbygd innebär kombinationen av flera deltidsarbeten stora möjligheter. Därför bör den stödjas med regionalpolitiska medel.

EUs jordbrukspolitik behöver reformeras radikalt. Dagens bidragssystem minskar konsumenternas möjligheter att via efterfrågan

Utifrån vår solidaritet med djur, natur och det ekologiska systemet kräver vi att moraliska hänsyn tas även till djur. Ett grundläggande skydd måste utsträckas till att omfatta alla varelser på jorden.

Varje större region behöver vara självförsörjande på baslivsmedel, bland annat för att man ska undvika långa transporter och trygga tillgången i kristid.

påverka jordbruket. Producenterna producerar det som gynnas av stödsystemet, idag är det konventionell odling av framförallt spannmål. Stöden bör enbart bestå av miljöbidrag för att påskynda utvecklingen mot ett ekologiskt jordbruk. EUs sortslista bör avvecklas snarast.

Den som äger jord och skog bör ha ett personligt ansvar även för brukande och skötsel. Vi motsätter oss ett storskaligt och spekulativt ägande och anser att en lagreglering, till exempel om bo- och brukarplikt, kan bli nödvändig för att komma till rätta med sådana ägandeformer. På längre sikt kan vi tänka oss att större företags, kyrkans och universitetens jordinnehav överförs i enskild eller kooperativ ägo.

Den globala livsmedelssituationen

För att det ska vara möjligt att bemästra de globala livsmedels- och miljöproblemen på lång sikt bör en övergång till biologisk odling ske, inte bara i Sverige utan i hela världen. Ett mål för det svenska biståndet bör därför vara att skapa förutsättningar för en stabil och långsiktigt hållbar livsmedelsproduktion i mottagarländerna.

Trots de senaste decenniernas mycket kraftiga befolkningsökning finns det i dag möjligheter att producera livsmedel så att ingen i världen ska behöva svälta. Problemet handlar mer om livsstilen i den rika världen, distributionen och hur våra gemensamma resurser fördelas. Vi vill dock varna för att vi genom en accelererande miljöförstöring, jorderosion och minskande bördighet i kombination med befolkningsökningen kommer att få allt större svårigheter att klara matförsörjningen. Därför är det angeläget att utnyttja all tillgänglig åkermark för att producera mat.

Livsmedel får inte exporteras till underpris – dumpas till utvecklingsländer – eftersom det på längre sikt omöjliggör deras egen produktion.

Jakt

Vi godtar endast slaktmetoder som kan betraktas som respektfulla mot djuren. Alla typer av jakt som innebär stor risk att det jagade djuret lider tar vi också avstånd ifrån. Jakt måste vara hänsynsfull, reglerad och långsiktigt hållbar. Den ska anpassas till populationerna av de arter som man vill jaga och deras utveckling över

tid och rum. Den ska också ta hänsyn till de arter som är beroende av arter som jagas (till exempel ripa och jaktfalk).

Dagens viltvård bör ersättas med faunavård och omfatta alla arter. Ingen jakt ska förekomma på hotade rödlistade arter, inte heller på arter där populationen minskar kraftigt. Jakten ska utformas utifrån ett ekologiskt perspektiv där naturvårdsintressen ges lika stora möjligheter till påverkan som jägarna. Vi vill införa förbud mot blyammunition.

Jakt under vår och sommar, då flytt och reproduktion sker, ska inte vara tillåten. Många arter är hårt trängda av människan genom skogsavverkningar och miljöförstöring och bör därför undantas från jakt. Rovdjurspopulationen ska tillåtas öka. Jakttider och antal djur som får skjutas ska omprövas årligen och baseras på inventeringar för att säkerställa såväl biologisk mångfald som långsiktig ekologisk hållbarhet. Därför vill vi införa ett svenskt faunaråd som ska bestå av representanter för naturvårdsorganisationer, jägarkåren, djurrättsrörelser och viltforskare i lika delar. Detta råd ska se över jaktens praktiska och etiska aspekter och besluta om jakttider och jaktformer.

Fiske

Samhällen som har dominerats av fiske som produktions- och livsform har visat sig vara kreativa miljöer, både materiellt och kulturellt. Människan har hämtat sin näring ur havet sedan urminnes tider, men det är först under de senaste 30 – 40 åren som en stor obalans i det biologiska systemet har vuxit fram. Vi vill skydda den vattenresurs som Sverige disponerar och återställa reproduktionsförmågan i hav och insjöar. Kortsiktiga intressen som minskar havens förmåga att reproducera fisk kan inte tillåtas. Hit räknas utbyggnad i grunda havsvikar av hamnanläggningar, industrier etc. Vi vill också ha en lagstiftning som skyddar vissa vattenområden från yrkesfiske. Havets och insjöarnas tillgångar ska utnyttjas på ett långsiktigt uthålligt sätt.

Med en god och kontinuerlig kontroll av livskraften hos olika fiskstammar kan man ta ut den mängd som anses rimlig utan att riskera utarmning. Att åstadkomma en sådan kontroll är en viktig uppgift för havsbiologer och forskare. Sverige måste ha en fortsatt kvo-

Dagens viltvård bör ersättas med faunavård och omfatta alla arter. Ingen jakt ska förekomma på hotade rödlistade arter, inte heller på arter där populationen minskar kraftigt.

Vi vill skydda den vattenresurs som Sverige disponerar och återställa reproduktionsförmågan i hav och insjöar. Kortsiktiga intressen som minskar havens förmåga att reproducera fisk kan inte tillåtas.

tering eller ett fångsttak som gäller specifika fiskslag och kustavsnitt. Den vilda laxens reproduktion är starkt hotad. Laxfiske på blandade bestånd av vild och odlad lax måste därför upphöra. När det gäller kvoter på internationellt vatten, där svenskar har fiskat av hävd, vill vi agera för att Sverige ska få sin del av kvoten. Fiskeredskap ska utformas på ett sådant sätt att småfisk släpps igenom, det vill säga maskstorleken på näten ska anpassas efter minimimåtten på de fiskslag som fångas.

Det är viktigt att det svenska fisket får det stöd det behöver för sin överlevnad och framför allt för sin fortsatta utveckling. Målet är ett resurssnålt och ekologiskt utformat fiske, vilket innebär att vi med försiktighet skattar havet på dess proteinkälla. Sverige är en av de kustrikaste nationerna i världen, och en levande och fungerande skärgård är beroende av fisket.

Skog

Skogen är en förutsättning för liv på jorden. Den är en arvedel som varsamt ska förvaltas och överlämnas till kommande generationer. Skogen har många värden. Den producerar virke, vilt, bär och svamp. Den förser oss med energi och mängder av pappersprodukter. Genom fotosyntesen binds växthusgasen koldioxid och livgivande syre frigörs. Men skogen är också en viktig del av vårt kulturarv och en omistlig miljö för rekreation och friluftsliv. Skog är inte en hemvist för växter och djur – det är djuren och växterna som är skogen. Vi förordar ett skogsbruk där mångbruk råder. Produktion av virke ska inte överordnas skogens övriga värden. Skogsbruk får inte ske utanför de naturgivna ramarna. Vi vill därför övergå till ett mer småskaligt, ståndortsanpassat och naturvänligt skogsbruk. Inga djur- och växtarter eller naturtyper får utplånas.

Skogen i Sverige har under senare delen av 1900-talet mer och mer börjat likna åkerlandskapets monokulturer. Men skogen och naturen är ingen åker. I skogslänen har vi fått en mer utarmad natur, fattigare landskap och på många håll ödemark i stället för levande bygder. Vi anser att en av de viktigaste orsakerna har varit det storskaliga och likriktade skogsbruket. Mot detta vill vi ställa ett skogsbruk där virkesproduktionen underordnas biologisk mångfald. Målet bör vara att i högre

grad producera kvalitetsvirke. Metoderna ska vara naturanpassade. Vi ser mycket positivt på användning och vidareutveckling av modern småskalig teknik. Ett sådant skogsbruk ger arbete i glesbygden och större möjligheter för lokala virkesmarknader och vidareförädling. Ett skogsbruk med inriktning på kvalitetsvirke ger dessutom längre omloppstider och större biologisk variation. Vidare bör möjligheterna att kombinera sysselsättningar inom skogsbruk jordbruk, turism med mera förbättras.

Vi motsätter oss ett storskaligt och spekulativt ägande av såväl jord som skog. Den som är skogsägare bör ha ett personligt ansvar för sin skog och dess skötsel. Vi vill därför stärka ett småskaligt och lokalt förankrat skogsbruk. Ett decentraliserat ägande av skogsmarken är en viktig förutsättning för att stärka och återskapa en levande landsbygd och ett mer varierat och ansvarsfullt skogsbruk utan de stora ingrepp, till exempel i form av omfattande kalhyggen, som tyvärr alltför ofta hör ihop med det storskaliga skogsbruket. På längre sikt kan vi tänka oss en jordreform med målet att stora delar av den skogsmark som i dag ägs av större bolag, stat, kyrka och universitet överförs till mer småskaliga ägandeformer. Skogsmark av stort natur- eller annat riksintresse bör förvaltas av staten eller ideellt drivna stiftelser. Statlig skogsmark av stor betydelse för rennäringen ska förvaltas av samebyarna.

Naturvård i skogen

En självklar utgångspunkt för skogsbruket ska vara att inga arter utrotas. För att säkerställa detta artskydd och en i övrigt god naturvård krävs en skärpt lagstiftning. Ett generellt biotopskydd för att skydda mindre arealer av naturtyper som är särskilt utsatta och som är värdefulla från biologisk synpunkt, till exempel naturskog, sumpskogar och hassellundar, är en mycket viktig del i en ny lagstiftning.

En del gamla träd måste lämnas vid avverkingar. I arbetet med att skydda hotade arter är många av de gamla lövträden: ek, bok, sälg och asp, speciellt viktiga. Naturvård ska ses som en naturlig del av verksamheten; ansvaret för artbevarande ligger på skogsbruket. Kostnaderna ska däremot delas av markägarna och samhället.

Bara ett par procent av skogsmarken i landet är skyddad i reservat eller nationalparker.

Skog är inte en hemvist för växter och djur - det är djuren och växterna som är skogen. Vi förordar ett skogsbruk där mångbruk råder. Produktion av virke ska inte överordnas skogens övriga värden.

En självklar utgångspunkt för skogsbruket ska vara att inga arter utrotas. För att säkerställa detta artskydd och en i övrigt god naturvård krävs en skärpt lagstiftning.

De flesta ligger längs fjällranden. I dag finns bara mycket begränsade områden av naturskog kvar. Från naturvårdssynpunkt har Sverige aldrig haft så litet skog som i dag. Ett skydd för våra sista ur- och naturskogar är en nödvändig akutinsats för att förhindra att de avverkas och försvinner de närmaste åren. Varje års försening betyder att omistliga värden går förlorade. Kostnaderna för bildande av reservat ska staten ta ansvar för.

De fjällnära skogarna i Europa är unika genom sin storlek, orördhet och långa skogliga kontinuitet. Sverige har ett internationellt ansvar för dessa skogars bevarande. Vi anser att den gamla skogsodlingsgränsen ska gälla som naturvårdsgräns. Ovan denna gräns ska storskaliga metoder som kalhyggen och skogsbilvägar inte tillåtas. Ett småskaligt skogsbruk inriktat på fjällskogsbilädning kan bedrivas i områden som redan tidigare är påverkade.

Cirka en procent av landets produktiva skogsareal är så kallad tätortsnära skog. Vi anser att kommunerna måste garantera att särskilt stor hänsyn tas till naturvårds- och fritidsintressen i dessa skogar. Det är en billig form av fritidsverksamhet.

Skogsbilvägnätet är i dag alltför utbrett och vittförgrenat. Inga statliga bidrag bör ges till skogsbilvägar. Virkestransporter ska i högre grad ske på järnväg och i vissa fall genom flottning.

Vi accepterar inte målet om en ständigt ökad virkestillväxt. Skogen kan ses som en förnybar resurs bara om den utnyttjas med stor varsamhet. Den naturliga, långsiktiga virkeproducerande förmågan ska inte överskridas. Vi säger därför nej till kvävegödsling och all dikning av skogs- och våtmarker. Dessa metoder leder till stora störningar i de naturliga ekosystemen och till att kväve läcker ut till vattendragen. Främmande trädslag bör inte introduceras. Det innebär att nya ekosystem skapas vars effekter inte kan bedömas förrän

efter mycket lång tid. Vi accepterar inte markberedning som medför bestående förändringar av växtlighet och markvattennivå eller stora läckage av näringsämnen. Kemisk bekämpning av lövträd har förbjudits. Ändå svarar skogsbruket, genom plantskyddet, för en betydande användning av dessa ämnen. Vi anser att bruket av kemiska bekämpningsmedel ska stoppas omgående.

Vi anser att skogsbruket i högre grad ska inriktas på produktion av kvalitetsvirke. Sådant virke kräver långa omloppstider, täta bestånd i ungskogsfasen och i viss mån stamkvistning. Lövskog bör uppmuntras eftersom den skapar en rikare flora, motverkar försurning, ger energi och åstadkommer en mer tilltalande landskapsbild. Vi anser att importerad olja och importerat kol till viss del kan ersättas av vedbränslen.

Luftburna föroreningar är i dag det största hotet mot både skogsbruket och livet i skogen. Den så kallade försurningen ger både direkta skador på träden och indirekta skador genom näringsurlakning och utfällning av tungmetaller. Uttunnningen av ozonskiktet ger också direkta skador på träden liksom på många andra växter. En tredje luftförorening som skadar träden är de höjda halterna av så kallat marknära ozon. För att vi ska kunna stoppa skogsdöden krävs drastiska minskningar av de luftburna föroreningarna. Framför allt måste vi avveckla användningen av fossila bränslen och stoppa utsläppen av ämnen som skadar ozonskiktet.

Skogsägare bör få utforma skötseln av sin egen skog utan andra styrande detaljregler än naturvårdskrav och krav på återväxt efter avverkning. Skogsvårdslagen och dess anvisningar måste ändras – de ska syfta till mångbruk i skogen. Vi anser att skogsvårdsstyrelsens tjänstemän ska utbildas i biologi och naturvård samt inordnas under naturvårdsverket och miljödepartementet.

Från naturvårdssynpunkt har Sverige aldrig haft så litet skog som i dag. Ett skydd för våra sista ur- och naturskogar är en nödvändig akutinsats för att förhindra att de avverkas och försvinner de närmaste åren.

Vi accepterar inte målet om en ständigt ökad virkestillväxt. Skogen kan ses som en förnybar resurs bara om den utnyttjas med stor varsamhet.

Vi anser att skogsbruket i högre grad ska inriktas på produktion av kvalitetsvirke.

12. Energi

Livet på jorden skulle inte existera utan energi. Energi är också grunden för det mänskliga samhället. Industrisamhällets kraft hämtas främst från lagrad solenergi som fossila bränslen och uran. Men energi kan varken produceras eller konsumeras. Den kommer till oss genom solens strålar och lämnar oss i degraderad form som värmestrålning. Däremot kan människan konsumera energins arbetsinnehåll (exergin) för att driva samhällets processer.

Energianvändning

En stor energianvändning ger människan kraft och samhället styrka men försätter samtidigt både människa och samhälle i en alltmer kritisk situation. Försurning av mark och vatten, skogsdöd, klimatförändringar och radioaktiv nedsmutsning är ödesfrågor för hela mänskligheten. Dessa problem härrör alla från ett felaktigt energisystem och alltför stor energianvändning.

Sveriges energipolitik har hittills främst gått ut på att öka tillförseln av energi till industri, lokaler, hushåll och transporter. Vi vill bryta denna inriktning genom att i stället stimulera till effektivisering och teknik för att utnyttja energiinnehållet bättre. Genom effektivisering och hushållning skulle det bli möjligt att successivt minska samhällets energiomsättning med cirka två procent om året under en trettioårsperiod.

Energislag

Vi arbetar för en framtid där den använda energin i allt väsentligt kommer från biobränslen, vindkraft, solkraft och andra flödande och förnybara energikällor som naturligt hör hemma i ett modernt och utvecklat kretslopps-samhälle. Varken kärnkraft eller användning av fossila bränslen är förenligt med ett hållbart samhälle. Båda medför en miljöförstöring som allvarligt hotar den biologiska produktionen och därmed förutsättningarna för liv på jorden.

Genom en snabb avveckling av fossila bränslen (olja, kol och fossil gas) och en övergång till förnybara energislag kan vi hejda försurningen av mark och vatten och kraftigt minska utsläppen av klimatpåverkande växthusgaser. Vi vill reducera användningen av fossila bränslen till en nivå som motsvarar högst 15 procent av den mängd som användes år 1990. Vårt långsiktiga mål är ett samhälle helt byggt på förnybara energikällor.

Vi anser att Sverige ska ta kraftfulla initiativ för att minska de globala utsläppen från fossila bränslen. Bland annat bör Sverige kräva att internationella avgifter införs och att största tillåtna mängder utsläpp av skadliga ämnen, som koldioxid, kväveoxider, kolväten och cancerogener, fastställs för varje enskilt land. Sverige ska också ta ett större ekonomiskt ansvar för att begränsa utsläppen i vårt närområde.

Riskerna med kärnkraften har visat sig vara alltför stora såväl vid drift som vid gruvbrytning, anrikning och avfallshantering. Kopplingen mellan kärnkraft och kärnvapen är dessutom väldokumenterad. De äldsta reaktorerna i Sverige är ålderstigna och närmar sig nu gränsen för sin tekniska livslängd. Riskerna med materialutmattning, försprödning och sprickor ökar därmed kraftigt. Vi kräver därför en lag om att kärnkraften ska avvecklas snabbt, med början omedelbart. Vi har visat att det är möjligt att genomföra en kärnkraftsavveckling på tre år. Kärnreaktorerna måste dessutom förstatligas. Kortsiktiga vinstintressen får inte äventyra säkerheten.

Vi anser att Sverige ska ta kraftfulla initiativ för en global avveckling av kärnkraften och till internationella konventioner när det gäller transporter av kärnavfall. Sverige ska också erbjuda ekonomisk och teknisk hjälp för att montera ned kärnreaktorer i vårt östra närområde.

Energi kan varken produceras eller konsumeras.

Sveriges energipolitik har hittills främst gått ut på att öka tillförseln av energi till industri, lokaler, hushåll och transporter. Vi vill bryta denna inriktning genom att i stället stimulera till effektivisering och teknik för att utnyttja energiinnehållet bättre.

Vårt långsiktiga mål är ett samhälle helt byggt på förnybara energikällor.

Vi vill att vattenkraften genom de redan utbyggda kraftverken ska användas effektivt. Vi ser dock vattenkraften som färdigutbyggd i Sverige och vill grundlagsskydda de sista orörda älvarna och älvsträckorna i Sverige.

Solenergi utgör en ur mänsklig synvinkel evig energikälla. Det är den enda energi som tillförs vår planet. På ett eller annat sätt härrör all förnybar och ändlig energi från solen. Även den direkta solinstrålningen kan användas betydligt mer än vad som sker i dag. Vi vill stimulera till utbyggnad av såväl solvärme som miljövänliga solceller.

Bioenergi finns i ett flertal olika former. Vi vill öka användningen av träbränslen. För att undvika att marken utarmas och att föroreningen därmed påskyndas ställer vi som krav att aska återförs till skogen. Vi anser att uttag av hela träd med grenar, barr och rot ska förbjudas på mager skogsmark. Energigrödor och energiskog på åkermark ska bara användas lokalt i begränsad omfattning. Torv ser vi som ett fossilt bränsle.

Vinden är en miljövänlig energiresurs med stor potential. Vi vill se en kraftfull satsning på vindenergi som en del i ett kretsloppssamhälle.

Energibärare

Man måste skilja mellan begreppen energislag och energibärare. Olika energislag (vattenkraft, biomassa, sol- eller vindkraft) kan omvandlas till energibärare som elektricitet eller vätgas. Eftersom vätgas går utmärkt att lagra kan denna energibärare bli mycket värdefull i framtida energisystem. Energin i biomassa kan bland annat omvandlas till energibärare som etanol eller metanol. Valet av energibärare till framtidens transportmedel kommer att ha stor inverkan på och betydelse för hela samhället. Vi anser att stora insatser ska göras för att skynda på förändringsprocessen. För att de mest miljö- och resurseffektiva av energibärarna ska utkristallisera sig bör dessa få

möjlighet att verka i konkurrens med varandra.

Vägen till kretsloppssamhället

Sverige har mycket god tillgång till förnybara energikällor vid en internationell jämförelse. När det gäller elektricitet har vi, genom den redan utbyggda vattenkraften, en större tillgång per capita än nästan alla andra industrialiserade länder. Trots detta skulle en mycket snabb omställning av energisystemet medföra avsevärda försörjningsproblem under en övergångsperiod. Ersättningen av kärnkraft och fossila bränslen bör i stora drag ske enligt följande schablon: Hälften effektiviseras bort, hälften ersätts med elkraft, värmeenergi och drivmedel från bioenergi, vindkraft, solvärme, mottryck med mera.

I framtiden måste vi hämta kraft från många olika källor. Det finns alltså ingen enda energikälla som kommer att vara tillräcklig. Utmaningen ligger i att använda rätt källa till rätt ändamål. Att anpassa och kombinera mångfalden av miljövänliga energisystem blir ett nytt och viktigt kunskapsfält.

De styrmedel som vi vill använda för att förändra energisystemet är:

- lagstiftning: För att avveckla kärnkraft och skydda våra sista älvar, älvsträckor och andra outbyggda vattendrag.
- ekonomiska styrmedel: Vi vill ha en hög skatt på fossila bränslen och låg skatt eller skattebefrielse för miljöacceptabel energi.
- statsbidrag: Det behövs bland annat till kommunala energirådgivare och under en övergångsperiod för att stimulera till investeringar i energieffektivisering och byte av energianläggningar.
- statliga investeringsprogram: De ska användas till bland annat ny energiteknik, effektiva energianvändning, järnvägsutbyggnad och effektiva, bekväma trafiksystem för städerna.

Slutligen anser vi att kärnkraften ska bära sina egna försäkringskostnader.

Solenergi utgör en ur mänsklig synvinkel evig energikälla.

Vi vill stimulera till utbyggnad av såväl solvärme som miljövänliga solceller.

Ersättningen av kärnkraft och fossila bränslen bör i stora drag ske enligt följande schablon: Hälften effektiviseras bort, hälften ersätts med elkraft, värmeenergi och drivmedel från bioenergi, vindkraft, solvärme, mottryck med mera.

13. Kommunikation

Dagens kommunikationssystem bygger på ett gammalt och förlegat tänkande. Det måste moderniseras så att miljöstörningarna och förbrukningen av ändliga resurser minimeras. Vi vill att bra kommunikationer ska erbjudas både i glesbygd och i städer. Antalet dödade och skadade i trafiken måste minskas drastiskt.

Miljö- och hälsopåverkan

Transportsektorn svarar för nära en femtedel av landets totala energianvändning och är den största enskilda utsläppskällan när det gäller kväveoxider, kolmonoxid, koldioxid och kolväten. Trafiken bidrar till försurningen, övergödningen av haven, växthuseffekten och bildandet av giftigt så kallat marknära ozon. Människor drabbas indirekt genom cancer, allergi, astma och andra sjukdomar – och direkt genom trafikolyckor och buller. Det är därför viktigt att alla beslutande organ ges laglig möjlighet att ta hänsyn till transporters miljöpåverkan vid all offentlig upphandling.

Val av transportsystem

Det råder sedan länge ett snedvridet konkurrensförhållande mellan de olika transportsystemen, till nackdel för exempelvis järnväg. För att vi ska få en bättre konkurrens mellan transportslagen måste vägtrafik och luftfart belastas med sina samhällsekonomiska och miljömässiga kostnader i stället för att subventioneras. Vi vill därför införa höga miljöavgifter på utsläpp och drivmedel som inte passar in i ett långsiktigt uthålligt samhälle. Ny, energieffektiv teknik måste också ges möjligheter att snabbare slå igenom i praktisk tillämpning.

Vi anser att alla större utbyggnader av transportsystemet ska föregås av genomgripande miljökonsekvensanalyser av olika transportalternativ. Man ska till exempel kunna ställa en utbyggnad av en flygplats mot en ny modern järnvägslinje.

Samhällsplaneringen måste inriktas på att i större utsträckning än i dag ta till vara närliggande resurser och därmed minska transportbehoven. Man ska till exempel i större utsträckning kunna arbeta i närheten av bostaden och/eller utnyttja moderna telekommunikationer eller kollektivtrafik.

Vägtrafik

Vägtrafiken dominerar starkt bland transportslagen, både när det gäller de totala utsläppen av miljöfarliga ämnen och i olycksstatistiken.

Utsläppen från vägtrafiken sker i marknivå. Människor, särskilt små barn, drabbas därför mer direkt av bilavgaser än av luftföroreningar från andra källor. Den övervägande delen av de hälsofarliga ämnen som vi andas in utomhus i stadsmiljön kommer från vägtrafiken. Vi måste vara medvetna om att det inte går att rena utsläppen helt och på så sätt få en miljövänlig trafik. Den enda långsiktigt hållbara lösningen är att användningen av fossila bränslen avvecklas. Vi menar ändå att avgaskraven måste skärpas ytterligare, så att bättre reningsmetoder, miljövänligare drivmedel och bättre motorer tas fram. Vi anser att kraven ska vidgas till att gälla flera av de föroreningar som ingår i avgaserna. Nollutsläpp ska eftersträvas. Diesel ska snarast ersättas med miljövänligare bränslen.

För att utsläppen ska minska är det också viktigt att på olika sätt stimulera resenärer till ökad samåkning, både när det gäller arbetsresor och när det gäller fritidsresor. Godstransporterna måste minska i omfattning och i största möjliga utsträckning ske på järnväg eller med båt. Vägtransporter av miljöfarligt gods medför betydande risker för miljön och för människors hälsa. Det är viktigt att det transportslag som används ger den minsta riskexponeringen.

I trafiken dödas varje år cirka 800 människor, och cirka 30 000 skadas. Ett första mål

Dagens kommunikationssystem bygger på ett gammalt och förlegat tänkande. Det måste moderniseras så att miljöstörningarna och förbrukningen av ändliga resurser minimeras.

Vi vill införa höga miljöavgifter på utsläpp och drivmedel som inte passar in i ett långsiktigt uthålligt samhälle. Ny, energieffektiv teknik måste också ges möjligheter att snabbare slå igenom i praktisk tillämpning.

bör vara att minst halvera såväl antalet trafikolyckor som antalet dödade och skadade inom tre år. Trafiksäkerheten ska förbättras genom att:

- minska vägtrafiken
- sänka hastigheterna
- minska rattonykterheten
- förbättra information och utbildning
- bygga ut och underhålla gång- och cykelbanor bättre
- förbättra kollektivtrafiken

Av såväl trafiksäkerhetsskäl som av miljö- och energiskäl måste vägtrafiken minska kraftigt. I tätorterna kan detta ske genom att bygga ut och förbättra gång- och cykelbanor samt kollektivtrafik. Det är också nödvändigt att kommunerna får möjlighet att använda biltullar och färdavgifter för att styra bort oönskad trafik på ett effektivt sätt.

Spårburen trafik

Vi anser att stora delar av vägtrafiken ska föras över till mer energieffektiv, spårburen trafik. I stället för nya vägar och motorvägar behövs i dag en kraftig utbyggnad av järnvägsnätet för att det om möjligt ska nå ut till landets alla delar. På stornätet ska primära centra sammanbindas med snabba tåg, medan mellanliggande platser ska betjänas med moderna lokaltåg. Till de större städerna måste det finnas pendeltågslinjer med hög turtäthet. I städer måste tunnelbana, spårvagns- och spårbilstrafik utvecklas. Staten har ett helhetsansvar och ska i större utsträckning köpa samhälls-ekonomiskt motiverad persontrafik på järnväg, även om den inte bär sig på företagsekonomiska grunder. Upphandlingen ska ske i konkurrens mellan olika trafikföretag.

Sjöfart

Sjöfarten har den i särklass största andelen av landets godstransporter. Den har också avgörande betydelse för persontransporterna till Finland och Danmark liksom mellan fastlandet och Gotland. Sjöfarten är ett energisnålt transportmedel för godstransporter och kan därför med fördel utnyttjas ännu mer för att ersätta en del av de nuvarande långväga godstransporterna på landsväg. Det gäller särskilt transittrafiken. Sjöfartens miljöfarliga utsläpp är dock alltför omfattande. Vi kräver drivmedel som är bättre för miljön och rökgasrening som kraftigt reducerar utsläppen. Vi kräver

också kraftfulla åtgärder för att minimera riskerna för utsläpp av olja och andra föroreningar till sjöss. Vidare måste färjetrafiken i känslig skärgårdsmiljö begränsas.

Luftfart

Flyget har expanderat kraftigt under senare tid. Det är ett mycket allvarligt hot mot miljön. Flyget är det sämsta färdmedlet vad gäller energiförbrukning per passagerare och det orsakar också stora bullerproblem. Det omfattande flygresande som i första hand västvärlden svarar för måste starkt ifrågasättas från både energi- och miljösynpunkt och med hänsyn till den globala fördelningen. För samma energimängd kan tåget transportera cirka tio gånger så många personer som flyget på sträckan Göteborg – Stockholm. Tidsvinsten med flyg jämfört med tåg och buss är dessutom begränsad på de sträckor som det kan bli fråga om inom södra och mellersta Sverige.

Befolkningsunderlaget räcker bara i undantagsfall för både flyg och tåg eller buss. Därför bör det inte ges tillstånd till några nya flygplatser eller flygplatsutbyggnader, och verksamheten vid befintliga flygplatser bör begränsas genom bland annat skärpta villkor för buller och miljöfarliga utsläpp. Flyget måste minska sin energianvändning och sina miljöfarliga utsläpp.

Informationsteknik

Eftersom många persontransporter i dagens samhälle kan ersättas med telekommunikation är det viktigt att hela Sverige får ett bra telenät för samtal, fax och datorer. För glesbygden är det speciellt viktigt att teletjänsterna utvecklas. Samhället har ett ansvar för att hela landet har en bra och effektiv postgång. Posten kan därför inte tillåtas försämra servicen och öka kostnaderna i glesbygden i jämförelse med städerna. Postgången i glesbygden måste förbättras. Genom bland annat samutnyttjande av samhällets tjänster kan vi få bättre service till lägre kostnad.

Vi är positiva till de möjligheter till kommunikation som informationstekniken erbjuder. Skolan och samhället har ansvar för att tekniken blir begriplig och tillgänglig för alla och inte leder till ökade kunskapsklyftor i samhället.

Av såväl trafiksäkerhetsskäl som av miljö- och energiskäl måste vägtrafiken minska kraftigt. I tätorterna kan detta ske genom att bygga ut och förbättra gång- och cykelbanor samt kollektivtrafik.

Eftersom många persontransporter i dagens samhälle kan ersättas med telekommunikation är det viktigt att hela Sverige får ett bra telenät för samtal, fax och datorer. För glesbygden är det speciellt viktigt att teletjänsterna utvecklas.

Forskning och utveckling

Vi anser att statliga medel ska avsättas för utveckling av ny och modern kollektivtrafik som till exempel snabbtåg, elbuss, spårbuss och spårtaxi.

14. Bostäder

Bostaden är basen för människans, särskilt barnens, uppfattning om omvärlden och verkligheten. Den ska inte bara tillfredsställa grundläggande skyddsbehov. Den ska vara en vilopunkt, en startpunkt, en trygghet och en språngbräda mot yttervärlden.

Vi anser att en bra bostad ska vara allas rättighet. Men vi menar också att människor kan och ska ta ansvar för sitt boende och sin närmiljö. De boende måste därför få möjlighet att delta redan vid planeringen av ny- och ombyggnation. I olika skeden i livet är kravet på boendet olika och därför är det viktigt med ett varierat bostadsutbud. För till exempel ungdomar kan det vara viktigare med låg hyra än stora ytor och hög standard på utrustningen.

Efter garantitiden bör husen regelbundet kontrolleras. Vi anser också att det ska finnas normkrav för en god bostadsstandard.

Boinflytande

Människor ska ha mycket stora möjligheter till inflytande och kontroll av sina hem, oberoende av upplåtelseform. Aktiv självförvaltning ska uppmuntras, både bland de som har hyres- och bostadsrätt. I flerfamiljshus ska boinflytandet gälla huset som helhet och dess närmaste omgivning. När det gäller ombyggnader i hyresrätter ska behoven hos dem som bor i bostaden vara utgångspunkten för de förändringar som görs. Boende som grupp ska ha vetorätt när det gäller gemensamma anläggningar och den enskilde ska ha vetorätt över åtgärder som berör hans eller hennes lägenhet.

Att äga eller hyra sin bostad

Vid försäljning av hyreshus med mer än tre lägenheter ska hyresrättsinnehavarna ha förköpsrätt. Reformen kan genomföras genom en skärpning och utvidgning av lagen om förvärvstillstånd för bostadsfastigheter. Den totala effekten av en sådan bostadsreform blir en spridning av ägande och ansvar och en be-

tydande begränsning av spekulativen i bostadsfastigheter.

Bättre möjligheter för hyresgäster att ta över sin lägenhet minskar inte vårt krav på ett bra fungerande bestånd av hyresrätter där den så kallade allmännyttan, de kommunägda bostadsbolagen, är en del. Kooperativa hyresrätter ska också uppmuntras. Vi säger nej till fria marknadshyror.

Bostadsfinansiering

En grundbult i vår politik är att människor ska ha ett tryggt boende och en rimlig boendekostnad. Ökningen av boendekostnaderna de senaste åren beror på höga byggkostnader, höga räntor och minskande statliga räntesubventioner. För att underlätta en långsiktig bostadsfinansiering med låga eller helst inga räntor vill vi uppmuntra olika former av bosparkassor. Det innebär att låntagaren först sparar till låg eller ingen ränta och därefter får låna ett större belopp till låg eller ingen ränta. I stor skala skulle denna finansieringsform leda till lägre bostadskostnader, både i nybyggen och i äldre fastigheter, och som en bieffekt medverka till att pressa ned räntenivån generellt.

Dessutom vill vi verka för ett billigare byggande, med enklare grundlösningar och med möjligheter till individuella utformningar och självbyggeri.

Fastighetsbeskattning

Vi vill inte beskatta själva boendet men däremot den miljöbelastning som bostäderna medför. Sådana skatter eller avgifter ska handla om val av energisystem, energiutnyttjande, grad av miljöanpassning och infrastruktur. I första hand är det kommunen, där fastigheten ligger, som ska ha rättigheten att ta ut dessa skatter och avgifter. Permanentboende ska gynnas (i förhållande till fritidsboendet). Den nuvarande fastighetsskatten, som bygger på "fiktiva" värden, bör snarast fasas ut.

En grundbult i vår politik är att människor ska ha ett tryggt boende och en rimlig boendekostnad.

Vi vill inte beskatta själva boendet men däremot den miljöbelastning som bostäderna medför. Sådana skatter eller avgifter ska handla om val av energisystem, energiutnyttjande, grad av miljöanpassning och infrastruktur.

Boende i städer

Samhällsplaneringen måste utvecklas så att en bättre regional balans kan uppnås. Det måste råda balans mellan verksamheter, butiker och bostäder i varje stadsdel. Det är viktigt att även de som bor i städer har tillgång till grönområden i sin närmiljö. Det ska föreligga synnerliga skäl för att man vid nybyggande ska få exploatera ett grönområde. För en mer ekologiskt hållbar utveckling i staden måste bland annat transporterna begränsas och miljöpåverkan minskas. Lagstiftningen, främst plan- och bygglagen, måste förändras så att kommunerna kan styra utvecklingen i stadsplanlagt område.

Ekologiskt boende och byggande

Vi kräver att allt ny- och ombyggande ska ske utifrån ekologiska grundprinciper och kretsloppstänkande. Bostaden och dess grannskap ska samordnas med omgivande natur, odling, historisk bebyggelse, bostadsnära arbetsplatser, avfallshantering och kollektivtrafik. Naturliga byggnadsmaterial som minimerar riskerna för allergi, astma och sjuka hus ska väl-

jas. Alla bostäder har goda möjligheter att anpassas ekologiskt. Individer, hushåll, natur och samhälle vinner på att sopor inte blandas och på att ekologiska avlopps- och toalettsystem införs. Viktiga inslag i en ekologisk anpassning är kompostering, minskad energianvändning och att skapa förutsättningar för odling.

Vi anser att experimentell ny- och ombyggnad efter ekologiska principer, i alla former, ska stödjas. I städer är det extra viktigt att bygga om till ekologiskt boende utifrån olika lokala förutsättningar.

Sjuka hus

I dag finns en småhusgaranti och byggfelsförsäkring för flerbostadshus. Vi vill utvidga byggfelsförsäkringen till att också omfatta arbets- fritids- och skollokaler. Det behövs en återkommande kontroll av fukt, mögel, radon, elektromagnetiska fält, ventilation, materialtillstånd och energibalans med mera. Alla ska ha rätt att bo i en miljö som inte innebär akuta hälsorisker utan att det innebär en större boendekostnad för dem. En satsning på allergimärkta fastigheter bör göras.

Vi kräver att allt ny- och ombyggande ska ske utifrån ekologiska grundprinciper och kretsloppstänkande.

Vi anser att experimentell ny- och ombyggnad efter ekologiska principer, i alla former, ska stödjas. I städer är det extra viktigt att bygga om till ekologiskt boende utifrån olika lokala förutsättningar.

15. Kultur

Kulturen spelar en mycket stor roll för den enskilda människan och bör också göra det för samhällsutvecklingen. I ett gott samhälle flödar det fria kulturlivet. Skapande verksamheter värderas högt. Där bryts åsikter och värderingar på ett sätt som gör att vi människor kan växa och bli öppna, starka och fria. Musik, måleri, foto, teater, hantverk och dans har alla stor betydelse för människans utveckling. För barn och skolor är det speciellt viktigt att få många möjligheter att uttrycka sig. Därför vill vi att skapande verksamheter ska få ett betydligt större utrymme i förskolor och skolor. Konsten är en viktig kunskapskälla.

Skapande verksamhet har också en läkande kraft och bör därför användas som terapi i olika vårdinsatser. Alla människor och människor i alla åldrar ska ha möjlighet att i större utsträckning än i dag utöva kulturella aktiviteter och ges tillfälle att ta del av andras skapande.

Kulturens finansiering

En stor del av den nuvarande kulturen bär sina egna kostnader i form av avgifter och försäljning av konstverk, föreställningar med mera. Vi anser att den del av kulturen som har svårt att bära sina kostnader ska få statligt, regionalt eller kommunalt stöd.

Genom generella kulturfonder, som exempelvis Författarfonden, vill vi förbättra de ekonomiska möjligheterna för kulturarbetare att utöva sitt yrke. Vi kräver ökade insatser och förbättrade möjligheter för nationella och regionala kulturinstitutioner och fria grupper att framträda över hela landet. Svensk film ska ges goda ekonomiska möjligheter att utveckla både bredd och kvalitet.

Vi anser att ett rikt kulturutbud är avhängigt både de klassiska institutionerna som Dramaten och Operan, de fria kulturgrupperna och inte minst alla människor som finner lust i att vara kulturellt aktiva. I nedskärningstider är

det viktigt att förhindra att olika kulturnivåer tvingas konkurrera med varandra.

Etiska regler måste gälla vid sponsring. För konstnärlig utsmyckning av offentliga lokaler bör minst en procent av byggkostnaderna avsättas.

Medier

Mångfald i medierna är av stor betydelse för yttrandefrihet och demokrati. Det gäller både ägande och utbud. Det är också viktigt att värna om möjligheten att yttra sig. Både offentliga och privatägda medier har ett stort ansvar för att hålla en öppen och bred debatt levande i viktiga samhällsfrågor. Vi vill bevara presstödet så att mångfalden garanteras i tidningsvärlden. Vi vill också avskaffa moms på böcker.

Reklam skapar normer i samhället. Den propagerar för ägandets och köpandets filosofi och livsstil snarare än levandets och varandets. Reklamens makt över och påverkan på våra liv är redan alltför stor. Vi vill därför arbeta för att minska utbudet av reklam i samhället. Reklam riktad till barn ska vara förbjuden. Vi vill värna om och utvidga de öar av köpfrid som ännu finns i vår vardagsmiljö. Bland annat vill vi bevara reklamfria radio- och TV-kanaler med hög kvalitet och ett brett programutbud.

Rättigheter måste kopplas till ansvar. De licensfinansierade TV- och radiokanalerens kvalitetsansvar ska hävdas genom en stark granskningsnämnd och något annat slag av brukarinflytande. Videoproducenter och kommersiella TV-kanaler har missbrukat sin frihet genom att använda underhållningsväld och (barn-) pornografi i sin kamp om tittarna. Därför accepterar vi förhandsgranskning av biografernas filmutbud och förordar samma förhandsgranskning av videofilmer.

Bibliotek och muséer

Biblioteken är en viktig källa till fri information och en omistlig förutsättning för det of-

För barn och skolor är det speciellt viktigt att få många möjligheter att uttrycka sig. Därför vill vi att skapande verksamheter ska få ett betydligt större utrymme i förskolor och skolor.

Vi vill bevara presstödet så att mångfalden garanteras i tidningsvärlden. Vi vill också avskaffa moms på böcker.

fentliga samtalet. Vi anser att välförsedda och offentligt finansierade bibliotek över hela landet ska garantera allmänheten tillgång till ett brett kulturutbud. Boklånen ska vara avgiftsfria. Bibliotekens förekomst och kvalitet ska garanteras i lag.

Muséer är en naturlig mötesplats mellan framtid och forntid, mellan kulturer och skilda folkslag och för människor med olika specialintressen. För att säkra existensen, kvaliteten och tillgängligheten ska muséer få statsbidrag med lokal och regional karaktär. Bildkonst och annan utställningsverksamhet bör också stödjas genom att stat och kommun tillhandahåller ändamålsenliga utställningsmöjligheter.

Musikundervisning

Vi vill uppmuntra musik- och kulturskolor. Alla, oavsett var de bor i landet och oberoende av inkomst, ska ha möjlighet att prova på att spela ett musikinstrument. Ungdomar ska erbjudas repetitionslokaler till en rimlig hyra.

Kulturminnesvård

Vi kräver ökade ekonomiska resurser för kulturminnesvård. Byggnader, minnesmärken och andra kulturmiljöer, såväl i stad som på landsbygd, måste bevaras och vårdas för framtiden. Detta inkluderar även kulturlandskapsvård.

Lokala kulturyttringar

Den mångfacetterade bild av kulturyttringar som uppbyggs av lokala folkrörelser kring bygdespel, marknader, byggedagar med mera stärker sammanhållningen mellan människor. Det är viktigt att den lokala kulturen fortlever och kan utvecklas.

Språkliga minoriteter

Sverige har under århundraden förtryckt och missgynnade nationella och språkliga minoriteter. Därför har Sverige i dag ett stort ansvar för att stödja både den samiska och den finska kulturen och språket, även tornedalsfinska. Det kan till exempel ske genom ekonomiska bidrag till litteratur, teater, musik med mera. Samma stöd bör ges till utövare av invandrar-språk. För att minska spänningar, konflikter och misstroende mellan invandrarkulturer, samer och övriga svenskar är det väsentligt att mer aktivt stödja möten mellan de olika kulturtraditioner som finns inom landet.

Kulturutbyte

Ett ökat internationellt kulturutbyte, inte bara inom Europa utan även med övriga delar av världen, är spännande, intressant och viktigt för vår egen kulturella utveckling. Ökad kunskap och förståelse för andra kulturer är också nödvändig för att motverka internationella konflikter, främlingsfientlighet och rasism.

Folkrörelser

Sverige och de övriga nordiska länderna har genom sina folkrörelser en speciell historia och en levande samhällskraft som det är viktigt att värna om. Folkrörelserna har spelat en avgörande roll för utvecklingen av demokrati och solidaritet. Vi ser folkrörelserna i dag som en nödvändig motkraft till kommersialisering och utarmning av kulturmiljön, men de bidrar också med att utveckla en mer aktiv och deltagande demokrati. De ger människor kunskaper, insikter och möjligheter att utveckla sin egen förmåga. Vi vill främja de fria folkrörelsernas utveckling genom att förbättra de ekonomiska villkoren och möjligheterna att finansiera verksamheten.

Idrott

I Sverige är idrottsrörelsen den största folkrörelsen. Det är därför viktigt att den förmår behålla karaktären av en bred folkrörelse och att demokratin i föreningarna bevaras och fördjupas. I en folkrörelse ska män och kvinnor samlas och umgås på lika villkor. Därför måste kvinnoidrotten ges bättre förhållanden, träningstider och ekonomiska villkor än i dag.

Samhällets resurser ska i första hand kanaliseras till flick- pojk- och breddidrotten, det vill säga den del av idrotten där de allra flesta kan vara med. Till breddidrotten räknar vi också handikapp- korp- och motionsidrott. Vi anser att de idrottsföreningar som breddar sin verksamhet och försöker aktivera barn och ungdomar utanför den "ordinarie" verksamheten ska kunna söka extra medel från de statliga lotterierna.

Som kulturform har idrotten en lång och gedigen historia. I takt med det övriga samhället har idrottens värderingar, traditioner och ideologier utvecklats. Dagens huvudfrågor och problem måste lösas med gemensamma ansträngningar av politiker och idrottsledare. Vi

Vi anser att välförsedda och offentligt finansierade bibliotek över hela landet ska garantera allmänheten tillgång till ett brett kulturutbud.

I en folkrörelse ska män och kvinnor samlas och umgås på lika villkor. Därför måste kvinnoidrotten ges bättre förhållanden, träningstider och ekonomiska villkor än i dag.

får inte tveka när det gäller att komma till rätta med idrottens avarter. Till dessa hör den långt drivna kommersialiseringen, läktarvåldet och den svårupptäckta dopingen. I detta arbete måste idrottsrörelsen ta sitt ansvar. Kommerciella intressen riskerar att helt dominera elit-

idrotten, vilket gör idrott till en industri och reducerar utövaren till en produktionsfaktor. En sådan utveckling ligger inte i samhällets intresse att stödja. Då har idrotten förlorat sin själ.

16. Rättsfrågor

Vår rättssyn grundar sig på övertygelsen om alla människors lika värde oavsett etniskt ursprung, kön, ålder etc. Vår samhällsidé bygger på tanken att människor är aktiva, att de vill och kan ta ansvar och att de har positiva utvecklingsmöjligheter.

Samhällsförändringar i stort, bättre gemenskap i bostadsområden och i arbetslivet, ändrade könsroller, garanterad ekonomisk grundtrygghet och ett samhälle där alla behövs och känner ansvar för sin närmiljö, både förebygger brott och underlättar återanpassningen för de redan dömda.

Internationella överenskommelser

Sverige har anslutit sig till ett stort antal internationella överenskommelser som gäller mänskliga rättigheter, miljöfrågor med mera. Internationella avtal och konventioner, som riksdagen ratificerar, ska införlivas i svensk lag, såvida detta inte utgör intrång på den svenska grundlagens rättighets- och skyldighetsparagrafer. Vi anser att en internationell miljödomstol ska upprättas.

Grundläggande fri- och rättigheter

I grundlagen beskrivs våra grundläggande fri- och rättigheter. Vi anser att framför allt en fri- och rättighet saknas, nämligen rätten till en god livsmiljö, det vill säga friheten och rättigheten att andas frisk luft, dricka rent vatten och vistas i ostörd natur; fri från föroreningar och buller. Vi anser också att rätten att slippa bära vapen och medverka i krigshandlingar ska garanteras i ett modernt, civiliserat samhälle.

Växternas och djurens talan

En brist i dagens miljö rätt är att få kan föra talan på ekologisk grund. Vi vill att såväl berörda enskilda som ideella organisationer ska få vara sakägare; få talerätt och därmed kunna föra naturens talan vid rättslig prövning av exploateringar och andra miljö störningar.

Barnens rätt

Barnens rättigheter måste tillgodoses utifrån deras egna utgångspunkter och inte från de vuxnas. Barnkonventionen ska införlivas i svensk lag. Vi anser att det måste vara en prioriterad uppgift att skydda alla barn mot alla sorters övergrepp. Ett heltäckande förbud ska införas mot all ickeförsvarlig befattning med barnpornografi. Oavsett i vilken form de presenteras kommer vi aldrig att acceptera att barn förekommer i pornografiska framställningar.

Vid rättegångar där barn är inblandade (brottmål, vårdnadsfall, omhändertagandemål etc) måste det vara barnets självklara rättighet att personer med god erfarenhet av barn ingår i domstolen. Dessutom måste det finnas ett juridiskt biträde för barnet. Stor hänsyn bör tas till barnets egna önskemål och villkor.

Polisväsendet

Vi anser att polisen ska arbeta i samarbete med andra organisationer för att förebygga brott. Närpolisverksamhet som ger person- och lokalkännedom är en viktig del i det brottsförebyggande arbetet. Specialpolis med adekvat utbildning krävs för till exempel narkotika-ekonomiska- och miljö brott.

Internationellt polissamarbete är viktigt och bör ske i mellanstatlig och bilateral form. Därför bör Interpol stärkas. Däremot bör Sverige inte medverka i Europol, som dels dubblar Interpol, dels syftar till att upprätta en överstatlig poliskår.

Kriminalpolitik

Kriminalpolitik förknippas ofta med statliga eller offentliga åtgärder som är avsedda att rikta sig direkt mot brottsligheten. Den handlar då dels om det regelverk med vidhängande straffbestämmelser och dels om den kontrollapparat med polis, åklagare, domstolar och kriminalvård som på olika sätt ska övervaka att

Vår rättssyn grundar sig på övertygelsen om alla människors lika värde oavsett etniskt ursprung, kön, ålder etc. Vår samhällsidé bygger på tanken att människor är aktiva, att de vill och kan ta ansvar och att de har positiva utvecklingsmöjligheter.

Ett heltäckande förbud ska införas mot all ickeförsvarlig befattning med barnpornografi.

reglerna följs. Vi anser att kriminalpolitik omfattar mycket mer, där ingår även den generella välfärdspolitiken: en social bostadspolitik och en skola som är öppen för alla. Förskolor och fritidsverksamhet där barn från olika bakgrund och miljöer möts och som inte som i många andra länder, riktar sig enbart till riskgrupper, är andra exempel på utvidgad kriminalpolitik. Åtgärder som bidrar till att stärka skyddsneten för barn och ungdomar i riskzonen eller som motverkar att stora grupper av människor slås ut och marginaliseras, är minst lika eller kanske till och med mer betydelsefulla i det kriminalpolitiska arbetet, än det som utförs inom rättsväsendet.

Fängelsestraff har inte varit någon särskilt framgångsrik metod när det gäller att avskräcka från brott eller förebygga återfall i brott. Därför är det viktigt att se i vilken utsträckning det går att finna alternativ till fängelse. Vi anser att det måste utvecklas trovärdiga alternativ till fängelsestraff; inlåsning i anstalt måst bytas ut mot mindre destruktiva och kostnadskrävande modeller. Detta gäller inte minst de vanligt förekommande korta fängelsestraffen i vårt land. I sådana fall kan andra former av frihetsinskränkande åtgärder vara mer lämpliga, med hänsyn till det brottsförebyggande syftet bakom samhällets ingripande. Vi hävdar att rätt utformade, icke frihetsberövande påföljder kan ha en bättre rehabiliteringseffekt än fängelsestraff och samtidigt en lika stor avskräckningseffekt. Innehållet i frivården bör öka väsentligt. Övervakningen måste bli mer påtaglig och kräva större aktivitet från klienternas sida. Frivården bör lägga ner ökade resurser på att genast vid frigivningen ta hand om klienter som ska stå under övervakning och bistå dem under den första tiden i frihet.

Ungdomsbrottslighet

Vi anser att brottslighet under ungdomsåren kan förebyggas och förhindras. Barn med behov av stöd och hjälp måste uppmärksammas på ett tidigt stadium. Barnomsorgen och skolan måste få ordentliga resurser för att hjälpa barn och ungdomar med problem, så långt som möjligt i samarbete med föräldrarna.

Om ungdomar begår brott måste samhället reagera och agera snabbt, redan vid det första brottstillfället. Detta kan ske genom ”medling”

mellan brottsling och brottsoffer, vars syfte är att nå en uppgörelse. Den som har begått ett mindre lagbrott får genom medling chans att göra rätt för sig utan att hamna i något kriminalregister.

Etniskt våld

Vi anser att ingen människa på grund av sitt etniska ursprung ska utsättas för hot, våld, trakasserier eller diskriminering. Denna grundläggande rättighet ska lagen klart uttrycka. Alla människors lika värde ska garanteras av samhället på alla nivåer. Vi anser att det är ytterst viktigt att aktivt arbeta mot rasism. Vi vill därför skärpa nuvarande lagar och praxis. Vi anser att alla former av rasistisk verksamhet, oavsett om det sker via användandet av vissa symboler i detta syfte eller spridande av skriftligt material etcetera, är hets mot folkgrupp. Detta kan inte tolereras i ett civiliserat samhälle.

Våld mot homosexuella

Vi anser att det är mycket viktigt att motarbeta negativa attityder till homo- och bisexuella. Ingen människa ska utsättas för hot, våld, trakasserier eller diskriminering på grund av sin sexuella läggning. Vi hävdar att förbudet i lagen mot hets mot folkgrupp även ska gälla sådan hets som riktar sig mot homo- och bisexuella.

Homosexuella ska få gifta sig på samma villkor som heterosexuella och ha samma rättigheter, vilka inbegriper adoption av barn och gemensam vårdnad av barn från tidigare förhållande.

Mäns våld mot kvinnor

Våld som utövas i nära relationer, ofta dolt för omvärlden, är ett stort samhällsproblem. Vi anser att det i första hand är förövarna, männen, som ska ändra sitt beteende. Utgångspunkten ska inte vara att begränsa kvinnors handlingsutrymme genom olika skyddsanordningar och insatser i efterhand. Det är viktigt att formulera lagar och åtgärder utifrån kvinnors erfarenhet, samt ändra terminologin så att den beskriver verkligheten ur ett kvinnoperspektiv.

Det krävs ett snabbt, samordnat och konsekvent agerande från myndigheter, organisationer och enskilda vid våld mot kvinnor. In-

Vi hävdar att rätt utformade, icke frihetsberövande påföljder kan ha en bättre rehabiliteringseffekt än fängelsestraff och samtidigt en lika stor avskräckningseffekt. Innehållet i frivården bör öka väsentligt.

Homosexuella ska få gifta sig på samma villkor som heterosexuella och ha samma rättigheter, vilka inbegriper adoption av barn och gemensam vårdnad av barn från tidigare förhållande.

formation om orsaker till, och mekanismer bakom, mäns våld mot kvinnor måste föras ut på ett systematiskt och genomtänkt sätt till alla personalkategorier som kommer i kontakt med misshandlade kvinnor. Alla berörda handläggare vid polis, åklagarmyndigheter samt domstolar ska kontinuerligt utbildas i dessa frågor. En grundförutsättning för att kvinnor ska våga anmäla att de utsatts för brott är att de har förtroende för rättsväsendet. Vi anser att de som utnyttjar prostituerade ska straffas.

Brottsoffer

Brottsoffrens ställning måste förbättras. Allt för många brottsoffer vågar inte inför polis eller domstol berätta vad som har hänt. Vi anser därför att alla som drabbas av våldsbrott ska erbjudas juridisk hjälp, till exempel målsägandebiträde, och vid behov annan stödperson. Ansvaret för stöd och hjälp till brottsoffer vilar på samhället, som ska ställa upp med ekonomisk ersättning, samtalsterapi och vad som i övrigt krävs för att offret så långt som möjligt ska kunna återgå till ett normalt liv. Frivilliga och ideella grupper, som kvinno- och brottsofferjourer, måste också få resurser för att ta emot hjälpsökande dygnet runt.

Medborgarvittne och vittnesskydd

Vi vill att alla ska ha rätt att begära och få ha ett medborgarvittne närvarande, även vid kontakter med andra myndigheter än polisen. Vi vill garantera allmänheten insyn och inflytande i domstolar och andra myndigheter genom att lekmän är ledamöter i beslutande organ. Vid utredningar om brott och vid andra myndighetskontakter som kan innebära ingrepp i den personliga friheten ska närvaro av medborgarvittne kunna krävas.

Att vittna är en samhällsplikt och samhället ska också skydda vittnen så att de utan risk för repressalier ska kunna utföra denna plikt. Det är ett hot mot rättssäkerheten att misstänka eller andra inblandade ska kunna skrämja vittnen till tystnad. Vittnesersättning ska också täcka vittnets kostnader.

Alkohol och drogförebyggande arbete

Missbruk av alkohol och narkotika är ett av samhällets allvarligaste sociala och medicinska problem. En mycket stor andel av brottsligheten har på ett eller annat sätt samband med

missbruk. Vi anser därför att åtgärder mot alkohol- och narkotikamissbruk är av central betydelse för det brottsförebyggande arbetet.

Miljöbrott och brottsbekämpning

Polis, åklagare och domare måste få bättre utbildning i hur man bekämpar miljöbrott. Vi anser att fler typer av miljöskadegörelse än i dag ska betraktas som miljöbrott och att dess preskriptionstid ska vara 25 år. Straffen behöver dessutom skärpas. I företagsverksamhet ska även juridiska personer vara straffansvariga. Vi vill dessutom inrätta särskilda åklagartjänster för miljöbrott.

Vi anser att ekonomiska brott, miljöbrott och organiserad brottslighet ska bekämpas på ett mer effektivt sätt och ges högre prioritet. Samma sak gäller våldsbrotten, dit vi räknar misshandel, våldtäkt och övergrepp mot barn.

Integritetsskydd

Allt mer av våra liv går att spåra och kontrollera i databaserade register. De har allt snabbare söksystem och globala nätverksanslutningar. Steg för steg genomförs lagar som möjliggör för myndigheter att avlyssna, kontrollera och registrera människor. Register som byggs upp för att bekämpa brottslighet är desamma som kan användas mot människor i andra syften. Vi anser att den personliga integriteten måste skyddas, ibland på bekostnad av effektiviteten. Registrering av människor hos polisen ska ske först när dom är avkunnad och den anklagade har dömts som skyldig. Kameraövervakning på offentliga platser ska inte kunna ske utan tillstånd och synlig information om vad som sker. Alla registrerade ska i princip ha rätt att ta del av samtliga registeruppgifter om sig själva, även till exempel SÄPOs register. Beslut om undantag ska användas restriktivt av domstol; endast om det behövs för att skydda brottsutredning eller nationella säkerhetsintressen.

Den framväxande gentekniken kan också innebära ett hot mot integriteten. Vi vill lagstifta om att information framtagen med genteknik endast får användas i sjukvårdssyfte, inte av arbetsgivare eller försäkringsbolag.

Konsumenträtt

Lagen måste i större utsträckning hävda konsumenternas intressen och ta hänsyn till att

Vi anser att fler typer av miljöskadegörelse än i dag ska betraktas som miljöbrott och att dess preskriptionstid ska vara 25 år.

Den framväxande gentekniken kan också innebära ett hot mot integriteten. Vi vill lagstifta om att information framtagen med genteknik endast får användas i sjukvårdssyfte, inte av arbetsgivare eller försäkringsbolag.

producenter och återförsäljare har tillgång till betydligt mer information och kunskaper om varor och tjänster. Särskilt viktigt är det att skydda konsumenterna mot hälsofarliga och miljöfarliga produkter samt mot oseriös och dyr kreditgivning.

För att garantera en viss köpfrid motsätter vi oss påträngande reklam och marknadsföring som inte konsumenten har efterfrågat. Vi kräver lagstiftning som garanterar fullvärdig konsumentupplysning såväl om tjänster och produkter som om företag. Vi vill också införa en lagstadgad, generell och offentligt övervakad allergi- och miljömärkning med så kallad livscykel-specifikation för alla varor.

Allemansrätten

Allemansrätten är en urgammal sedvanerätt som bland annat innebär att alla har rätt att vistas i skog och mark utan att be markägaren

om lov. Denna rätt måste få ett bättre skydd i grundlagen. Allemansrätten får inte missbrukas i kommersiella syften.

Samvetsvägran och ekologiskt nödvärn

Vi anser att bestämmelser ska införas som gör det möjligt att utan påföljd vägra att utföra visst arbete. De ska gälla om man riskerar liv eller hälsa för sig själv eller någon annan person, begår brott, sprider massförstörelsevapen eller gift eller skadar känsliga miljöer.

Vi anser att reglerna om nödvärn i svensk lag ska kompletteras med en regel om att den som söker avvärja ett pågående eller överhängande ingrepp i känsliga naturmiljöer handlar i nödvärn. Dock får denna nödvärnsprincip inte legitimera våld mot människor och djur eller skadegörelse mot annans egendom.

17. Utbildning

Framtidens skola

Vår syn på skolan bygger på att alla människor i grunden är aktiva och kreativa, med en möjlighet att bli solidariska, ansvarstagande, kärleksfulla och empatiska vuxna. Vi delar inte idén om att den äldre generationen äger en objektiv kunskap som kan och bör överföras på barnen. När vi betraktar vår hotade jord och vår blödande mänsklighet är det lätt att inse behovet av ett nytt synsätt på utbildning.

Vi vuxna ska ställa upp på barnen i deras sökande efter kunskap. Vi bör ge dem en trygg och spännande miljö och sträcka ut handen när eleven behöver stöd – både kunskapsmässigt och socialt.

Skolans miljö är pedagogikens kärna. Den bör vara en tummelplats för barnens livslust, äventyrlust, kreativitet, upptäckarglädje och vila. Här ska finnas möjlighet att botanisera, bygga, experimentera, sjunga, spela, leka, sova, springa, räkna... Här ska vuxna berätta, besvara, visa, stödja... Här ska man finna olika språk, astronomiska kikare, böcker, kök, cykel-pumpar, uppslagsverk, trummor, växthus... Ju rikare miljö skolan kan erbjuda desto bättre möjligheter får eleverna att utvecklas.

Som individer behöver barnen tycka om sig själva sådana de är, oavsett prestation. Barn, som är starka och trygga i sig själva, vågar också ge av sig själva. Ett medmänskligt perspektiv på omvärlden blir då möjligt.

Vi anser att undervisningen ska bygga på en helhetssyn där människan betraktas som en medvarelse i det stora ekologiska samspelet. Detta ska gälla alla skolformer, från förskola till högskola och annan vuxenutbildning. Kunskap och färdighet, teori och praktik är lika viktiga i en sådan process. Eleverna ska uppmanas att utveckla och använda sin tankeförmåga, sina känslor, sin vilja, sin nyfikenhet, sin handlingskraft och sin fantasi. Undervisningen ska vara en växelverkan mellan teori

och praktik och ge eleverna kunskaper som är förankrade i verkligheten.

Vi anser att skolan ska vara en skola för alla, där barn med olika förutsättningar, från olika miljöer och med olika religionsinriktningar fostras att leva tillsammans med respekt för varandras egenart; en positiv arbetsplats dit alla går med glädje och där elever och lärare kan samverka väl. Därför är det viktigt att skolan har goda resurser i form av skolpsykologer och kuratorer liksom en välutbildad lärarkår med goda möjligheter till fortbildning och med kunskap och erfarenhet av att hantera problem inom skolan.

Undervisningens innehåll

För att överleva som art på jorden måste människan utveckla en ekologisk förståelse. Det räcker inte att bara känna till, vi måste också förstå och respektera naturens lagar. En större kunskap och insikt om ekologi och förhållandet mellan människa och natur kan skapas genom att sådana aspekter i större utsträckning tas upp som en naturlig del av undervisningen i skolans olika ämnen och inte bara i undervisningen inom det naturvetenskapliga området.

Som sociala varelser måste vi också förstå vår kulturella särart och de historiska skeenden som format samhället. Barnen behöver insikt i sin egen historia och vetenskap om att de är med och formar framtiden. Ett brett och medmänskligt perspektiv på omvärlden är viktigt om denna framtid ska bli fredlig. Förståelsen och respekten för andra folk och kulturer är livsviktig liksom jämställdhet mellan könen.

Hantverk och estetiskt arbete ska genomgå skolan. Förutom att öva grundläggande färdigheter i tal, läsning, skrivning och räkning, ska alla ges goda möjligheter att uttrycka sig i bild, musik och drama. Genom elevernas skapande frigörs positiva krafter som har en gynnsam inverkan på hela arbetsklimatet i skolan.

Skolans miljö är pedagogikens kärna. Den bör vara en tummelplats för barnens livslust, äventyrlust, kreativitet, upptäckarglädje och vila.

För att överleva som art på jorden måste människan utveckla en ekologisk förståelse. Det räcker inte att bara känna till, vi måste också förstå och respektera naturens lagar.

I dagens och framtidens samhälle är det av större betydelse att tillägna sig en bred allmänkunskap om samhället än att tidigt specialisera sig inom ett yrkesområde. Vi förespråkar en deltagande demokrati där besluten förs närmare människorna. Ett sådant samhälle förutsätter stor medvetenhet och god allmänbildning bland medborgarna. Den demokratiska fostran är därför central och i vår framtida skola är alla delaktiga i beslutsprocesserna. Det sociala samspelet med dess problem och möjligheter uppmärksammas och ses som en resurs och inte som en konkurrent om tiden.

I skolan bör ett tvärvetenskapligt arbetssätt främjas. Krittiskt tänkande, analys och problemlösning bör vara en naturlig del av alla undervisningsmoment. Det är viktigt att eleverna lär sig att själva söka kunskap på ett kreativt sätt. De värderingar skolan står för ska vara öppet redovisade, kunna ifrågasättas och tåla prövning. Skolan måste bli bättre på att i sitt material framhäva alternativa kvinnliga och manliga förebilder liksom en historiesyn som tar upp andra perspektiv än den vite europeiske mannens.

Vidare måste freds- och miljöundervisning, såväl som undervisning i konflikthantering och samlevnad, ges ökad vikt och större utrymme i grund- och gymnasieskolan.

Självstyrande skolor

Vi förordar små och självstyrande skolor. Stora skolor bör delas upp i självstyrande enheter. För både små och stora skolor är det mycket viktigt att ekologin står i centrum för både bebyggelse och konsumtion. Varje skola ska ha en styrelse bestående av skolpersonal, elever och föräldrar; på gymnasieskolorna ser vi gärna styrelser med elevmajoritet. Dessa styrelser ska, med utgångspunkt i läroplanen och skolans allmänna övergripande mål, kunna fatta beslut i alla övergripande frågor som rör verksamhet och drift.

För att öka elevdemokratien bör eleverna själva vara med och planera innehåll och form på utbildningen.

Mångfald och lokala lösningar

Vi vill se en utveckling i riktning mot allt fler skolor med olika pedagogiska idéer och ämnesinriktningar. Detta ger möjlighet till frihet, valmöjligheter, kreativitet och lokala lös-

ningar. Denna utveckling får dock inte leda till ett segregerat skolsystem. Vi verkar för att alla elever inom det obligatoriska skolväsendet garanteras en likvärdig utbildning oavsett hemort.

Alla skolor som följer skollagen och läroplanen och som är öppna för alla barn oberoende av kulturell bakgrund och religionsinriktning ska ha likvärdiga ekonomiska villkor. Bidraget från samhället måste därför beräknas efter de lokala förutsättningar som råder. Undervisningen vid grundskolor, gymnasieskolor, högskolor, den kommunala vuxenutbildningen och folkhögskolor ska i huvudsak vara offentligt och solidariskt finansierad.

Individualiserad undervisning för alla

Elever med fysiska, psykiska eller sociala funktionshinder ska tillförsäkras en god undervisning anpassad till elevens behov och förutsättningar. De ska erbjudas möjlighet att välja att delta i vanlig klass eller i speciell grupp. Undervisningen ska läggas upp i samråd med föräldrarna.

Lärarutbildning

Lärarna utgör en av landets viktigaste yrkesgrupper. Vi vill därför understryka behovet av gedigen lärarutbildning som förberedelse för läraryrket. Pedagogisk skicklighet, dvs förmåga att förmedla, lyssna och förstå, bör jämföras med traditionella ämneskunskaper. En bred arbetslivserfarenhet ska enligt vår mening räknas som särskild merit vid antagningen till lärarutbildningen.

Betyg

Eleverna ska inte betygsättas i grundskolan. Återkommande formella samtal med elev och föräldrar ska ske för att ge eleven stöd i skolarbetet. Det nuvarande betygssystemet på gymnasiet ska avskaffas och ersättas med betygen "godkänt" och "icke godkänt".

Intagningen till gymnasieskolan och högskolan ska ske utifrån elevens intresse och de krav på förkunskaper och personliga förutsättningar som respektive utbildning ställer. Om antalet platser är färre än antalet sökande ska i första hand antalet platser ökas så långt det är möjligt. I andra hand får antagningstest användas.

I dagens och framtidens samhälle är det av större betydelse att tillägna sig en bred allmänkunskap om samhället än att tidigt specialisera sig inom ett yrkesområde.

Alla skolor som följer skollagen och läroplanen och som är öppna för alla barn oberoende av kulturell bakgrund och religionsinriktning ska ha likvärdiga ekonomiska villkor.

Kommunal vuxenutbildning

Den kommunala vuxenutbildningen behöver stärkas för att motsvara de krav som ett samhälle i förändring ställer. Vi vill att människor ska få bättre möjligheter till vidareutbildning och komplettering för att läsa på högskola eller skaffa sig en bredare yrkeskompetens.

Folkhögskola

Folkhögskolorna utgör väsentliga inslag i det svenska utbildningsväsendet, både genom sina specialutbildningar och genom den möjlighet till en andra chans som de erbjuder människor. Folkhögskolor har också stor betydelse för invandrare, genom att de förutom ämneskunskaper ger kunskaper om hur det svenska samhället fungerar.

Folkhögskolan ska garanteras bibehållen frihet och tillräckliga resurser för att behålla och utveckla sin särart. Verksamheten inriktas på att utveckla individens personlighet och förmåga till samhällsansvar och bedrivs under demokratiska arbetsformer.

Högskola

Vi anser att högskolan ska vara ett dynamiskt centrum både för nytt vetande och för mänsklig utveckling. Den ska vara en förändrande kraft och i hög grad inriktas på att lösa de avgörande problem som mänskligheten står inför. Dessa problem kan sällan avgränsas inom traditionella ämnesområden. Ett mer utvecklat samarbete mellan olika forskare, ämnen, fakulteter och högskolor blir alltmer nödvändigt.

Högskoleutbildningen ska inte bara vara en yrkesutbildning. Studierna ska också ge studenterna en helhetssyn och utveckla deras personlighet, även vid fördjupning och specialisering. Den viktigaste förändringen att genomföra är att formulera nya mål för högskolan, med utgångspunkt i en helhetssyn och en vidgad kunskapssyn. Detta kommer att påverka både kursammansättning och ämnesinnehåll, liksom inriktningen av studier och forskning. Tvärvetenskapliga kurser och arbetssätt ska uppmuntras.

Utbildningen i miljöfrågor måste förbättras för ett flertal yrkesgrupper. Särskilt betydelsefullt är det att den förbättras för kategorier som har inflytande över hur lagstiftning och andra miljörelaterade åtgärder genomförs.

Det handlar bl.a. om åklagare, poliser, ingenjörer och ekonomer.

Vi vill undvika en alltför intim koppling mellan högskolan och näringslivets kortsiktiga intressen. Som källa till ny och ofta obekvämd kunskap måste högskolan ha en hög grad av självständighet.

Staten ska garantera medel för en bra grund- och forskarutbildning, utan att den årliga redovisningen snävt ska styra nästa års finansiering. Risken att kvaliteten raseras är stor om en institution eller enhet måste producera färdiga studenter för att garantera nästa års budget. En högskola kan inte bedrivas enligt samma principer som ett företag att utbilda studenter kan inte jämföras med att producera varor.

Distansundervisning

Vi vill bygga ut och utveckla distansundervisningen för att åstadkomma en regional rättvisa i tillgängligheten till högre studier. Samhället och skolan har ett ansvar att öka tillgängligheten till datakommunikation, så att klyftan mellan de som har datorer och datakunskaper, och de som inte har minimeras.

Studiefinansiering

En lösning av problemet med studenternas ekonomiska situation är att införa någon form av studielön. Vuxenstuderande inom folkhögskola, högskola mm har ofta redan bildat familj med barn och har därmed ekonomiska åtaganden. För att dessa ska kunna ges en verklig möjlighet till utbildning, utan att familjen drabbas, vill vi att barntillägget i det särskilda vuxenstudiestödet återinförs.

Forskning

Forskningens etiska och moraliska komplikationer måste ständigt lyftas fram. En praktiskt tillämpad etik ska i högre grad än i dag styra hur forskningsresurserna fördelas. Miljöpartiet anser att försiktighetsprincipen ska tillämpas i all forskning som kan ha stora och oförutsägbara konsekvenser, liksom i situationer som innebär psykologiska och etiska experiment. Detta gäller t.ex. fosterdiagnostik och reproduktionsteknik för människor. Det gäller också bioteknik och i allra högsta grad genteknik.

Miljöforskningen måste förstärkas radikalt, inte bara inom det naturvetenskapliga områ-

Vi anser att högskolan ska vara ett dynamiskt centrum både för nytt vetande och för mänsklig utveckling. Den ska vara en förändrande kraft och i hög grad inriktas på att lösa de avgörande problem som mänskligheten står inför.

Vi vill undvika en alltför intim koppling mellan högskolan och näringslivets kortsiktiga intressen. Som källa till ny och ofta obekvämd kunskap måste högskolan ha en hög grad av självständighet.

det, utan också inom nationalekonomi, juridik, statsvetenskap, psykologi och sociologi. Vi vill särskilt betona nödvändigheten av stora och ämnesövergripande forsknings- och utvecklingsinsatser för att förebygga hälsop-

roblem och miljöskador. Freds- och konfliktforskningen måste också förstärkas och i högre grad inriktas på konflikthantering utan användande av våld.

18. Socialpolitik

Vi vill utforma socialpolitiken så att människors trygghet och oberoende stärks. Målet är att uppnå ett öppet, solidariskt och kärleksfullt samhälle. Beslut bör fattas närmare människorna och möjligheterna att delta i beslutsprocesserna måste öka. Vi anser att integritet och respekt för människan ska prägla det sociala arbetet. Människors svårigheter ska relateras till deras sociala sammanhang. Vi vill också medverka till att alla i större utsträckning erbjuds hjälp till självhjälp och därmed får bättre möjligheter att lösa sina egna problem.

Grundtrygghet

Vi föreslår att en ny statlig försäkring inrättas. Vi kallar den Grundtrygghet och Helhetssyn. Den ska samordna sjukförsäkring, arbetslöshetskassa, föräldraförsäkring och förtidspensioner. Med vårt förslag om försörjningstillägg kan den också ersätta socialbidragen. Vid långsiktig ohälsa eller arbetslöshet och för ålderspensionerna vill vi ha en ersättning som är lika för alla, oavsett tidigare inkomst. Alla ska garanteras en grundtrygghet men det är inte samhällets uppgift att finansiera en högre levnadsstandard.

Pension

Vi vill ha en rörlig pensionsålder mellan 55 och 70 år. Under denna tid ska det också finnas möjlighet att ta ut delpension. De som vill få ut mer än grundpensionen måste spara i privata pensionsförsäkringar eller liknande. Den allmänna tilläggspensionen (ATP) bör fasas ut såväl av rättviseskäl som av statsfinansiella skäl.

Lönearbete och arbetstid

Vi vill att yrkesrollen och lönearbetet ska avdramatiseras och att vi människor ska kunna bygga vår självkänsla på betydligt bredare grunder. Lönearbete ska vara meningsfullt,

både för individen och för samhället som helhet. Det kan vara lika förnedrande och destruktivt med "sysselsättning" som med arbetslöshet. Samtidigt är vi absoluta i vårt krav på att samhället inte ska acceptera arbetslöshet. Genom den skatteväxling vi förordar – minskad skatt på arbete och höjd skatt på energi och råvaror – genereras flera arbetstillfällen, eftersom återvinning är mer arbetsintensiv än processer som bygger på jungfruliga råvaror. Lägre beskattning av arbete medför också att vård, omsorg, kultur och utbildning blir "billigare" än i dag. Omställningen till ett långsiktigt uthålligt samhälle kräver en betydande mängd arbete.

Vi kräver en stegvis minskning av normalarbetstiden med sikte på 30 timmars arbetsvecka. Med en kortare lönearbetstid får vi mer tid till informellt arbete, till exempel samverkansprojekt i bostadsområdet, kring barnen, ungdomarna eller de äldre.

Självförvaltning

Genom ekonomiska styrmedel och förändringar av skattesystemet vill vi stärka självtilliten i lokalsamhället. Vi vill också stödja organisationsformer som innebär självförvaltning och därmed större möjlighet till delaktighet, ansvar och helhetssyn.

Barn och ungdomar

Vi anser att samhällsplaneringen ska utgå från och prioritera barns och ungdomars behov och intressen och att deras möjlighet till politiskt inflytande stärks. Vi anser att de politiska beslut som är bra för barn och ungdomar är bra för hela samhället. Samhällets insatser måste i hög grad syfta till att stödja föräldrarna. Barnens miljö – i vid mening – måste bli bättre i stället för alltmer barnfientlig, som i dag.

Vi vill att föräldraledigheten ska förlängas och delas mellan föräldrarna. Barnens rätt till en god uppväxt innebär också att en god barn-

Vi föreslår att en ny statlig försäkring inrättas. Vi kallar den Grundtrygghet och Helhetssyn. Den ska samordna sjukförsäkring, arbetslöshetskassa, föräldraförsäkring och förtidspensioner.

Vi vill att föräldraledigheten ska förlängas och delas mellan föräldrarna.

omsorg och skolbarnsomsorg garanteras. Barnens rätt till förskola ska vara skyddad i lag. Föräldrarna ska få möjlighet att i större utsträckning välja barnomsorg. Vi arbetar för ett rikare utbud av alternativa barnomsorgsformer – i kommunal, kooperativ eller enskild regi. Föräldrar som vill vara hemma ska kunna bli dagbarnvårdare för sina egna barn och därigenom få del av kommunens barnomsorgsresurser.

Vi kräver också att utsatta barn och familjer i kris får ett starkare stöd av samhället, så att onödiga omhändertaganden kan undvikas.

Äldre

En av de stora utmaningarna i början av 2000-talet blir att kunna ge det kraftigt ökande antalet äldre en värdig ålderdom. Dagens traditionella äldreomsorg är trots sina brister och sin otillräcklighet mycket dyr. Det är bland annat därför nödvändigt att bygga upp starka sociala nätverk i bostadsområdena så att en del av till exempel hemtjänstens arbetsuppgifter utförs i samverkan mellan anställd personal och olika boendegrupper. Om de äldre får meningsfulla uppgifter i boendegemenskapen minskar dessutom det fysiska och psykiska vårdbehovet. När vi människor blir äldre ska samhället garantera oss valfrihet i boendeformer och en värdig vård.

Anhörigvårdare

Vi vill att anhörigvårdare får del av kommunens vårdresurser och en skälig ersättning för sitt arbete.

Funktionshindrade

Funktionshindrade ska i så stor utsträckning som möjligt kunna leva under samma villkor som andra. De ska själva få välja boendeform och servicegrad. Samma kvalitet ska erbjudas för olika typer av funktionshinder. De medicinskt handikappades (exempelvis astmatikers och allergikers) behov bör göras synliga. Även funktionshindrade inom den psykiatriska vården bör uppmärksammas.

Vid funktionsnedsättningar är det betydelsefullt att rehabilitering sätts in tidigt och samordnat. Ju tidigare man börjar arbeta med att bygga upp individens egen förmåga, desto bättre blir resultatet och desto mindre resurser behövs längre fram. Vi anser att samhället

måste byggas så att alla kan delta med god livskvalitet. Hjälpmedel för funktionshindrade ska vara avgiftsfria, då de föreskrivits. Funktionshindrade ska erbjudas transporter på villkor som är likvärdiga andra grupper.

Vi anser att omsorgen om psykiskt utvecklingsstörda ska utgå från principen om normalisering, närhet och helhet. Utvecklingsstörda ska ha stöd och möjligheter till ett människovärdigt liv i gemenskap med andra människor. Resurserna måste vara sådana att det finns möjlighet till individanpassade lösningar. God livskvalitet ska värnas genom lagstiftning med överklaganderätt. Barn måste i första hand få bo i familj. Samtidigt ska en sådan utveckling kompletteras med utvidgat stöd till familj och anhöriga.

Sexualitet

Alla människor har rätt att vara den de är och älska den de vill, vare sig de väljer ett homo- eller bisexuellt levnadssätt, så länge de inte skadar någon. Det är därför oacceptabelt att människor diskrimineras på grund av sin sexuella läggning. Vi anser att homosexuella ska kunna få sitt parförhållande registrerat. Homo- eller bisexualitet ska inte vara grund för särbehandling vid till exempel adoption.

Missbruk

Målet för vår drogpolitik är ett drogfritt samhälle. Drogmissbruket är ett av vårt samhälles största problem. Det leder till sociala problem både för missbrukaren och för dennes omgivning. Missbruket orsakar dessutom mycket stora kostnader. Vi ser kampen mot drogerna som en del av kampen för ett bättre samhälle.

Vi vill se en ökad satsning på information i skolor och stöd till frivilligorganisationer för att motverka glorifieringen av missbruk. Ungdomsmottagningar och tonårsbyråer är till stor nytta och ska stödjas. Resurser ska finnas för uppföljning och eftervårdskontakter efter vistelser på behandlings- och inackorderingshem. Detta är en viktig del i förebyggandet av återfall.

Alkoholbruket åsamkar det svenska samhället årliga skador i storleksordningen 100 miljarder kronor. De fördelar sig på bland annat socialvårds- sjukvårds- rätts- och kriminalvårdskostnader, sjukfrånvaro, trafikskador,

När vi människor blir äldre ska samhället garantera oss valfrihet i boendeformer och en värdig vård.

Vi anser att homosexuella ska kunna få sitt parförhållande registrerat. Homo- eller bisexualitet ska inte vara grund för särbehandling vid till exempel adoption.

olycksfall, misshandel och andra våldsbrott. Minskad alkoholkonsumtion leder till minskade kostnader och minskat lidande.

De styrmedel vi vill använda för att minska alkoholkonsumtionen är bland annat hög beskattning, alkoholfri offentlig representation, ingen avdragsrätt för alkohol vid privat representation och en mer aktiv information om alkoholens skadeverkningar.

Vi verkar för att de frivilliga organisationer som arbetar för ett alkohol- och drogfritt samhälle ska få ett ökat moraliskt och ekonomiskt stöd. Vi motsätter oss att alkohol blir mera tillgängligt. Vi vill motverka EUs direktiv och skatteregler genom nationella avgifter och skatter.

Vi anser att samhället ska ha en mycket sträng syn på narkotika. Kraftigt ökade resurser måste sättas in för att minska smuggling, försäljning och användning. Vi kommer att aktivt bekämpa förslag från drogliberala grupper, som innebär legalisering av droger, såväl i Sverige som inom EU.

En minskad konsumtion av tobak är också av betydande samhällsintresse. Vi anser att kraftigt höjda skattesatser ska kombineras med åldersgräns för inköp och reklamförbud (se vidare konsumentmakt under kapitel 4, kretsloppsekonomi) samt att alla offentliga lokaler ska vara rökfria. Vi arbetar också för ökad information i skolan och i samhället i övrigt om tobakens skadeverkningar.

19. Hälso- och sjukvård

Hälso- och sjukvård är en grundläggande del av välfärden. Vi anser att människor över hela landet ska kunna känna tryggheten att samhället bistår den som blir sjuk eller funktionshindrad. Sjukvården ska därför i huvudsak vara offentligt och solidariskt finansierad.

Onödigt lidande kan undvikas och sjukvårdskostnaderna stabiliseras och på sikt sänkas om man vidtar kraftfulla åtgärder för att minska miljöstörningar, miljörelaterade sjukdomar samt trafik- och arbetsskador.

Inom vården måste förebyggande åtgärder prioriteras. Behandling av sjukdom ska också sättas in tidigt och effektivt och kombineras med en aktiv rehabilitering. Med ökad kunskap om hur miljö och livsstil påverkar hälsan kan enskilda ta ett större ansvar. Växande anonymitet, svårighet att överblicka en alltmer komplicerad verklighet och minskade möjligheter att påverka den egna situationen leder till passivitet och försämrat välbefinnande. Med ökad kunskap, ansvar och delaktighet i samhällets processer kan enskilda och grupper bättre påverka sina egna liv och inriktningen av samhället, så att en god hälsa för alla främjas.

Vi vill verka för ett förhållningssätt inom sjukvården som utgår från den enskilda patientens behov och upplevelse av sin sjukdom. Alla vårddyrkeskategorier behöver vidga sin kompetens för att få en helhetssyn på såväl människa och sjukdom som på miljön. En generös inställning till människans sociala behov och respekt för patientens egen vilja är viktiga ingredienser i en grön hälso- och sjukvårdspolitik. Genom att använda och kombinera erfarenheter från olika forskningsfält liksom alternativmedicinsk kunskap kan man bättre ta till vara och stärka patientens egna läkande krafter.

Förebyggande åtgärder

Många av dagens sjukdomar orsakas av våra levnadsvanor och/eller den fysiska eller

psykosociala miljön. Ett långsiktigt folkhälsoarbete är därför en mycket viktig investering för framtiden, såväl ur mänsklig som ur samhällsekonomisk synvinkel.

Vi arbetar för ett samhälle som utgår från vad en god psykisk och fysisk miljö kräver. Det innebär till exempel att sunda byggnadsmaterial ska användas, att livsmedel ska framställas på ett ekologiskt riktigt sätt och att kemikalier ska kontrolleras och helst undvikas. En sådan inriktning kräver åtgärder på tre nivåer:

- internationellt genom bindande överenskommelser
- nationellt genom lagstiftning och ekonomiska styrmedel
- lokalt genom konkreta åtgärder i närmiljön kombinerade med hälsouppläsning

Inom hälso- och sjukvårdsorganisationen ska det förebyggande arbetet stärkas genom forskning, utbildning, information och personlig rådgivning. Inom de centrala myndigheterna ska den miljömedicinska kompetensen utökas.

På det lokala planet ska friskvården vidareutvecklas. För att stärka förebyggande vård och rehabilitering ska det även finnas fler hälsohem och hälsocenter som komplement till den öppna vården och sjukhusen.

Lokal sjukvård

Den lokala sjukvården, primärvården, är basen i hälso- och sjukvården. Vi anser att det ska finnas ett väl utbyggt omhändertagande så nära patientens boendemiljö som möjligt. Ansvaret för primärvården bör överföras till kommunerna. Den lokala sjukvården ska byggas ut och det lokala, förebyggande arbetet prioriteras.

Vård ska kunna ges utifrån en helhetssyn på individen, vilket innebär att hänsyn tas till både kropp och själ. Då behövs fasta personliga kontakter i sjukvårdsorganisationen. Detta kan bäst skapas genom att läkaren eller distrikt-

Med ökad kunskap, ansvar och delaktighet i samhällets processer kan enskilda och grupper bättre påverka sina egna liv och inriktningen av samhället, så att en god hälsa för alla främjas.

En generös inställning till människans sociala behov och respekt för patientens egen vilja är viktiga ingredienser i en grön hälso- och sjukvårdspolitik.

sköterskan tar ett ansvar för de patienter som väljer just honom eller henne. Hembesök ska kunna göras i större utsträckning än i dag och lasarettanknuten vård i hemmet bör stödjas.

Samarbetet och samordningen ska förbättras, inte bara inom sjukvårdens organisation utan också med skolor, arbetsplatser med mera. Ökat samarbete/samordning underlättar rehabilitering och anpassning. Särskilt viktigt är samarbete vid vård av människor med kroniska sjukdomar eller handikapp och äldre långtids-sjuka. Betydelsen av psykosociala faktorer måste betonas mer än tidigare.

Anhörigvårdare ska ha rätt till skälig ersättning för sitt arbete och få sin del av kommunernas vårdresurser (se även kapitel 18, socialpolitik). Volontärverksamhet av humanitär karaktär bör stödjas av kommunerna. Detta gäller också rehabilitering och återanpassning samt omhändertagande av handikappade och psykiskt sjuka som inte är intagna för slutenvård. Tidiga stödåtgärder ska finnas för att ta hand om brottsoffer och människor i livskriser. Vi vill också värna om och utveckla vårdcentraler, distriktsläkarmottagningar och barnvårdscentraler.

Vård på sjukhus

Med en väl utbyggd primärvård kan sjukhusen fylla sin egentliga funktion, att erbjuda akutvård, specialistvård och slutenvård. Sjukvården ska bedrivas utifrån ett helhetsperspektiv där tonvikt läggs på att förstärka kroppens egna läkande krafter. Sjukhusens miljö ska främja tillfrisknande. En insiktsfull utformning av lokalerna vad gäller färg, form och placering liksom möjligheter till ro och viss aktivitet är viktigt. Matens kvalitet och innehåll är andra faktorer som tillsammans med ett varmt och mänskligt förhållningssätt i omvårdnaden stödjer den medicinska behandlingen. Vi anser också att alternativmedicinska och psykoterapeutiska metoder och erfarenheter ska tas till vara i högre grad än vad som sker idag.

Psykiatri

Den psykiatriska vården bör liksom övrig vård präglas av en helhetssyn på människan. Vården ska omfatta hela kedjan från slutenvård till öppen vård – med minsta möjliga ingrepp i människors liv. Den medicinska synen dominerar fortfarande inom psykiatri. Vi anser

att psykosociala och miljömässiga faktorer ska ges en större tyngd. Utbyggnad av en "rätt till krisbearbetning" för varje barn och vuxen är en nödvändig förebyggande åtgärd.

Inom den psykiatriska vården ska akuta insatser vara korta och ske med så litet droger (psykofarmaka) som möjligt. Vi anser också att psykoterapi, utförd av godkänd terapeut, ska ersättas på samma sätt som annan sjukvårdsbehandling. Vidare ska den öppna vården tillföras sådana resurser att de sjuka kan leva i samhället.

Tandvård

Tandvården ska också lägga sin tyngdpunkt på förebyggande arbete. Det finns ingen anledning att ha skilda system för tandvård och sjukvård. Vi vill därför se en samordning mellan tandvårdsförsäkringen och sjukvårdens betalningssystem. Speciellt viktigt är detta för patienter som drabbas av sjukdomar på grund av problem med olika tandfyllnadsmaterial. Vi anser också att forskning och utbildning om hur dessa material inverkar på kroppen ska intensifieras. Amalgam ska vara förbjudet av såväl miljö- som hälsoskäl. Allt tandvårdsmaterial ska vara innehållsdeklarerat och allergitestat.

Egenvård och alternativ vård

Många människor kan med erfarenhet och rätt stöd klara en stor del av sjukvården själva. En bättre upplysning bör därför ges vid besök inom sjukvården, i föräldrautbildningen, på apoteken och inom vårdskolorna.

Vi anser att samarbetet mellan den etablerade sjukvården och den alternativa vården ska förbättras. En brygga mellan skolmedicin, miljömedicin och alternativ medicin kan underlätta ett synsätt där människan tydligare ses som en del i det ekologiska systemet – hälsoekologi. Behandling hos registrerad eller legitimerad terapeut och vid godkänt hälsohem eller sjukhus med alternativ inriktning ska ersättas på samma sätt som annan sjukvårdsbehandling.

Födelse och amning

Vi anser att den naturliga processen vid havandeskap och förlösning ska stödjas. Med detta menar vi en lyhördhet för kvinnans egna kunskaper och önskemål. Alternativ till far-

Sjukvården ska bedrivas utifrån ett helhetsperspektiv där tonvikt läggs på att förstärka kroppens egna läkande krafter. Sjukhusens miljö ska främja tillfrisknande.

Det finns ingen anledning att ha skilda system för tandvård och sjukvård. Vi vill därför se en samordning mellan tandvårdsförsäkringen och sjukvårdens betalningssystem.

Amalgam ska vara förbjudet av såväl miljö- som hälsoskäl. Allt tandvårdsmaterial ska vara innehållsdeklarerat och allergitestat.

makologisk smärtlindring med akupunktur och TNS (transkutan nervstimulering, smärtlindring genom elektriska impulser från hudelektroder) ska erbjudas. Amning, som är en viktig del i den naturliga processen, ska också uppmuntras.

Abort

Det är ett viktigt samhällsansvar att ge upplysning och stöd så att oönskade graviditeter ej uppstår. Nuvarande abortlagstiftning ska behållas. Vi vill dessutom ge ökade resurser till rådgivning före en eventuell abort och stöd efter abort. Kontakt med kurator ska alltid erbjudas.

Livets slutskede

Vi anser att personer med svåra smärtor ska få tillgång till en verksam smärtlindring om de så önskar. Ingen ska mot sin vilja behöva utsättas för livsuppehållande behandling. I livets slutskede ska varje individ, så långt det är möjligt, ha rätten att dö värdigt i en känd och lugn miljö.

Etik, genteknik och donation

I dag finns möjligheter att påverka och besluta om liv och död på ett sätt som aldrig tidigare skådats. Genteknik, fosterdiagnostik och de ökade möjligheterna att hålla människor vid liv ställer oss alla inför svåra frågor. Det är väsentligt att medvetenheten kring dessa etiska livsfrågor hinner ifatt den medicinska och tekniska utvecklingen.

Vi vill värna rätten att själv välja åtgärder och även rätten att vara människa med fel och brister. För att man ska kunna välja krävs upplysning och en öppen debatt i samhället om dessa etiska frågeställningar. Varje individ måste själv ta ställning i etiska frågor, men det är samhällets skyldighet att erbjuda ett sådant stöd att ett val blir möjligt.

Vi säger nej till manipulering av den mänskliga arvsmassan. Inga organ får heller tas från människor, levande eller döda, som inte har givit sitt uttryckliga tillstånd till detta. Försäljning av organ kan inte accepteras.

Forskning och utveckling

Ökade forskningsinsatser bör genomföras inom en rad områden: förebyggande hälsovård, omvårdnad, psykiatri, alternativmedicin,

rehabilitering, näringslära och miljömedicin. Generellt sett behöver den tvärvetenskapliga forskningen stärkas. Läkemedelsforskningen ska utföras med både man och kvinna som norm.

Vi anser att debatten om forskningsetik ska stimuleras och fördjupas, bland annat genom att forskningsetiska råd inrättas.

Läkemedels- och teknikutvecklingsföretagens inflytande över sjukvården är i dag alltför stort. Därför är det viktigt att en tydlig redovisning sker av de ekonomiska bindningar och andra relationer som förekommer. Läkemannarepresentanter bör övervaka så att inte ekonomiska egenintressen påverkar vårdens innehåll och utveckling på ett otillbörligt sätt.

Vi anser att djurförsök för att testa onödiga varor, som till exempel kosmetika, ska stoppas. I övrigt ska djurförsök minimeras och ersättas med andra metoder, exempelvis cellodlingar.

Vårdkvalitet

För att säkra kvaliteten i såväl metoder som omhändertagande bör medicinsk revision göras. Lokal kvalitetsuppföljning med direkt patientinflytande bör prövas inom alla vårdorganisationer. Vi anser att möjligheterna för patienten att klaga och överklaga beslut ska förbättras.

Styrning och finansiering

En god vård och omsorg måste säkerställas för hela landet. Därför ska sjukvården solidariskt finansieras med i huvudsak offentliga medel. Ett bra högkostnadsskydd är nödvändigt. Avgifter ska inte vara så höga att människor inte har råd med vård. Vid sidan av den offentliga vården ska det finnas möjlighet att anlita privata och kooperativa vårdgivare. Mångfald i vården kan ge ökade valmöjligheter för patienterna och ett bättre tillvaratagande av kreativitet och initiativkraft bland personalen. Alla inom vården och omsorgen ska dock följa de mål och kvalitetskriterier som fastställs.

Sedan länge har vi inom miljöpolitiken accepterat principen att den som smutsar ned ska betala kostnaderna för att reparera de skador som nedsmutsningen förorsakar. Det är dags att överföra denna tanke till andra områden i samhället. Sjukvårdskostnader som orsakats av trafik, av alkohol- och tobaksbruk

Det är ett viktigt samhällsansvar att ge upplysning och stöd så att oönskade graviditeter ej uppstår. Nuvarande abortlagstiftning ska behållas.

Vi anser att debatten om forskningsetik ska stimuleras och fördjupas, bland annat genom att forskningsetiska råd inrättas.

Vi anser att djurförsök för att testa onödiga varor, som till exempel kosmetika, ska stoppas. I övrigt ska djurförsök minimeras och ersättas med andra metoder, exempelvis cellodlingar.

och genom användning av farliga kemikalier bekostas i dag av alla skattebetalare. Vi vill genomföra en reform som möjliggör direkta skatter på användningen. De kan i ökad omfattning bekosta såväl förebyggande åtgärder

som sjukvård. Höga priser på hälsovådliga varor, tjänster eller företeelser motiveras också av att de underlättar hälsosammare val och därmed är sjukdomsförebyggande.

20. Landsbygd – glesbygd

Trots att stora delar av vår välfärd fortfarande skapas i glesbygden betraktas den ofta som improduktiv, som en kostsam börda för de tätbefolkade delarna av landet. Vi ser landsbygd och glesbygd som lika betydelsefulla delar i ett kretsloppssamhälle. Om en övergång till ett långsiktigt hållbart kretsloppssamhälle, enligt Agenda 21, ska vara möjlig behöver vi utveckling i stället för avveckling av glesbygden.

Utveckla samverkan mellan stad och land. Landsbygden är inte bara livsmedels- och råvaruproducent utan måste också kunna ta emot och återföra stadens restprodukter till kretsloppet. Vi sätter stort hopp till de människor som har insett att frihet och välbefinnande är långt viktigare än kortsiktigt ekonomiskt tänkande. I stället för att flytta dit lönearbete och pengar finns frågor sig många hur de kan förändra tillvaron och bo kvar och arbeta i sin hembygd. I takt med att denna skara blir allt större, växer också möjligheterna att avfolkningstrakter ska få liv på nytt.

Allmän service

Vi vill främja mindre skolenheter på landsbygden. Biblioteksfilialer ska behållas och förses med datakommunikationsteknik som kostnadsfritt ska kunna användas till kursverksamheter och distansundervisning. Sjukstugorna ska behållas och byggas ut. Behovet av en bassjukvård upplevs som viktigare för det stora flertalet än en centraliserad specialistvård. Tandvården ska decentraliseras och vi ska behålla den förebyggande, kostnadsfria, tandvården för skolbarn.

Informell ekonomi

I glesbygden är arbetsbyte och varubyte en viktig del av ekonomin. Vi vill uppmuntra den informella ekonomin. Den ökar möjligheterna

till sidoinkomster och självförsörjning. Att plocka bär, fiska, jaga och odla åt sig själv och bekanta spelar en viktig roll, inte bara som rekreation utan också som ett sätt att leva och överleva. Vi vill genom politiska beslut öka människors möjligheter att själva tillfredsställa sina behov utan att gå omvägen över penningekonomin.

Självförsörjning

De regionalpolitiska bidragen bör i princip skäras ned kraftigt. Vinster från vattenkraft, skog och malm bör i stället i stor utsträckning återföras till de områden där de skapats. Vi anser att man kan börja med att ge de regioner som har vattenkraftsproduktion tre öre per kilowattimme utöver regleringsmedlen. Detta kapital kan bland annat användas för att utveckla infrastrukturen. Vidare vill vi att stora delar av de statliga skogstillgångarna ska överföras till människor som bor och verkar i trakten. I övrigt ska naturtillgångarna inte privatiseras.

Regionalpolitik

Till dess att vinsterna från vattenkraft, skog och malm har återbördats dit de producerats måste regionalpolitiken finnas kvar och utvecklas.

Vi anser att lokal förädling av till exempel trävaror och livsmedel – exempelvis gårdsmejerier och gårdsslakterier – ska stödjas genom bland annat regionalpolitiska insatser. Privata och kooperativa företag på landsbygden ska uppmuntras genom återkommande kurser och ekonomiskt startstöd. Vidare bör en stor del av landets grusvägar rustas upp till en acceptabel nivå.

Skatt på bär, hobbybiodling, svamp och kottplockning ska helt avskaffas. Vi vill också sänka arbetsgivaravgifterna kraftigt i utsatta

I glesbygden är arbetsbyte och varubyte en viktig del av ekonomin. Vi vill uppmuntra den informella ekonomin. Den ökar möjligheterna till sidoinkomster och självförsörjning.

De regionalpolitiska bidragen bör i princip skäras ned kraftigt. Vinster från vattenkraft, skog och malm bör i stället i stor utsträckning återföras till de områden där de skapats.

regioner. Statliga verk och institutioner, länsstyrelser, landsting och primärkommuner bör dessutom utlokalisera delar av sin verksamhet till glesbygden.

Kommunikationer

Glesbygdens befolkning ska kompenseras för högre transportkostnader. Samtidigt kräver vi upprustning och förbättrat underhåll av väg-

nätet samt att de allmänna kommunikationerna byggs ut. Post och telekommunikationer ska vara tillgängliga för alla. En solidarisk prisättning ska garantera att glesbygdens befolkning inte drabbas av avsevärt högre kostnader än andra. Goda telekommunikationer är ett nödvändigt konkurrensmedel om tjänstearingarna på allvar ska få en plats på landsbygden.

21. Staden i kretsloppet

De flesta människorna i Sverige bor i städer. I en grön framtidsstad ska det vara fullt möjligt för både barn och vuxna att leva ett gott liv och bo bra.

Staden är både en möjlighet och ett problem. En effektiv och miljövänlig kollektivtrafik är möjlig. Kulturutbudet är stort och möjligheterna att välja olika utbildningsvägar är många. Det stora befolkningsunderlaget gör det också möjligt att försörja sig på aktiviteter som inte kan ge tillräcklig inkomst på landet. Men det är också i staden som luftföroreningarna och trafikbullret är värst. Kontakten med naturen är dålig.

Kollektivtrafik

Kollektivtrafiken ska byggas ut så att de flesta innerstäder kan vara i stort sett bilfria. Egna filer för bussar, modern snabbspårväg och ökad satsning på pendeltåg är tre exempel på hur det kan gå till. Bilen tar i dag halva stadsytan, vilket ger en mycket utspridd stad. Om stadens yta fördubblas så fyrubblas transporterna. Med en glesare stad blir kostnaderna för kollektivtrafiken stora. Samhället måste byggas så, att det kan försörjas med kollektivtrafik. Bilen ska betala de kostnader för kommunala vägar och för alla hälso- miljö- och bullerproblem som den orsakar. Då kommer vi att ta bilen när det behövs och låta den stå när vi lika gärna kan cykla eller åka kollektivt. Biltrafiken minskar och människan kan återerövra gaturummet i innerstäderna.

Närhet

Bostäder, arbete, dagis, skola och affärer ska vara så nära varandra som möjligt för att minimera trafikarbetet. Närhet ger också en ökad trygghet, kanske framför allt för barnen. Det ska vara nära till grönområden, för att ge alla en möjlighet till naturupplevelser in på hus-

knuten. Men också för att de fungerar som en lunga åt staden. Nuvarande grönområden ska skyddas från exploatering och nya ska planeras.

Energi

Stadens el och värme ska produceras miljövänligt med förnybara energikällor. Många kommuner har redan ställt om till biobränslen och vi vill ekonomiskt stimulera alla städer att ta efter. Kraftvärmens ska byggas ut ytterligare. Genom att använda energin effektivare och utnyttja mer av solens och markens värme minskar man behovet av andra källor för att värma våra bostäder. Ändrade taxor, så att vi betalar för den el och värme vi använder i stället för dagens höga fasta avgifter, leder till ett mer resurssnålt användande.

Vatten

Slösa vatten kostar i dag nästan ingenting, trots att dricksvatten håller på att bli en bristvara i många städer. Vi svenskar använder mer vatten än vi behöver, mycket mer per person än till exempel danskar och tyskar. Lägre fasta och högre rörliga avgifter belönar den sparsamme. Dessutom renas vattnet lika bra oavsett vad det ska användas till. Låt ett mindre rent vatten gå till att spola toaletter och vattna trädgården, eller återföras till åkermarken, så minskas slöseriet.

Avfallshantering

Den gröna framtidsstaden är en viktig länk i kretsloppssamhället. Att samla ihop och återbruka våra sopor borde vara lätt i innerstaden. Den höga befolkningstätheten gör att det aldrig borde vara långt till en återvinningsstation. Korta avstånd gör det också mer miljömässigt motiverat att samla in avfall och därmed minska sopberget. Kompost kan enkelt sam-

Samhället måste byggas så, att det kan försörjas med kollektivtrafik. Bilen ska betala de kostnader för kommunala vägar och för alla hälso- miljö- och bullerproblem som den orsakar.

Stadens el och värme ska produceras miljövänligt med förnybara energikällor. Många kommuner har redan ställt om till biobränslen och vi vill ekonomiskt stimulera alla städer att ta efter.

las in för rötning till biogas, som sedan kan driva kollektivtrafiken. Målet ska vara att allt avfall kan komposteras, återvinnas eller återanvändas. För att nå det målet måste alla delta, från producent till konsument. Allt organiskt

avfall ska på lång sikt återföras till åkermarken. För detta behövs samverkan mellan stad och land och utveckling av kretsloppsanpassade lösningar för att ta hand om organiskt avfall.

22. Stigfinnarna – slutord

Vi har tagit på oss dubbla roller. Vi fungerar både som stigfinnare och som politiskt parti i traditionell mening; vi är både före vår tid och mitt i den. Kombinationen är ofta svår. Vi får inte vara så långt före att vi tappar kontakten med dem som kommer efter; stigen får inte växa igen. Samtidigt vet vi att ingen tid finns att förlora. Vi vågar vara steget före. Vi är stigfinnarna i svensk politik – ett alternativ för överlevnad och solidaritet.

Kärleken till livet

Vi är ett obekvämt parti. Vi gröna ifrågasätter den rådande världsbilden, de rådande maktstrukturerna och de ideologier som styr världen.

Men förändringar kräver tålmod och enivishet. Den inre lågan måste hållas levande också när motgången, sorgen och rädslan känns övermäktig. Lågan som brinner för livet, kärleken och solidariteten får aldrig någonsin slockna. Den är en förutsättning för människans egen mänsklighet.

Som alla eldar måste även denna hämta sin energi ur något. För oss kan kärnan, meningen eller ledstjärnan sammanfattas i orden: kärleken till livet. Det är ur en grundläggande kärlek till livet som hela vår politik innehåll springer. Det är källan att ösa ur. Tillsammans med den brinnande viljan bildar den urkraften för oss.

Vägen till framtiden

Vägen till ett ekologiskt hållbart samhälle innebär förändringar – ofta smärtsamma förändringar – men också glädje över att få vara med i arbetet för att återvinna framtiden och

ett bra liv åt våra barn och barnbarn. Det är bara inom de ramar naturen sätter som vårt samhälle kan upprätthålla välbefinnande och välfärd under en längre tid.

Det är inte för sent, men det är bråttom. Ju längre förändringen dröjer, desto djupare blir problemen och desto svårare blir omställningen. Den tidsmarginal vi hade i går har redan minskat. Tiden rinner som sand mellan fingrarna.

Det är inte för sent, men det är bråttom. Minsta sten kan bli ett berg att klättra över, när det som växer är öknarna och hålen i himlen medan skogarna skövlas och dör.

Det är inte för sent, men det är bråttom. Livet är ett ständigt under. I varje ord som lyfter finns möjligheten. Vi blir allt fler som inte accepterar att framtiden upplöses i ett dis av svavel. Vi blir allt fler som inte accepterar att de avgörande besluten flyttas utom räckhåll. Tillsammans kan vi få orden att växa till handling och handlingen att växa till förändring. Hoppet finns i att kärleken till livet är större än likgiltigheten.

Vägen till framtiden går inte genom stora teorier eller partiprogram. Vägen till framtiden går genom människors hjärtan. Finns modet, kraften och viljan så finns det också en framtid.

*Låt oss tillsammans
snarast söka oss fram till
ett sätt att leva
som är möjligt för alla på jorden
i tusentals år
utan att miljön föröds
eller människor missbrukas.*

Det är inte för sent, men det är bråttom. Minsta sten kan bli ett berg att klättra över, när det som växer är öknarna och hålen i himlen medan skogarna skövlas och dör.

Vägen till framtiden går inte genom stora teorier eller partiprogram. Vägen till framtiden går genom människors hjärtan. Finns modet, kraften och viljan så finns det också en framtid.

Sökordsregister

A

abort 62
 adoption 50, 58
 affärer 66
 Agenda 21 64
 akupunktur 62
 akutvård 61
 alkohol 51, 62
 alkoholbruk 58
 alkoholfri 59
 alkoholkonsumtion 59
 allemansrätten 52
 allergi 41, 45
 allergi- och miljömärkning 52
 allergiker 58
 allergitestat 61
 alliansfritt 26
 allmänna tilläggs pensionen (ATP) 57
 alternativ vård 61
 alternativa barnomsorgsformer 58
 alternativmedicin 60, 61, 62
 amalgam 61
 amning 61, 62
 anhörigvårdare 58, 61
 anonymitet 60
 antibiotika 35
 antibiotikaresistent 35
 apotek 61
 arbete 57, 66
 arbetsgivaravgifter 14, 64
 arbetsgivare 20
 arbetslivet 49
 arbetslöshet 12, 16, 18, 57
 arbetslöshetsförsäkring 20
 arbetslöshetskassa 57
 arbetsmarknad 9, 18, 20
 arbetsmiljö 19
 arbetsplatser 61
 arbetsrotation 19
 arbetstid 57
 arbetstidsreglering 19
 artbevarande 37
 arter 37
 atrikedom 31

artskydd 37
 artskyddslagstiftning 31
 aska 40
 asp 37
 astma 41, 45
 astmatiker 58
 asyl 29
 avfall 66
 avfalls- och återvinningslag 13
 avfallshantering 39, 45, 66
 avlopp 34

B

barn 6, 44, 46, 50, 53, 54, 55,
 57, 58, 66, 68
 barn- och äldreomsorg 17
 barnarbete 15
 barnavårdscentraler 61
 barnens rättigheter 49
 barnkonventionen 49
 barnomsorg 57, 58
 barnpornografi 9, 49
 barntillägget 55
 basförsörjning 16, 19
 basförsörjningen 12
 baslivsmedel 34, 35
 bassjukvård 64
 BDT-vatten 34
 befolkningsökning 23, 36
 behandling 58
 bekämpningsmedel 14
 Belgisk Blå 35
 beskattning 59
 beslutande folkomröstningar 7
 bestrålning 35
 betesdrift 32
 betyg 54
 betygssystemet 54
 bibliotek 46
 biblioteksfilialer 64
 bidragssystem 35
 bilaterala handelsavtal 15
 bilavgaser 41
 bildkonst 47
 bilen 66
 bilfria 66
 biltullar 42
 biobränslen 39, 66
 biodynamisk 34
 bioenergi 40
 biogas 67
 biologi 38
 biologisk mångfald 36, 37
 biologisk odling 14, 36
 biologiska mångfald 4, 14, 31,
 32, 33, 34, 35
 biologiska produktionen 39
 biomassa 40
 bioteknik 55
 biotekniskt manipulerade 32
 biotopskydd 37
 bisexuell 50, 58
 bistånd 23, 36
 biståndsmål 23
 blyammunition 36
 BNP 23
 boinflytande 44
 bok 37
 bolag 37
 bosparkassor 44
 bostaden 44
 bostadsfinansiering 44
 bostadsområdena 58
 bostadsreform 44
 bostadsstandard 44
 bostäder 44, 66
 brott 49
 brottmål 49
 brottsbekämpning 51
 brottsligheten 49, 51
 brottsoffer 51, 61
 bränsle 31
 buller 41, 42, 49
 bullerproblem 66
 bussar 66
 byggnadsmaterial 60
 bär 37
 böcker 46

C

cancer 41
 cancerogener 39
 centrala myndighet 35
 centraliserade strukturer 12
 centralisering 6, 15, 16, 19
 centralstyrning 5
 cykelbanor 42
 cykla 66

D

dagbarnvårdare 58
 dagis 66
 databaserade register 51
 datakommunikation 22, 55
 datakommunikationsteknik 64
 datorer 42
 decentralisera 3, 5, 7, 12, 16,
 17, 19, 21, 35, 37, 64
 decentraliserade former 34
 dela på jobben 9, 18
 delaktighet 21, 60
 delpension 57
 deltagande demokrati 4, 47, 54
 deltidsarbeten 35
 demokrati 5, 6, 7, 8, 12, 23,
 46, 47, 55
 demokratiska fostran 54
 demokratisynpunkt 15
 den gemensamma sektorn 17
 den informella sektorn 17
 det offentliga samtalet 46
 diesel 41
 dikning 38
 direkt demokrati 7
 diskriminera 50, 58
 distansarbete 20
 distansundervisning 55, 64
 distriktsköterskan 60
 distriktsläkarmottagningar 61
 djurens rättigheter 34
 djurförsök 35, 62
 djurhållningsmetoder 35
 djurrättsrörelser 36
 djurskyddslagen 35
 djurskyddsmyndighet 35
 domare 51
 domstol 49, 51
 Domänreservaten 31
 donation 62
 dopingen 48
 dricksvatten 32, 66
 drivmedel 41, 42

drogförebyggande arbete 51
 drogliberala grupper 59
 drogpolitik 58

E

ECE 24
 EES-avtal 25
 eftervårdskontakter 58
 egenvård 61
 ek 37
 ekologi 53, 54
 ekologisk förståelse 53
 ekologisk hållbarhet 36
 ekologiska avlopps- och toalett-
 system 45
 ekologiska samspelet 53
 ekologiska systemen 12, 14, 32,
 33
 ekologiskt hållbar utveckling 45
 ekologiskt hållbart samhälle 68
 ekologiskt jordbruk 34, 36
 ekologiskt nödvärn 52
 ekonomer 55
 ekonomins globalisering 6, 15
 ekonomisk grundtrygghet 49
 ekonomisk tillväxt 13
 ekonomiska 49
 ekonomiska brott 51
 ekonomiska styrmedel 14, 40
 el 66
 elbuss 43
 elektricitet 40
 elektromagnetiska fält 20, 45
 elevdemokratin 54
 elitidrotten 48
 elitism 6
 EMU 5, 15
 energi 31, 37, 38, 39, 57, 66
 energianvändning 39, 41
 energibalans 45
 energibesattningen 14
 energibärare 40
 energigrödor 40
 energikällan 13
 energiskog 40
 energislag 40
 energisystem 39, 44
 energiteknik 40
 energiutnyttjande 44
 ersättningsprincipen 13, 32
 estetiskt arbete 53
 etanol 40
 etik 62
 etiska regler 46, 55

etniska ursprung 50
 etniskt våld 50
 etnocentrism 30
 EU 5, 7, 24, 25, 26, 28, 34,
 35, 36, 59
 EU-beslut 7
 EU-medlemskap 26
 EU-parlamentet 7
 Europarådet 24
 Europeiska säkerhetskonferensen 24
 Europol 49
 exergin 39
 exploatering 49, 66
 export 35, 36

F

facklig 19
 familjeplanering 23
 fantasi 21, 53
 farmakologisk smärtlindring 61
 fastighetsskatt 44
 faunavård 36
 fax 42
 federalistiska samarbetsmodellen 24
 fekalier 34
 finska kulturen 47
 fiske 32, 34, 36, 64
 fiskslag 37
 fjällnära 38
 fjällranden 38
 flora och fauna 34, 38
 flottning 38
 flygplats 41, 42
 flykting 28, 29
 flyktingpolitik 28
 flöden 4, 39
 FN 23, 27, 28
 FN-konventionen om jämställdhet 20
 FN-systemet 24
 FNs barnkonvention 25, 29
 FNs Europaavdelning 24
 folkhälsoarbete 60
 folkhögskola 54, 55
 folkomröstning 7
 folkrörelser 47
 folkstyre 6, 15
 forskning 35, 43, 55, 60, 61, 62
 forskningsetiska råd 62
 fortbildning 20, 53
 fosfater 32
 fossil 39
 fossila bränslen 38, 39
 fosterdiagnostik 55, 62
 fotosyntesen 37

fred 26
 freds- och konfliktforskningen 56
 fredsskapande åtgärder 24
 fri information 46
 fria marknadshyror 44
 frihandel 15, 24
 frihandelsavtal 25
 frihandelsprincipen 15
 friluftsliv 37
 friskvården 60
 fritidsverksamhet 38, 50
 frivilligorganisationer 58
 frivården 50
 friår 18
 främlingsfientlighet 30, 47
 fukt 45
 full sysselsättning 12
 funktionshindrad 58, 60
 fyraprocentsspärren 6
 fysiska produktionsresurser 16
 får 35
 fängelsestraff 50
 födsel 61
 förebyggande hälsovård 62
 företagsekonomiska 42
 förhandsgranskning av biografernas
 filmutbud 46
 förlossning 61
 förnybar 4, 40
 förnybara energikällor 13, 39, 66
 förpackningar 35
 försiktighetsprincipen 13, 20, 55
 förskola 50, 53, 58
 försurning 14, 24, 32, 33, 34,
 38, 39, 40, 41
 förtidspensioner 57
 förtroendevalda 7
 förädlade 34
 förädlingsindustri 35
 föräldraförsäkring 9, 57
 föräldraledigheten 57
 föräldrar 57, 58
 föräldrautbildningen 61

G

GATT-förhandlingarna 24
 gemensam sektor 18
 gemensam vårdnad 50
 genetiska variationen 4
 genetiskt betingade 35
 Genèvekonventionen 28
 genmanipulerade 35
 genteknik 51, 55, 62
 genteknisk manipulation 34

getter 35
 glesbygd 37, 41, 64, 65
 globala 15, 36, 39
 globala fördelningen 42
 globala miljökrisen 24
 globala nätverk 21
 globala nätverksanslutningar 51
 globalt 15, 31
 globalt perspektiv 13
 godstransporter 41, 42
 grund- och forskarutbildning 55
 grundlagen 49, 52
 grundlagsskydda 31, 33, 40
 grundlagsändring 7
 grundpensionen 57
 grundtrygghet 57
 grundvatten 32, 34
 gränsvården 32
 grön skatteväxling 19, 22
 gröna sektorn 19
 grönområden 45, 66
 gymnasieskolor 54
 gårdsmejerier 64
 gårdsslakterier 64
 gödning 32

H

handelsgödsel 14, 34
 handelsgödselkväve 32
 handelshinder 35
 handikapp 61
 hantverk 53
 hav 32, 36
 havandeskap 61
 havsmiljö 32
 helhetssyn 57
 hembesök 61
 hemtjänsten 58
 hetero 58
 hets mot folkgrupp 50
 historisk bebyggelse 45
 homosexuell 50, 58
 hotade arter 31
 hushåll 14, 39
 hållbar ekonomi 12
 hållbar utveckling 5, 11, 24
 hållbart samhälle 39
 hälso 60, 66
 hälsohem 60
 hälsorisker 45
 hälsoupplýsning 60
 hälsovådlig 63
 höginkomsttagare 14
 högkostnadsskydd 62

högskola 53, 54, 55
 höns 35

I

i-länder 23
 IAEA 27
 ickemonetära 11
 ideologi 3, 68
 idrott 47
 idrottsrörelsen 47
 inackorderingshem 58
 industri 32, 36, 39, 48
 industriavlopp 34
 industriella kretslopp 13
 industriella lantbruk 34
 industriella produktionen 13
 industrisamhället 12, 14, 31, 39
 information 51, 58, 59, 60
 informationsteknik 20, 42
 informell ekonomi 64
 informella sektorn 12, 22
 informellt arbete 18, 57
 infrastruktur 5, 44, 64
 ingenjörer 55
 innehållsdeklarera 61
 innerstäder 66
 insjöar 36
 integritetsskydd 51
 internationalisering 24, 26
 internationell miljödomstol 24
 internationella 35, 37, 38,
 39, 47, 49, 60
 internationella frågor 23
 internationella konflikter 47
 internationella valutafondens 23
 internationellt polissamarbete 49
 internationellt samarbete 25, 31
 Interpol 49
 invandrare 28, 55
 invandrargrupper 30

J

jakt 36, 64
 jaktfalk 36
 jord 36, 53
 jord- och skogsbruk 32
 jordbruk 14, 32, 34, 36
 jordbrukspolitik 35
 jordbruksstöd 35
 jorderosion 36
 juridik 56
 juridisk hjälp 51
 jämlikhet 28
 jämställdhet 8, 9, 53

jämställdhetsarbete 9
 jämställdhetsforskning 9
 jämställdhetslagen 9
 jämställdhetsperspektiv 9
 jämställdhetsplanen 9
 järnväg 38, 40, 41, 42
 jävighetssituationer 7

K

kadmium 34
 kalhyggen 37
 kalkningsprogram 32
 kapitalets internationalisering 4
 kapitalmarknaderna 15
 kemikaliejordbruket 34
 kemikalier 32, 60, 63
 kemiska bekämpningsmedel 34, 35, 38
 klimatet 14
 klimatförändringar 26, 39
 klimatpåverkande växthusgaser 39
 klorblekning av pappersmassa 32
 kol 38, 39
 koldioxid 39, 41
 kollektivavtal 19
 kollektivt 66
 kollektivtrafik 14, 17, 41, 42, 43, 45, 66, 67
 kolmonoxid 41
 kolväten 39, 41
 kommersialisering 47, 48
 kommun 7, 21, 44, 58, 66
 kommunal vuxenutbildning 54, 55
 kommunala bostadsbolagen 44
 kommunala självstyret 7
 kommunikation 31, 41, 65
 kompetens 60
 kompetensutveckling 20
 kompost 45, 66, 67
 konflikthantering 56
 konkurrens 42
 konkurrensförhållande 41
 konkurrenslagstiftning 12, 21
 konkurrensvillkor 35
 konsekvensbeskriva 19
 konstgödselkväve 34
 konsument 6, 12, 35, 52, 67
 konsumentinflytande 12
 konsumentmakt 59
 konsumenträtt 51
 konsumentupplysning 52
 konsumera 39
 konsumtion 54
 konsumtionsvanor 14

kontrollsystem 32
 konventionell odling 36
 kooperativ 19, 21, 58, 62, 64
 kooperativa hyresrätter 44
 kooperativa organisationsformer 17
 kreativitet 21, 53, 54, 62
 kreditgivning 52
 kretsloppet 66
 kretsloppsanpassade 67
 kretsloppsekonomi 3, 6, 11, 12, 13, 16, 19, 31, 59
 kretsloppssamhälle 13, 14, 23, 39, 40, 64, 66
 kretsloppstänkande 34, 45
 kriminalpolitik 49, 50
 kriminalvård 49
 kroniska sjukdomar 61
 kultur 46, 53, 57
 kulturarbetare 46
 kulturarv 37
 kulturell bakgrund 54
 kulturell och social mångfald 12
 kulturell särart 53
 kulturell utveckling 47
 kulturfonder 46
 kulturform 47
 kulturhistoria 34
 kulturlandskapet 34
 kulturlandskapsvård 47
 kulturmiljöer 47
 kulturminnesvård 47
 kulturskolor 47
 kulturutbud 47, 66
 kulturutbyte 47
 kurator 62
 kuratorer 53
 kursverksamheter 64
 kvinno- och brottsofferjourer 51
 kvinnoidrotten 47
 kvotera 20
 kväve 32, 38
 kvävegödning 38
 kväveläckage 32, 34
 kväveoxider 39, 41
 kyrka 36, 37
 kärnkraft 39
 kärnreaktorer 39
 kärnvapen 27, 39
 kön 20
 könsfördelningen 8
 könskvotering 8
 könsroller 10, 49
 köpfrid 46, 52
 kött 35

L

lagarbete 19
 lagrad solenergi 39
 lagstiftning 40
 land 64, 67
 landsbygd 37, 47, 64
 landskapsbild 38
 landsting 65
 lax 37
 legalisering av droger 59
 levnadsstandard 57
 linjära system 13
 litteratur 47
 livscykel-specifikation 13, 16, 52
 livskvalitet 18, 21, 58
 livsmedel 31, 32, 34, 35, 60, 64
 livsmedels- och råvaruproducent 64
 livsmedelsindustri 34
 livsmedelsproduktion 35, 36
 livsmedelssituationen 36
 livsmiljö 49
 livsuppehållande behandling 62
 lokal konsumtion 22
 lokal produktion 12, 22
 lokala 16, 19, 31, 37, 54, 60
 lokala marknader 12
 lokala närsamhällen 21
 luft 49
 luftfart 41, 42
 luftföroreningarna 32, 66
 läkaren 60
 läkemedelsforskningen 62
 läktarvårdet 48
 länsstyrelser 65
 lärarkår 53
 lärarna 54
 lärutbildning 54
 lärlingssystem 22
 läroplanen 54
 lönearbete 12, 18, 57, 64
 lönearbetstid 57
 lönebidragsanställningar 20
 lövträd 37, 38

M

majs 35
 malm 64
 mark 39, 40, 52
 marknadsekonomi 16
 marknadsföring 52
 marknära ozon 38, 41
 markägaren 37, 52
 massförstörelsevapen 52

massmedier 6
 mat 61
 materiell tillväxt 5
 materiell välfärd 15
 matvaror 35
 medborgarlön 18
 medborgarvittne 51
 medicinsk behandling 61
 medicinskt handikappade 58
 medier 46
 metaller 32, 34
 metanol 40
 mikroorganismer 32
 miljö 66
 miljö- och konsumentorganisationer 16
 miljö- och naturlagstiftningen 31
 miljöavgifter 14, 32, 41
 miljöbalansräkningar 16
 miljöbalk 13, 31
 miljöbelastning 44
 miljöbidrag 36
 miljöbistånd 27
 miljöbrott 49, 51
 miljöböter 14
 miljödeklaration 14
 miljödepartementet 38
 miljöforskning 55
 miljöfrågor 49
 miljöföröreningar 24
 miljöförstöring 23, 28
 miljöklausuler 25
 miljökonsekvensanalyser 16, 26, 41
 miljökonsekvensbeskrivningar 13, 23
 miljölagstiftning 13, 31
 miljömedicin 62
 miljömotiverade avgifter 12
 miljöproblemen 26
 miljörelaterade sjukdomar 60
 miljörevision 14
 miljö rätt 49
 miljöskadegörelse 51
 miljöskatter 14
 miljöskuld 16
 miljöstödd 14
 miljöstörningar 60
 miljövrården 27
 minoritetsskydd 7
 missbruk 58
 misshandel 51, 59
 moms 14, 46
 monokulturer 37
 motorvägar 42

muséer 46
 musik 47
 musikundervisning 47
 myndigheter 50, 51
 mångfald 12, 54
 mångkulturellt samhälle 28
 människors lika värde 49, 50
 mänskliga rättigheter 24, 49
 mögel 45

N

narkotika 49, 51, 59
 nationalekonomi 56
 nationalparker 31, 37
 nationella 46
 naturens lagar 53
 naturgödselhantering 32
 naturliga ekosystemen 38
 naturreservat 31
 naturresurser 4, 5, 7, 13, 28, 31
 naturskog 38
 naturvetenskap 53, 55
 naturvård 31, 37, 38
 naturvårds- och fritidsintressen 38
 naturvårdsintressen 36
 naturvårdsorganisationer 36
 naturvårdsverket 38
 nedsmutsning 39
 neutralitet 27
 neutralitetspolitiken 26
 Nordiska rådet 25
 näringskedjor 14
 näringslivet 5, 14, 21, 22, 55
 näringslära 62
 näringsurlakning 38
 närmiljö 7, 44, 45, 49, 60
 närpolisverksamhet 49
 nödvärn 52
 nötkreatur 35

O

obligatoriska skolväsendet 54
 odling 45, 64
 odlingsfria zoner 32
 odlingslandskap 32, 34
 offentlig service 29
 offentliga lokaler 46
 offentlighetsprincipen 6
 olja 38, 39, 42
 oljeborrning 32
 oljeutsläpp 32
 olycksfall 59
 omhändertagandemål 49
 omrustning 27

omsorg 57, 62
 omvårdnad 62
 organisationer 50
 organiserad brottslighet 51
 organisk-biologisk odling 34
 organiskt 67
 organiskt avfall 67
 OSSE 27, 28
 ozonskiktet 14
 önskad graviditeter 62

P

pappersprodukter 37
 patent 32
 patienter 60, 61
 pedagogiken 53, 54
 pendeltåg 42, 66
 penningekonomi 64
 pension 57
 pensionsålder 57
 personlig integritet 51
 persontransporterna 42
 pH-värdet 32, 33
 polisen 49, 51, 55
 pornografi 9
 post och telekommunikationer 65
 posten 42
 presstödet 46
 preventivmedel 23
 primärvård 60, 61
 principen om självtillit 15
 privata pensionsförsäkringar 57
 producent 36, 52, 67
 producentansvar 13
 produceras 39
 produktions- och livsform 36
 produktionsfaktor 35, 48
 produktionsmetoder 15
 produktionssystem 15
 programutbud 46
 prostitution 9, 51
 psykiatri 61, 62
 psykiatriska vården 58, 61
 psykiskt sjuka 61
 psykofarmaka 61
 psykologi 56
 psykoterapeutiska metoder 61
 psykoterapi 61
 pälsdjursfarmer 35

R

radioaktiv 39
 radioaktiv bakgrundsstrålning 4
 radiokanaler 46

radon 45
 rasism 30, 47, 50
 rattonykterhet 42
 regional 55
 regionalpolitik 22, 35, 64
 regionalt eller kommunalt stöd 46
 rehabilitering 58, 60, 62
 reklam 46, 52
 reklamfria radio- och TV-kanaler 46
 reklamförbud 59
 rekreation 37, 64
 religionsfrihet 7
 religionsinriktning 53, 54
 reningsverk 32
 rennäringen 37
 reproduktionsteknik 55
 reservat 37
 resursanvändning 35
 resursfördelning 26
 Rio 1992 25
 ripa 36
 rovdjurspopulationen 36
 råvaror 57
 rätts- och kriminalvårdskostnader 58
 rättsfrågor 49
 rättssäkerheten 51
 rättsväsendet 50, 51
 rösträttsåldern 6

S

samebyarna 37
 samerna 7
 samhällsplaneringen 41, 45, 57
 samhällsplikt 51
 samhällsstyrningen 6
 samhällsutveckling 6, 46
 samiska 7, 47
 samvetsvägran 52
 samåkning 41
 Schengenavtalet 28
 sedvanerätt 52
 segregering 29
 sexualitet 58
 sjuka hus 45
 sjukfrånvaro 58
 sjukförsäkring 57
 sjukhus 61
 sjukstugorna 64
 sjukvård 17, 58, 60, 62, 63
 sjukvårdskostnader 62
 sjukvårdsorganisationen 60
 självförsörjning 4, 15, 34
 självförvaltning 16, 17, 19, 44, 57
 självstyrande skolor 54

självstyre 7
 självtillit 15, 19, 21, 22, 23, 57, 64
 självtillit och självförvaltning 16
 självtilliten i lokalsamhället 57
 sjöar 32
 sjöfart 42
 skapande verksamhet 46
 skatt 14, 40, 44, 57
 skattebefrielse 40
 skattebetalare 63
 skattesatser 59
 skattesubventioner 14
 skattesystemet 12, 20, 57
 skatteväxling 9, 57
 skog 34, 36, 37, 40, 52, 64
 skogs- och våtmarker 38
 skogsavverkningar 36
 skogsbruk 37, 38
 skogsdöd 38, 39
 skogstillgångar 64
 skogsvårdsstyrelsens 38
 skogsägare 37, 38
 skola 42, 50, 53, 54, 55, 59, 61, 66
 skolbarnsomsorg 58
 skolenheter 64
 skollagen 54
 skolpsykologer 53
 skolungdom 46
 skärgård 37
 skärgårdsmiljö 42
 slaktmetoder 36
 slutna vård 61
 slutna system 13
 slätter 32
 småskalig 16, 19, 37, 38
 smärtlindring 62
 snabbspårväg 66
 snabbtåg 43
 social bostadspolitik 50
 social infrastruktur 17
 social och materiell grundtrygghet 4
 social- och miljöklausuler 15
 sociala nätverk 58
 sociala problem 58
 sociala sektorn 19
 sociala skyddsnät 5
 socialbidrag 57
 socialpolitik 57, 61
 socialt och ekologiskt hållbar utveckling 5
 socialvård 58
 sociologi 56

sol- eller vindkraft 40
 solceller 40
 solenergi 40
 solidariskt 47, 53, 54, 60, 68
 solkraft 39
 solvärme 40
 sopor 66
 spannmål 36
 specialistvård 61
 specialutbildningar 55
 sponsring 46
 språkliga minoriteter 47
 spårburen trafik 42
 spårbuss 43
 spårtaxi 43
 spårvagns- och spårbilstrafik 42
 stad 41, 45, 47, 64, 66, 67
 stat 37, 42, 46, 64
 statliga företag 21
 statliga verk 65
 statsbidrag 40
 statsvetenskap 56
 storskalig 36, 37
 studenterna 55
 studiefinansiering 55
 studielön 20, 55
 studiemedelsystemet 20
 styrande miljöavgifter 14
 större företag 36
 substitutionsprincipen 13, 20, 32
 subvention 41
 supermakter 24
 supermaktssystem 24
 svamp 37
 svensk film 46
 svenska husdjursraser 35
 svin 35
 symboler 50
 syre 37
 sysselsättning 57
 säkerhetspolitiken 27
 sälg 37
 SÄPO 51

T

tandvård 61, 64
 tandvårdsförsäkringen 61
 teater 47
 teknikutveckling 13
 telekommunikation 41, 42
 terapeut 61
 terapi 46
 tidningsvärlden 46
 tillväxtbegreppet 13

tillväxthormoner 34, 35
 tillväxtpolitiken 13
 tjänstesektor 20
 TNS 62
 toaletter 32, 66
 tobak 59
 tobaksbruk 62
 tonårsbyråer 58
 tornedalsfinska 47
 torv 40
 trafik 32, 41, 62
 trafik- och arbetsskador 60
 trafikbuller 66
 trafikolyckor 42
 trafikskador 58
 trafiksystem 40
 trafiksäkerhet 42
 transittrafiken 42
 transportalternativ 22
 transporter 17, 32, 35, 39, 45, 58
 transporter av kärnavfall 39
 transportkostnader 65
 transportmedel 40
 transportsektorn 41
 transportsträckor 22
 transportsystem 15, 17
 tredje världen 15, 28
 träbränslen 40
 träd 40
 trävaror 64
 tungmetaller 32
 tunnelbana 42
 turism 37
 TV 10, 46
 tvärvetenskap 54, 55, 62

U

u-landsskulden 23
 u-länderna 5, 23
 underhållningsvåld 46
 undervisning 53
 undervisningsmoment 54
 ungdomar 50, 57
 ungdomsbrottslighet 50
 ungdomsmottagningar 58
 ungskogsfasen 38
 universitet 36, 37
 uppehållstillstånd 29
 ur- och naturskogar 31, 38
 uran 39
 urin 34
 ursprungsbefolkning 7
 ursprungsmärkning 35
 utbildas 51

utbildning 17, 22, 23, 31, 53,
 54, 57, 60, 61
 utbildningsvägar 66
 utbildningsväsendet 55
 utfällning av tungmetaller 38
 uthållig utveckling 22
 uthålligt samhälle 6, 41, 57
 utrikeshandeln 15
 utrikespolitik 25
 utsläppsskatter 14
 utsädesodlingar 34
 uttunningen av ozonskiktet 24, 38
 utveckling 62
 utvecklingsländer 36
 utvecklingsstörda 58

V

valbar 6
 valsystemet 6
 vapen 49
 vapentechnologi 24
 vatten 31, 32, 39, 49, 66
 vattendrag 32, 34, 38
 vattenkraft 33, 40, 64
 vattenmiljöer 32
 vedbränslen 38
 ventilation 45
 vidareutbildning 55
 videofilmer 46
 vidgad hotbild 26
 vilt 37
 viltvård 36
 vind 40
 vindenergi 40
 vindkraft 39
 virke 37
 virkestransporter 38
 vittnesskydd 51
 vuxenutbildning 53
 våld 50, 52, 56
 våld mot kvinnor 50
 våldsbrott 51, 59
 våldtäkt 51
 vård 57, 61, 62
 vårdbehov 58
 vårdcentraler 61
 vårdinsatser 46
 vårdkvalitet 62
 vårdnadsmål 49
 vårdresurser 58
 vårdskolor 61
 vårdyrkeskategorier 60
 våtmarker 31, 32
 vägar 42, 66

vägtrafik 41, 42
 välfärden 60
 välfärdspolitiken 50
 värdig ålderdom 58
 Världsbanken 23
 världsekonomin 23
 världsfreden 26
 värme 66
 västerländska 35
 västvärlden 42
 vätgas 40
 växtförädling 34
 växthuseffekten 41
 växthusgasen koldioxid 37
 växthusgaser 14, 24

Y

yrkeskompetens 55
 yrkesskolor 22
 yrkesutbildning 55
 yttrande- och meddelarfriheten 6
 yttrandefrihet 46

Å

åkerlandskap 37
 åkermark 40, 66, 67
 åklagare 49, 51, 55
 åklagarmyndigheter 51
 ålderspension 57
 återanvändning 13, 67
 återlämningspremie 14
 återvinning 13, 57, 67
 återvinningsstation 66
 återvinningsssystem 13

Ä

äldre 57, 58
 äldreomsorg 58
 älvar 33, 40
 ändlig energi 40
 ändliga resurser 41
 ängs- och hagmarker 34
 ängsmarken 32

Ö

öppna vårderna 60
 Östersjön 32
 övergrepp 51
 övergödning 24
 övergödningen av haven 41

Specialtecken

30 timmars arbetsvecka 57

Miljöpartiet de Grönas ideologi bygger på fyra solidariteter:

- solidaritet med djur, natur och det ekologiska systemet,
- solidaritet med kommande generationer,
- solidaritet med världens folk,
- solidaritet med människor i vårt eget land.

Utifrån dessa grundvärderingar formar vi vår dagspolitik. I kommuner och landsting har vårt arbete varit framgångsrikt. Utvecklingen är grönare! Vi har också påverkat debatten och drivit på de andra partierna, framför allt i miljöfrågor.

Miljöpartiet de Gröna vill förverkliga det ekologiskt och socialt hållbara samhället, vilket kräver ökad jämlikhet, jämställdhet, delaktighet, självtillit, kreativitet och en robust kretsloppsekonomi.

När skogarna skövlas, ozonhålet växer, orättvisorna ökar och framtiden är alltmer hotad, är det lätt att ge upp. Dumhet och kortsiktiga vinstbegär väger ofta tyngre än klokskap och långsiktighet.

I Miljöpartiets partiprogram, som du nu har framför dig, hoppas vi du finner verklighetsbeskrivningar, klokskap, visioner och vägar till framtiden som ger dig lust och vilja att arbeta för förändring.

Det är inte för sent, men det är bråttom!



miljöpartiet de gröna

Box 1244, 221 05 LUND, 020-94 2000

e-post: info@mp.se, webb: www.mp.se